

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

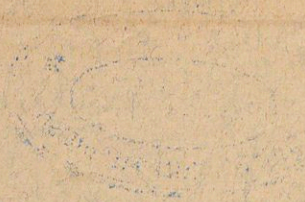
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀԱՅԿԱՆ Ք. ԱԶԵՆԻՆ Ի ՔԻՒ

№ 77

ՕԳԴԱՎ ՔԵՅՅԵ

(ԱՆԴԱՄ ՏՐԱՆՍՄԱԿԱՆ ԱԿՏԻՄԻՈՑ)

ՏԱՐՓԱՆՔ ՖԻԼԻՖԻ

—

ԹԱՐԳՄԱՆՅՑ

Լ. ԲԱՇԱՂԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. ԱՐԵՆԵԼԻՔ ԵՒ ՄԱՍԻՍ ԼԻՆԳՐԱՅ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ. ԱՐԵՆԵԼԻՔ ԵՒ ՄԱՍԻՍ ԼԻՆԳՐԱՅ

1887

6229 p. 1/2

6229 p. 1/2

ՏԱՐՓԱՆՔ ՖԻԼԻՒԻ

Ա.

Դալարագեղ Նորմանտիոյ ամենէն ծառայեալ գաւառակաց միայն մէջ, Ռէնչի հին նահանգին մէջտեղը, նշգարեմեաց երկար ծառուղւոյ մը ծայրը կը բարձրանայ շէնք մը որ Հէնրի Գի Փամանակին կառուցուած լինել կը թուի եւ զոր տեղացիք Լա Ռոչ-Էռմէլի դղեակը կ'անուանեն: Պարզ վորմ մ'է այն որոյ երկու անկիւնները կը գլուխուն մէկ մէկ սրածայր աշտարակ, գաւթին մէկ կողմը կայ աւելի վաղնջուց մատուռ մը, եւ միւս կողմը՝ տանուաէրական աղանետունը: Լա Ռոչ-Էռմէլը երկրին հնագոյն ընտանիքներէ մին էն, սակայն ոչ ընչեղագոյններէն: Լէորդտ կոմսն, որ դարուս կիսուն առեմներն այդ ընտանեաց գլխաւոր ճիւղը կը ներկայացնէր, երեք զաւակաց անդրանիկն էր, եւ ասոնցմէ

իւրաքանչիւրին ժառանգութիւն ընկած ե-
կամուտը տասներկու հազար Փրանքը չէր
անցներ : Ետ քիչ էր այս՝ յանձանձեղու
համար դղեակին եւ արժանավայել կերպիւ
սպրեւու անդ : Ուստի եւ հայրենական այն
հին բնակարանն օտար ձեռաց անցնելու
դատապարտեալ կը թուէր, երբ այդ սըր-
բապղձութենէն ճողոպրեցաւ անձնուիրա-
կան գործով մը որ օրինակները կը գլու-
նուին աղնուական ընտանեաց մէջ : Աստի
եղբայրն ու քոյրը նմա նուիրեցին իրենց
ստացուածքն, երկուքն ալ հրաժարելով
անձնական ամեն ազգայէ եւ ամեն բաղ-
դէ, եւ իրենց էութիւնն համակ խառնե-
լով իրենց անդրանկին եւ իրենց տան պե-
տին էութեան : Այս երկու մեծ հոգիները
պարզութեամբ կատարեցին այդ գործն,
եւ իրենց եղբայրն ալ նոյն պարզութեամբ
ընդունեց, որովհետեւ ինքն ալ անոնց պէս
պիտի ընէր ի հարկին :

Լա Ռու-Էուսէլը շատ յարգի էին ի շրջա-
կայս : Բարեհաճութեամբ կը հետեւէին դա-
րուն ընթացքին, թէեւ իրենց անուան վա-
յել զգուշաւորութեամբ : Արդէն կորովի
ցեղ մ'էր այս որ պատկառանք կ'ազդէր
բարոյական եւ նոյն խիլ Փիզիքական բա-
րեմասնութեամբ որք զօգցես ժառանգա-
կան էին անոնց քով : Լէորդտ կոմսն ազ-

նուպետական կազմով մարդ մ'էր, հան-
դարտ ու խիզախ դէմքով, նրբին եւ քիչ
մ'ալ խռովեցուցիչ քաղաքավարութեամբ :
Մինչդեռ կը փորձէր իւր հնձող մեքենայ-
ներն եւ իւր բուժած անասունները մրցա-
նակի կ'արժանանային գաւառին երկրագոր-
ծական մրցմանց մէջ, իւր Ետը-Սնդուան
եղբայրը, զոր ասպետն կը կոչէին, կը հըս-
կէր պարտէզին, մատենադարանին, մա-
ռանին եւ ջերմաշափին վրայ : Բուսարա-
նութեան ճաշակն ունէր եւ հեշտալի ժա-
մեր կ'անցունէր ուսումնասիրելով ծառուղ-
ւոյն մամուռները : Բաց աստի եռանդուն ե-
րաժիշտ էր • իւր վեհորոտութեան պատճա-
ռաւ, հասարակութեան առաջ ի հանդէս
չէր ամէր իւր տաղանդները, սակայն յա-
ճախ կէս գիշերուան ատեններն իւր սըրն-
գին հեշտալուր ձայները կը լսուէին իւր
բնական փօբրիկ աշտարակէն :

Անժէլիք-Բօլ քոյրը խոհական վերատե-
սուչն էր գթութեան գործերու որք մեծ
տեղ մը կը բռնէին ընտանեաց աւանդու-
թեանց մէջ, ճերմակեղէնները կարգի կը
դնէր, կերակուրները կ'որոշէր եւ անու-
շեղէնները կը պատրաստէր : Այս առանին
զբաղումներէն միջոց դատած ատեն, ազնիւ
մագաղաթի վրայ կը նկարէր ծաղիկներ ու
թռչուններ, մրմնջելով հին երգեր յորս կը

խօսուէր յորդեռանդն հովիւներու եւ ա-
նողորքելի հովուհեաց վրայ .

Ո՛ր Ղուկաս, լէ՛ր նըւազ աշխոյժ .
Մինչ հօտս, իրեն հովուհեոյն հետ
կնձնեաց ներքեւ զովարար յոյժ
Դալարեաց մէջ խայտայ յաւետ,
Ոստոց բտուներն, աշիքն յատակ
Եւ դարնայնի սեւզն հոգեբոյժ
Ինձ հետ կ'ըսենք զարունակ .
Ո՛ր Ղուկաս, լէ՛ր նըւազ աշխոյժ :

Այս պարկեշտ մարդոց մէջ ծնաւ ահա,
1885 . ին ատենները, ժանն տը Լա Ռոշ-
էումէլ, որ, պէտք է ըսել, նախ եւ առաջ
ցուրտ ընդունելութիւն մը գտաւ : Իւր
եղբոր ու քրոջ վեհանձն անչահախնդրու-
թեան շնորհիւ, Լէորոլտ կոմսը կրցած էր
իրեն կնուծեան առնուլ մանկավարդ եւ
հարուստ դրացուհի մը զոր կաթնոգին սի-
րած էր իւր երիտասարդութեան ժամա-
նակ, եւ ուսից սակայն կարծած էր թէ
յաւէտ հեռու պիտի մնայ՝ հարստութեան
անհաւասարութեան պատճառաւ : Այս ա-
մուսնութիւն, որ բարեբաստիկ եղած էր
ամեն նկատմամբ, ամուլ մնացած էր ընդ
երկար : Կոմսուհեոյն մէկ ծանր հիւանդու-
թիւնը վերջապէս յոյսեր տուաւ զորս աղ-
ջրկան մը ծնունդը կիսովին միայն իրակա-
նացուց : Երկու երեք տարի ետք, կոմսն իւր
ծաղկահասակ կլինը կորսնցնելու վիշտն ու-

նեցաւ : Այնքան տարիանօք կը սիրէր զնա
որ մտքն իսկ չանցուց երկրորդ ամուսնու-
թիւն մը, և ստիպուեցաւ համակերպիլ իւր
ճիւղին արու ժառանգորդ մը չթողլու զըժ-
բաղութեան : Այս դառնութիւնը մեղմե-
ցաւ ընտանեկան մասնաւոր հանգաման-
քով մը :

Իրեն գրացի եւ բարեկամ էր իւր հօր-
եղբորորդիներէ մին որ օրինաւորապէս մի-
եւնոյն անունը կը կրէր, որովհետեւ երկու
եղբոր զաւկներ էին, այլ զոր տեղացիք սո-
վոր էին կոչել Պուապլիլիէի անուամբ, զա-
նազանելու համար իւր ազգականէն : Ըս
Ռոշ-էումէլի դղեակին վերին պատահա-
նէն, ծառերու մէջտեղէն կը նշմարուէր վե-
րին դասիկոնն եւ բոլորի լուսամուտն որք
կը դարձարէին ճակատն Պուապլիլիէի դղեա-
կին, անշնորհ չէնք տասնեւութերորդ գա-
րու : Երկու կալուածներն իրարու կը միա-
նային իրենց ծառուղիներով :

Երկու հօրեղբորորդուց միջեւ ընտանե-
կան այնքան աչքի դարնող նմանութիւն մը
կար, որ հեռուէն իրարու հետ կը շփո-
թէին գայնս : Բարոյական նմանութիւնն ալ
մեծ էր, ըստ որում երկուքն ալ միեւնոյն
զգացումներն եւ միեւնոյն ճաշակներն ու-
նէին, ժրաջանութեամբ կ'զբաղէին տեղա-
կան շահերով, երկրագործական բարւոք-

մամբ, անասնաբուժութեամբ, որսորդութեամբ, եւ շատ քիչ քաղաքականութեամբ:

Արդ Պ. տը Պուաժիլիէ տղայ մ'ունէր— Ֆիլիբ—որ քանի մը տարի առաջ ծնած էր իւր ժամն հօրեղբորդստրէն, եւ երբ Անտուարտ կոմսն ուղղակի ժառանգ մ'ունենալու ամեն յոյս կտրեց, իւր սրտագին իղձն եղաւ որ մը իւր աղջկին ամուսնացնել Ֆիլիբ տը Պուաժիլիէի հետ, որ իրմէ յետոյ Լա Ռոշ-Էռմէլեանց անգրանիկը պիտի լինէր:

Այսորչա կոմսը դո՛ւրս տուաւ իւր սրտին այս գաղտնիքը, կամ այս բնական ու բարեյարմար խորհուրդն ինքնի՞ն մուտ գտաւ երկուց ընտանեաց մտքին մէջ: Ինչ որ ալ լինի, երկու տղայոց ապագայ ամուսնութիւնն յայնմհետէ որոշեալ բան մ'էր ի Լա Ռոշ-Էռմէլ որպէս ի Պուաժիլիէ. նախ խորհրդաւոր կերպով խօսեցան աղօր վրայ, յետոյ համարձակութիւն առին, եւ ըսին Ֆիլիբի «պղտիկ կինդ» ժամնի խօսքն եղած ատեն, — ժամնի «պղտիկ ամուսինդ» Ֆիլիբի խօսքն եղած ատեն: Կանայք, եւ մանաւանդ պատուականն Անժէլիբ-Բօլ, համ կ'առնուին այս կատակէն, որ պէտք է ըսել թէ շատ հաճելի էր օրիորդ ժամնի: Սիրահարած էր իւր հօրեղբորորդւոյն, որքան կրնայ սիրահարիլ մանուկ մը: Ընտան-

եաց զբօսանքն էր պահել Ֆիլիբը վարագոյրի մը ետին կամ սեղանի մը տակ, յետոյ ներս կը մտցնէին գծանն, որ կը համարուէր թէ չգիտեր նորա ներկայութիւնը. սակայն անմիջապէս կը կռահէր, ուղղակի կ'երթար իւր հօրեղբորորդւոյն պահուցտած տեղն եւ շոտագնելով երեւան կը հանէր զնա: Ամեն ոք յայնժամ կը խնդար բերկրապատար, ի բաց առեալ մատաղատին Ֆիլիբ, սէգ ու վեհերոտ պատանի որում անտանելի կը թուէին այս ամեն բաները: Իւր մօրմէն, որ մեռած էր դժբաղդաբար, ժառանգած էր Զլային գիւրագրգիտ զգայականութիւն մը: Իւր տարփանաց եւ ամուսնութեան մասին սպասաւորաց ու շրջակայից խաթուններուն յարատեւ կատակաբանութիւնը բարորովին կը զայրացնէին զնա, եւ իւր վոքրիկ նշանածն, ամմեղ շարժառիթ բոլոր այն ձանձրածուցիչ հալածանաց, տակաւ առ տակաւ ծայրայեղ հակակրօթեան մը առարկայ կը լինէր իրեն համար:

Այս տպաւորութեամբը տողորեալ մտաւ Լուի-լը-Կոանի լիկէոնը տասնեւհինգ տարեկան եղած ատեն, եւ այդ տպաւորութիւնը աւելի սաստիկութեամբ կը վերածնէին երբ արձակուրդի ժամանակը կը մօտենար: Իւր ծիծաղկոտ ու անթլեամ ճա-

կատաղրային հորեղբորդուստրը վերստին գտնելու մտածումը կը պղտորէր հայրենի երկիրը վերագառնալու հաճոյքը : Տակաւ առ տակաւ սկսած էր միեւնոյն հակակրօւթիւնը տածել այն վայրերուն նկատմամբ յորս կ'ապրէր նա եւ այն անձանց վերաբերմամբ որք կը շրջապատէին զնա, եւ չիք տարակոյս որ եթէ կայծակն իւր տրամադրութեան ներքեւ լինէր, Լա Ռոշ-Էն-մէլի դղեակը բնայինը կը լինէր իւր բոլոր յարակից մասերով, ի միասին եւ անդրանիկ ճիւղին պետք, Եառլ-Անդուան ասպետն եւ իւր սրինգն, Անժէլիք հօրաքոյրն, հէգ Ժանն եւ սպասաւորները :

Երկու ընտանիքներն ալ մեծ ապշութեան մէջ պիտի ընկնէին եթէ գիտնային պատանին Պուա վիլիէի այդ զգացումները, սակայն Ֆիլիք . իւր հօր նկատմամբ ունեցած մեծարոյ յարգանաց եւ իւր կատարեալ բարեկրթութեան ժառանգական սովորութեանց շնորհիւ, ի յայտ չէր աներ բնաւ իւր թաքուն զգացումներն : Արդարեւ քիչ մը ցրաութիւն եւ վարանոտութիւն կը տեսնուէր իւր յարաբերութեանց մէջ ընդ հօրեղբորդուստրն, բայց այդ վարման պատճառ կը համարէին իւր տարիքին յատուկ վեհերոտութիւնն եւ խակութիւնը :

Սակայն տարիները կ'անցնէին : Օրիորդ

Ժանն կը մեծնար, և իւր ապերախտ հօրեղբորորդւոյն նկատմամբ տածած մաքուր սէրն ալ ի միասին կը մեծնար : Այդ սէրը ճարտար միջոց մ'եղաւ յօգուտ նորա դաստիարակութեան : «Եթէ հօրեղբորորդիդ զձեզ տեսնէ՛ր, օրիորդ » խօսքն մոգական նախադասութիւն մ'եղաւ որուն զօրութիւնը շուտով հասկցան աննցիք եւ որուն առաջնոյն հետայն կը հանդարտէին աղջկան զայրոյթներն եւ քննաստութիւնը : Մտքին առաջ կը բերէր անմիջապէս հօրեղբորորդւոյն ահաճութիւնն, եւ, այդ ահաճութեան հետեւանօք, խղումն այն ամուսնութեան, որ, թէեւ շատ հեռու, իւր մատաղ սրտին սիրական խորհուրդն էր եղած արդէն : Պարզ էր արդարեւ որ Ֆիլիք տը Պուա վիլիէ ինքն, որպէս Ժանն շատ լաւ կ'իզգար, օրինակ մը լինելով բարոյական ամեն կատարելութեանց, չպիտի ուզէր ամուսնանալ երիտասարդուհւոյ մը հետ որ յոսի բնաւորութիւն ունէր եւ սեղանին վրայ չիտակ չէր նստեր :

Միեւնոյն միջոցը միեւնոյն ազդեցութեամբ գործածուեցաւ յառաջ մղելու համար զնա իւր դասերուն մէջ : Ֆիլիքի տը Պուա վիլիէ փայլուն յանդութիւններ կ'ունենար իւր գիշերօթիկ վարժարանին մէջ . ազագագային աներկբայ ընտիր մարդ մը սի-

տի լինէր, թերեւս իսկ մեծ մարդ մը . իւր կին կրնա՞ր անգիտանալ դերբայից կանոններն : Անկարելի էր այս , եւ ժանն շատ լաւ կ'ըմբռնէր :

Քիչ մը ուշ գրուեցաւ Սրբոյ կուսին Այցելութեան հաւատաւորաց ըով , որք գաւառազուխ Ա . . . քաղաքին մէջ գիշերօթիկ բարեպատշաճ վարժարան մը կը վարէին : Օրիորդ Անժէլիք , իւր հօրեղբորդուստը նոցա խնամոց յանձնած ատեն , գաղտնի պահելու խոստմամբ նոցա յայտնեց ընտանեաց մտադրութիւնը ժաննի ապագային համար , նորատի աղջկան սէրն իւր հօրեղբորդուոյն նկատմամբ , եւ նորա բընաւորութիւնն եւ միաքը կատարելագործելու համար այդ զգացումն յօգուտ ի կիրարկանելու գաղտնիքը :

Այս թանկագին ծանօթութեամբ զինեալ , կուսանք միամտաբար բոլորովին բընընկցուցին այդ մատաղ երեւակայութիւնն , անդադար յիշելով զՖիլիք տը Պուսպիլիէ իբր ամենահատարեալ էակ մը , իտէական խօսեցեալ մը որում պարտէր պատմել իւր բոլոր զործերն եւ որում արժանի պիտի կրնար լինիլ յարատեւ ժրջանութեամբ եւ բացառիկ բարեմասնութեամբք միայն :

Օրիորդ ժանն արդէն շատ տրամադիր էր այդ պայծառագեղ ու գրեթէ նուիրա-

կան լուսով տեսնել հօրեղբորորդին . զգեցուցած էր զնա այն տարտամ ու դիւթական բանաստեղծութեամբ համբուն որ կը յուզի ծաղկատի աղջկան մը հոգւոյն մէջ , եւ յաչս իւր՝ լուսապսակ մ'ունէր նա զըլխոյն չուրջը : Պէտք է ըսել թէ Ֆիլիք տը Պուսպիլիէ անձամբ շատ լաւ կը յարմարէր այդ աստուածացման : Իւր ցեղին հզօր յատկութիւնը անոր վրայ բարեխառնուած էին մայրենի արեան զուգւարութեամբ , որ աւելի մեղմ ու աւելի փայտուկ էր : Այդ ատեն վայելչակազմ ու նրբամարմին պարմանի մ'էր , բարձրագլուխ , լրջադէմ , հրուտ աչերով որք կը մատնէին հոգեխանգ աշխոյժ մը զոր յարտաբուսա կը զսպէր արժանագատուութեան ընդոճին սովորութիւնը : Վարժարանին մէջ իւր յազմակները , քանի մը կոկիկ ստանաւորներ , իւր նամակաց ախորժելի ու նրբիմաստ արձակն ակներեւ ապացոյց մ'էին բաւական նշանաւոր խնացականութեան մը , զոր սակայն ժանն դերագոյն կանուանէր : Նոյն իսկ Ֆիլիքի զգուշաւոր ընթացքը պատկառանք կ'ազդէր նմա եւ կը հմայէր . երբ բարեհաճէր երբեմն երբեմն երեւիլ վանուց խօսարանին մէջ , նորատի աղջիկը դողողելով կ'ելնէր անոր առջեւ , այդ երիտասարդ շատուածին այցելութիւնն ընդունելուն վրայ խնդուն ու խոսվուն :

Այդ երիտասարդ շատուածը՝ սակայն Բարիզի մէջ իրաւագիտութիւն կ'ուսանէր անդորր մեղիութեամբ մը, որ դերձ չէր տազնապիչ երկիւղներէ: Իւր իրաւագիտութեան ուսմունքն աւարտելէ յետոյ, ք Պուսովիլիէ պարտէր դառնալ իւր հօր քով ապրելու համար: Ուստի կը մտենար ժամն յորում անշուշտ պիտի ստիպուէր յայտնել մտադրութիւնն իւր հօրեղբօրդ ստեր նկատմամբ: Գիտէր թէ իւր ամուսնութիւնն որոշուած ըմպած դորձ մ'էր երկու ընտանեաց մէջ: Թէեւ այս մասին բացայայտ չէին խօսեր իւր հետ, սակայն հանապաղ ակնարկութիւններ կ'ընէին որք երբէք մտցնել չէին տար նմա իւր ամուսնութեան խորհուրդը: Գծբաղդաբար, մանկամտորդ աղջկան նկատմամբ կը տածէր նոյն հակակրութիւնն զոր ունեցած էր մատաղատի աղջկան համար, եւ ամեն անգամ վաճէն գուրս ելած ատեն համակեալ էր այնպիսի տպաւորութեամբք որք չէին համապատասխաներ իւր ծնողաց իղձերուն: Տղեղ ու անհաճոյ կը գտներ զժաման, թէեւ կապուտակ խոշոր աչեր, սեւագանգուր յորդառատ մազեր ու սպիտակախոյլ սկոպաներ ունէր նա: Բայց հասակը կարճ ու ամիտփ էր, ինքն անշնորհ ու անձարակ վերջապէս արդուզարդին մէջ ճաշակ չկար,

մինչեւ իսկ անխնամ կերպիւ հազուած էր: Իրաւ է թէ այս ձախորդ թերութեան պատճառն ինք չէր: Վանուց մէջ առածի կարգ անցած էր թէ աշակերտուհիք պարտէին սիրել եւ մշակել բարոյական գեղեցկութիւնը միայն, եւ կանոն էր արգելուլ պջրասիրութեան ամենափոքր նշանն: Հետեւարար հայելի չկար մենաստանին մէջ: Ժաման, որ քանի մը անգամ յանկարծակի բռնուած էր պատուհանին առջեւ իւր սքանչելի վարսերն յարդարած միջոցին, մասնաւորապէս կը կշտամբուէր այս մասին:

— Բարոյական գեղեցկութիւն, օրիորդ, կը յեղյեղէին յարգամեծար կրօնաւորուհիք, բարոյական գեղեցկութիւն. այս պարտի լինիլ ձեր միակ զբաղումն եւ միակ հոգածութիւնն, որպէս անտարակոյս միակ զբաղումն եւ միակ հոգածութիւնն է ձեր հօրեղբօրորդուոյն պէս բարձր մտքի մը:

— Սակայն, քոյր իմ, կը պատասխանէր, հօրեղբօրորդիս շիրնար բարոյական գեղեցկութիւնս տեսնել խօսարանին մէջ:

— Կը ներէք, օրիորդ, կը տեսնէ, կամ գէթ կը կուահէ նոյն իսկ արտաքին ունայնութեանց համար ձեր ունեցած արհամարհանքէն:

Ժաման համոզուելու երեւոյթ կ'առնուր, սակայն ինքն էր որ իրաւունք ունէր: Հօ-

ընդգործողին, խօսարան եկած ատեն, չէր տեսներ նորա բարոյական գեղեցկութիւնը. կը տեսնէր նորա խառնափնդոր մազերը, շատ կարճ եղունգները, շատ երկայն սըրունքները, շատ լայն կօշիկները, վար ինկած գուլպաներն, եւ ինքն իսկ բաւական բարոյական գեղեցկութիւն չունէր ըմբռունելու համար բոլոր սյդ բաներուն խորհրդական եւ գերազանց կողմը:

Իւր հօրեղբորդստեր գէմ այս արմատացեալ եւ մնայուն նախապաշարմանց վրայ տարիքին հետ միասին եկած աւելցած էին նոր զգացումներ, որք աւելի կը հեռացնէին զինքն ժամնէ եւ այն ապագայէն զոր իրեն համար սահմանած էին անդտին ի տղայ տիոց: Իւր գլորցական յաջողութիւնք և բանաստեղծական փորձեր որոց վրայ կ'ընանչանային իւր ընկերքը, զգլխած էին զնա, և ինքն ալ կերպիւ իւր իւր անձին վրայ ունէր այն բարձր համարումը զոր ժամն կը սնուցանէր նորա նկատմամբ: Առանց տակաւին որոշ նպատակի մը հայելու, յաղթանակի ու փառաց տարտամ երազներ ունէր. բարիզեան բարձր դասուց շողջողուն միջնոլորտին մէջ կ'ընդ նմարէր նաեւ վեհաշուք ու մրրկայոյզ տարփանքներ, և կը ստրուար մտածելով թէ պիտի երթար գաւառի մը խորը, հայրենի գղեկին անձուկ պատերուն մէջ թաղել մեծ

թատերաբեմի մը վայել կարողութիւններ եւ մեծ արկածներու արժանի կրքեր:

Ամենէն դժուարն էր այս ամենն հասկնել իւր հօր: Պ. աը Պուավիլիէ աը Լա Ռոշ-Էմիլ գորովագութ հայր մ'էր, այլ բնաւ երբէք վիպական. իւր գոնեայ ճակատն, իւր դորշ ու խտտահայեաց աչքն, իւր կամովին հեզնական շրթունքները սրտի զեղմանց չէին յարմարեր, եւ Յիլիբ կրցածին շափ յեամագեց խոստովանութիւն մը որ անկասկած կարի անհաճոյ ապուութիւն մը սլիտի պատճառէր ծերունի ազնուականին: Սակայն վերջապէս փոստարան ընդունուեցաւ, այդ վայրկեանէն սկսեալ ալ ոչ մէկ պատրուակ ունէր իւր բնակութիւնն երկարաձգելու ի Բարիզ, հասկցաթէ բացատրութեան սոսկալի ժամն հնչած էր, եւ մեկնեցաւ ի Նորմանտիս՝ իւր բոլոր քաջարտութեամբ զինուելով:

Ի Պուավիլիէ որպէս ի Լա Ռոշ-Էմիլ ընդունեցին զնա այնքան ցնձութեամբ ու խրախուսութեամբ որ մեծապէս զգածուեցաւ եւ մինչեւ իսկ վարանեցաւ իւր որոշման վրայ: Մանր էր խորտակել այդ բոլոր ազնիւ սրտերն: Հայրն իւր որդւոյն դալլատեան յաջորդ օրն իսկ նմարեց նորա բռնադրօսութիւնն ու արտմութիւնն, եւ սիրտն անձկութեամբ համակեցաւ:

Օգտատարի գեղածիծաղ իրիկուն մը կը պտըտէին ոստախիտ շագանակենեօք դարդարուն դարատափի մը վրայ որ Պուազիլիէի պարտէզին մէկ կողմը կը գտնուէր: Դարատափն յարգարուած էր խոր ու հանդարտ լճակի մը եզերաց երկայնութեամբ. լճակը գոգցես կը ննջէր կոկոններու (nénufar) լայն տերեւոց տակ որոցմով գրեթէ բոլորովին ծածկուած էր. կիսով շափ ջրով լցուած հին մակոյկի մը խրած էր սանդուղի մը ստորտան որուն աստիճանները քայքայուած էին:—Հայրը լրիկ մնջիկ գլանիկ մը կը ծխէր, որդին մեղամաղձութեամբ կը դիտէր ցեցամէջ մակոյկն որ իւր ձողին կապուած էր ժանգոտած շղթայով մը, եւ կը կարծէր անգ տեսնել պատկերն ճակատագրին որ իրեն սահմանուած էր աշխարհի այդ կորուսեալ անկեան մէջ:

—Ըսել է բնաւ չէք ծխեր, զաւակս, ըսաւ յանկարծ Պ. աը Պուազիլիէ:

—Բնաւ, հայր իմ:

—Շաւ լաւ կ'ընէք, ինձմէ աւելի խնաստուն էք, մեծապէս գոհ մնացի: Ի՛հ, ըսել է հիմա փաստագրան էք:

—Այո, հայր իմ:

—Խիստ լաւ: Զեր իրաւագիտական ծանօթութեանց շնորհիւ ալ ինձ պէս որս չպիտի լինիր գործակատարներու: Պիտի կըր-

62292 4

նաք անձամբ յանձանձեւ ձեր հարստութիւնն, որ օր մը շատ մեծ պիտի լինի:

—Կը յուսամ, հայր իմ, դեռ երկար ատեն այդ հոգը վրաս չառնուլ:

—Շնորհապարտ եմ քաղաքավարութեանդ համար, սակայն պէտք է որ դուք ալ ձեր մասն առնուք բեռէն. կը ձերանամ, կը յողնիմ, գաւակս:—Գիտէ՞ք թէ Պուազիլիէի եւ Լա Ռոշ-Էոմէլի կալուածներն ի միասին իննսուն հազար Փրանքէ աւելի եկամուտ կրնան բերել:

—Այդ չա՞ք, հայր իմ:

—Անշուշտ:

Պահ մը լուռութիւն տիրեց, որմէ յետոյ Պ. աը Պուազիլիէ շարունակեց.

—Վերջերս գնացի Ժանն հօրեղբորդուսորդ տեսնել վանքին մէջ. շատ գոհ եմ իրմէ: Կրօնաւորուհիք կը հաւաստեն թէ նշանաւոր իմաստութեան տէր կատարեալ եւ ուսեալ օրիորդ մ'է. բաց աստի ընտիր երաժիշտ է:

—Այո, հայր իմ, շատ լաւ դաշնամուր կ'ածէ:

—Գիտէք թէ իւր ուսումն աւարտած է եւ թէ ամուսն տասնեւհնգին վերջնապէս հայրենի տունը կը դառնայ:

—Պ. աը Լա Ռոշ-Էոմէլ ըսաւ ինձ, հայր իմ:

Պ. տը Պուավիլիէ յանկարծ ընդհատեց պտոյտն եւ գլանիկը նետեց :

—Տիւիբ, ըսաւ աչերը շեշտակի յտուելով երիտասարդին դժգոյն դէմքին վրայ, գիտէք հարկաւ մեր բաղձանքները ձեր և ձեր հօրեղբորդստեր ամուսնութեան համար : Ձեր վարմունքէն կրնա՞մ ենթադրել որ ձեր դիտաւորութիւնը մերինէն տարբեր է :

—Հայր իմ, ըսաւ Տիւիբ յարգալիբ այլ հաստատ ձայնով, չեմ կրնար ամուսնանալ հօրեղբորդստերս հետ . . . չեմ սիրեր զնա :

—Ձէ՛ք սիրեր զնա, կրկնեց Պ. տը Պուավիլիէ :

Դարձեալ շեշտակի նայեցաւ զաւկին, իւր յօնքերուն միջեւ փորուած խորշոմներն աւելի խոռոչացան, եւ շրթունքը թեթեւ իմն դողացին ջղաձգաբար :

Երկու քայլ հեռի, լճափին վրայ, նրստարան մը կար . գնաց հոն նստաւ, գլուխն երկու ձեռներուն մէջ առաւ եւ սկսաւ խորհիլ թախծադին :

—Հէ՛գ աղայ, մրմնջեց :

Ապա, գլուխը վերցնելով դէպի զաւակն որ յտին կանգնած էր իւր առաջ .

—Ձեր յայտարարութենէն յետոյ, ըսաւ հատու եւ դաժան ձայնով մը, կ'ըմբռնէք թէ գէթ առ ժամանակ մը անհնար կը լինի ձեզ համար բնակիլ ի Պուավիլիէ :

—Նթէ այդպէս հարկ դատէք, հայր իմ, պիտի հնազանդիմ :

—Այո՛, կը համկնամ, դուք չըսած ես կը գոհացնեմ ձեր իղձերը . շատ ախորժած էք Բարիզէն եւ կ'ուզէք անդ անցունել ձեր երիտասարդութիւնն եւ անշուշտ ձեր բուրբ կեանքն անգործութեամբ :

—Ոչ թէ անգործութեամբ, հայր իմ, եւ եթէ թոյլ տայիք ինձ խօսիլ ձեզ լիակատար անկեղծութեամբ . . .

—Ո՛հ, խնդրեմ, խօսեցէք :

—Լաւ ուրեմն, այստեղ, դաւառի մէջ, գիւղի մէջ է որ անգործութեամբ պիտի ապրիմ . . . Ներեցէք, հայր իմ . . . աչացս առջեւ ունիմ ձեր եւ ձեր հօրեղբորորդւոյն օրինակներն, եւ գիտեմ թէ ձեր երկուքին կեանքն եւս ո՛րքան արժանավայել պարապմամբք լի է : Սակայն ես ոչ ձեր ճաշակներն ունիմ, ոչ յարմարութիւնները : Կըսէք թէ կը սիրեմ Բարիզը, ճշմարիտ է . կը սիրեմ անշուշտ նորա զուարճութիւններն եւ հաճոյքներն, որպէս բնական է տարիքիս . սակայն կը սիրեմ նաեւ, հաւատացէք, վեհ գործունէութիւնն զոր կը ծծես անդ օդին հետ, վեմ տենչանքներն զորս կը ծնուեցանէ արտին մէջ, փառաց տենդն որ արջուութիւն կուտայ ուղեղին . կը սիրեմ նորա իմացական հզօր կեանքն որ կարծես կուգայ

աւելնալ թու յատուկ իմացականութեանդ վրայ եւ կը կրկնապատկէ նորա ոյժերն : Ատա , հայր իմ , ունեցած իմացականութիւնքս պիտի մնայ առանց նպատակի , առանց կիրառութեան . ագարակապանաց եւ գործակատարաց պիտի թողում խնամքներ որք բնաւ կարեւորութիւն չպիտի ունենան ինձ համար . ձանձրոյթը , վհատութիւնը պիտի պաշարեն զիս եւ վերջ ի վերջոյ ապականեն . գեղջուկ աղնուականի առաքինութիւնները չունենալով , անոնց այլանդակութիւնները պիտի ունենամ եւ օր մ'ալ թերեւս մոլութիւններն : Ուրիշ շատերու պէս ժամանակս պիտի անցունեմ շուներս պտտցունելով , ջերմաչափն եւ ծագացոյցը (rose des vents) դիտելով , դինին սրուակներու մէջ անցունելով եւ թերեւս իսկ խմելով . . . : Լաւ ուրեմն , հայր իմ , կը խոստովանիմ թէ այսօրինակ կենցաղ մը , ինձ համար անպատիւ , այլոց համար անօգուտ , սոսկում կ'ազդէ ինձ , եւ դժբաղդ հօրեղբորդուստրս , որ յաջս իմ այդ կենցաղոյն խորհրդանշանն եղած է յար , ատելի դարձած է ինձ ա՛յս պատճառաւ . նա է որ օրրոցէն արձակած է ճակատագրիս վճիռը , նա է որ ըսած է ինձ . « Հոս պիտի ապրիս եւ ոչ ուրիշ տեղ . . . : Բոլոր կեանքդ պիտի անցունես այս ճակատա-

գրական շրջանակին մէջ , եւ ի՛նձ հետ պիտի անցունես , զի՛ս միայն պիտի սիրես , ի՛նձ հետ միայն պիտի ամուսնանաս , — եւ իմ ճաշակներս թու ճաշակներդ պիտի լինին , եւ իմ սենեակս թու սենեակդ պիտի լինի , եւ իմ գերեզմանս թու գերեզմանդ պիտի լինի . . . » Ա՛հ , հայր իմ , կրնայի սիրել զնա եթէ ե՛ս ընտրէի . ո՞վ գիտէ , թերեւս սիրէի նաեւ գիւղական կեանքն եւ զբազումներն եթէ առ յաւէտ պարտք չդրուէին վրաս : Ներեցէք ինձ , հայր իմ , կը վիրաւորեմ զձեզ , սակայն լաւագոյն կը համարիմ ըսել բոլոր մտածածս , անկեղծօրէն բանալ սիրտս ձեր առջեւ . . . :

— Իրաւունք ունի՛ք , ըսաւ Պ . ար Պուսվիլիէ :

Ուժով շունչ մ'առաւ , վայրկեան մը ամփոփեց ինքզինքն , եւ շարայարեց մեղմ ու ճնշեալ ձայնով մը .

— Ես ալ , զաւակս , ես ալ պարտիմ ներողութիւն խնդրել ձեզնէ :

— Հա՛յր իմ :

— Ս,ո՛ , որովհետեւ վերջապէս կրնաք կարծել թէ քիչ մը թեթեւամտութեամբ սահմանած էի ձեր ապագայն , իբր թէ ապողայդ իմ սեփականութիւնս լինէր : Կըրնաք կարծել , եւ անտարակոյս կը կարծէք թէ եսասիրութեամբ կերպիւ իւրիք յափը-

տակած էի կեանքդ յօգուտ իմ, առաջուց կապելով կաշկանդելով զայն իմ կենացս մօտ : Անշուշտ խանդաղատանօք կը յուսայի —այնքան մենաւոր տարիներէ յետոյ—օր մ'ալ լցուն եւ ոգեւորեալ տեսնել վաղեմի տունս. այո՛, կը յուսայի թէ Աստուած ինձ պիտի խնայէր ծերոց այն մեծ դառնութիւնը, դատարկ տունը : Մնաց որ այն աղջիկը կը սիրէի զաւակիս պէս . . . :

—Հայր իմ, մրմնջեց վերտօին երիտասարդն, ոյր աչերը թրջած էին :

—Կը սխալիմ, ներեցէք, ըսաւ հայրը :

Եւ շարունակեց իւր ձայնին բոլոր հաստատութեամբ .

—Սա ըսել կ'ուզէի, գաւակս, թէ միմիայն անձնական շահուս, իմ յատուկ երջանկութեան վրայ չխորհեցայ երբ ձեզ համար որոշեցի ապրելու այն եղանակն զոր դուք կը մերժէք : Կարծեցի թէ միանգամայն ձեզ կը պատրաստեմ բարեբաստիկ, օգտակար եւ պատուաւոր կեանք մը : Ակնածու խօսքերուդ մէջէն կ'ընդունըմարեմ, երիտասարդ, թէ Լա Ռոշէ-մէլի կոմսն եւ զիս կը նկատէք իբր բաւական անօգուտ Էակներ այս աշխարհիս վրայ . . . : Թոյլ տուէք որ շարունակեմ . . . : Այս մասին համակարծիք չեմ ձեզ : Երկու գեղջուկ աղնուականներ ենք մենք, որպէս

կ'ըսէք, եւ կ'ապրինք առանց փառքի, սակայն ոչ առանց պատուի : Կ'աշխատինք հացին եւ մսին ամման, եւ Քրանսական հեծելազօրաց կուտանք պնդակազմ երկվարներ . . . : Բաւական բան մ'է այս : Սակայն ամենն այս չէ, գաւակս . ներկայ ժամանակիս մէջ առաւել քան երբէք լաւ է որ մեզ նման մարդիկ մնան իրենց հայրենի երկիրը, քաղաք կամ գիւղ, եւ անդ յարգելի ընծայեն զինքեանս : Ի բաց առեալ զործնական ծառայութիւններն զորս կրնան մատուցանել իրենց շուրջն, մի միայն իրենց ներկայութեան, իրենց ծանօթութեանց գերազանցութեան, իրենց կենաց արժանաւորութեան, իրենց անուան զարթուցած մեծ յիշատակներուն մէջ դաս մը կայ, օրինակ մը կայ, հեղինակութիւն մը կայ : Կը նմանին այն հին զանգակատանց որք աստանդ կը տեսնուին դաշտերուն մէջ, որք երազել կուտան անցորդին իւր ձամբուն մէջ, դիւղացւոյն՝ իւր արօրին վրայ, եւ որք մեծ զգացումներ եւ յարգական մտածումներ կը ներշնչեն ամբոխներուն, հակառակ սոցա կամքին : Չէ՛, գաւակս, անօգուտ չենք մենք . . . : Բան մը մի՛ ըսէք, Ֆիլի՛բ, ո՛չ, ոչ իսկ բաւ մը : Կը հասկնամ զգացումներդ, սակայն չեմ ուզեր զգայնութենէդ, խանդաղատանքէդ խլել զուղութիւն մը

որուն վրայ պիտի զղջաք վաղը : Հետեւեցէք ձեր ընտրած ճամբուն , հետեւեցէք իբր բարի մարդ , եւ ես պիտի մխիթարուիմ : Ըսէք տեսնեմ , ի՞նչ որոշած էք ընել :

— Հայր իմ , դիտաւորութիւնս էր , եթէ հաւանելիք , առաջ տանիլ իրաւագիտական ուսումներս մինչեւ սոցիոլոգիան աստիճան եւ ապա Պետական խորհուրդը մտնել :

— Թող այդպէս լինի :— Եւ այժմ , Յիլիբ , դառնակսկիծ որոշում մը պարտինք տալ : Քանի որ աստ չպիտի մնաք , պատշաճ է , հարկ է որ կարելի եղածին չափ շուտ մեկնիք աստի : Վաղն առաւօտ պիտի մեկնիք , եւ երկուքնուս ալ խնայելու համար աւելորդ սրտայուզումներ , կը փափաքիմ չտեսնել զձեզ մեկնման պահուն :

Պ. ար Պուսպիլիէ ոտք ելաւ ընդոտ , ուղղեց իւր հսկայական հասակն եւ պտոյտը վերսկսաւ հաստատ քալուածքով , նշան ընելով զաւելին որ քովէն քալէ :

Երկար լուսթեանէ մը յետոյ .

— Թերեւս տարիներ պիտի անցնին , ըսաւ , մինչեւ որ կարենաք պարկեշտօրէն վերադառնալ ի Պուսպիլիէ : Չեր ներկայութիւնն անադորոյն բան մը պիտի լինի այն մանկամարդ աղջկան համար . . . : Մերթ ընդ մերթ Բարիզ պիտի գամ եւ ձեզ տեսնեմ :

— Ծնորհակալ եմ , հայր իմ :

Օրը տարածամած էր եւ ստուերք կը տարածուէին դարատափին վրայ : Լուսնի անկատար մահիկն աստ անդ նշոյլներ արձակած էր շագանակենեաց նսեմաստուեր տերեւոց մէջտեղէն եւ աղօտ իմն կ'արծաթագօծէր , խոտերուն մէջէն , հին լճակին միապաղաղ մակերեւոյթը : Խորին հանդարտութեան եւ մեղամաղձութեան տեսարան մ'էր այս :

— Յիլիբ , յարեց Պ. ար Պուսպիլիէ , մայրդ ելեր էք . . . այո , մայրդ քիչ մը վիպական միտք մ'ունէր , սակայն սրբուհի մ'էր նաեւ . մի՛ մոռնաք զնա :

— Չպիտի մոռնամ , հայր իմ :

Քառորդ ժամ մ'անցաւ առանց նոր խօսք մը փոխանակուելու հօրն եւ զաւելին միջեւ , որոց քայլերը , ծառուղւոյն աւազին վրայ ճարճատելով , կը խոսովէին միայն այս մենութեան լուսթիւնը :

Յանկարծ Պ. ար Պուսպիլիէ կանգ առաւ :

— Օն ա՛նդր , զաւակս , ըսաւ ձեռքն երկընցնելով , հանգստանալու պէտք ունիմ , երթամ պառկիմ . . . մնաք բարո՛վ :

— Հայր իմ , ըսաւ Յիլիբ անձկութենէն հեղձամղձուկ ձայնով մը , հայր իմ , կը ներէ՞ք ինձ :

Ծերունին իւր սրտին վրայ բաշեց զնա ուժգնութեամբ :

—Ողջագուրէ՛ զիս, ըսաւ :

Եւ ջղածգաբար իւր կուրծքին վրայ սեղմեց երիտասարդն, որ կը հեծկլտար սրտամորմոք :

Հետեւեալ օր, մութն ի լուսոյն, Ֆիլիբ տը Պուալիլիէ կը հեռանար հայրենի դըղեակէն, սրարշաւ քարշեալ տարեալ երկու առոյգաբարձ ձիերէ որք քսան վայրկեանէն մօտակայ կայարանը պիտի տանէին զինք : Իւր ետեւ կը թողուր — բարեբանտ երիտասարդութիւն—մտատանջութիւն, լքումն եւ սուգ, և բերկրազուարճ կը վաղէր դէպ ապագայն՝ անտառաց ցօղին ու նորածագ արշալոյսին մէջտեղէն :

Քանի մը ժամ յետոյ, հայրն, դէմքը դունատած եւ աչերը խռոչացած անբուն գիշերէ մը, յոգնած քայլերով կ'երթար դէպ պի Լա Ռոշ-Էմմէլի դղեակը : Դղեկին մօտեցած պահուն, ծառուղւոյն մէջտեղը նշմարեց Լէոբուտ կոմսն որ դէպ ինքն կուգար :

—Է՛հ լաւ, գոչեց կոմսը զուարթ ձայնով, ո՛րք է նայինք երիտասարդ Բարիզցին : Գեռ անկողինն է :

Պ. տը Պուալիլիէ շարունակեց յառա-

ջանալ առանց պատասխանելու, եւ երբ հօրեղբորորդւոյն բով հասաւ, տխուր ու ծանր ձայնով մ'ըսաւ .

—Բարեկամս, Ֆիլիբ Բարիզ վերադարձաւ :

—Ի՞նչպէս, Բարիզ վերադարձաւ, կ'րկնեց կոմսն անձկանօք : Ի՞նչ պատահեցաւ, որովհետեւ կը տեսնեմ թէ ծանր բան մը կայ :

—Մտա ծանր բան մը, պատասխանեց Պ. տը Պուալիլիէ, շեշտելով այս բառերը : Եւ, կոմսին ձեռքը բռնելով .

—Բարեկամս, ըսաւ, մեծ վիշտ մը պիտի պատճառեմ ձեզ . մեր բովանդակ կենաց երազը ջնջուած է : Զաւակս . . . դաւակա արժանի չէ այն ամուսնութեան որում կ'ըլձայի նորա համար :

Լէոբուտ կոմսն ակնապիշ նայեցաւ Պ. տը Պուալիլիէի աչերուն :

—Կը մերժէ՞, ըսաւ :

Պատասխան չընդունելով, տեսակ մը հեկեկ արձակեց . թեւերն անշարժ կախուեցան երկու բովերէն եւ աչերն անթարթ յառեց դատարկութեան մէջ . յետոյ պարզապէս ըսաւ .

—Ժանն պիտի մեռնի սրտին ցաւէն :

Բարեբաղդարար, Պ. տը Լա Ռոշ-Էռմէլ թիժէ լաւ գիտէր իւր աղջկան դիւրազգածութիւնը, չէր գիտեր նորա բոլոր քաջասրբութիւնը: Ժանն, երբ քանի մը օր յետոյ հայրենի տունը վերադարձաւ, վախցուածին չափ սարսափահար չթուեցաւ յուսախաբութենէն որ անդ կ'սպասէր նմա: Իրաւ է թէ նախ եւ առաջ չզգաց զայն իւր բովանդակ սաստիկութեամբն, որովհետեւ իւր ծնողք ո՛չ խոհեմութիւն եւ ո՛չ պատշաճ համարած էին յայտ յանդիման խօսիլ նմա այսքան փափուկ եւ այսքան կսկըծալի նիւթի մը վրայ: Աւստի թող տուին որ առ սակաւ սակաւ ինքն իսկ կռահէ ճշմարտութիւնը: Արդէն նոյն հետայն տաքօրինակ փոփոխութիւններ նշմարեց ընտանեաց այնքան կանոնաւոր սովորութեանց մէջ. իւր ասպետն հօրեղբօր սրինգն ալ հեշտալուր դալայլներ չէր արձակեր գիշերային լուսութեան մէջ, եւ Անթէլիք հօրաքոյրը դադարած էր զուարճանալ Ղուկասի հետ՝ մագաղաթն երգինազբած ատեն: Աւելի բացորոշ նշաններ, իւր հօրն և Պ. տը Պուապիլիէի տխրութիւնը, Ծիլիբի անմեկին բացակայութիւնն, իւր նկատմամբ բռնուած զգուշաւոր ընթացքը, վերջապէս

սպասաւորաց բերնէն փախած ինչ ինչ խօսքեր, բոլորովն լուսաւորեցին զնա: Թերեւս իսկ իւր կնոջական սրամտութիւնը, տարիքին հետ զարգանալով, արդէն զգացուցած էր նմա թէ հօրեղբօրորդոյն զգացմունք չէին համապատասխաներ ընաւ իւր աղասպատանաց:

Ինչ որ ալ լինի, երբ լաւ մը հասկցաւ թէ իւր մանկական տիոց խօսեցեալը լքած էր զինքն, իւր վշտէն չպոռթկաց ու չարտասուեց, գէթ առերեւոյթս. միմիայն մեղամաղձոտ լրջութիւն մը իբր քօղ իջաւ իւր գրգանոյշ դէմքին վրայ եւ մնաց անդ: Քնքոյշ հոգի մ'ունէր, բայց այնքան սէգ էր որ յայտնի չըրաւ իւր վէրքը: Իւր հօրաքրոջ հետ ստանձնեց հայրենի տան տեսչութիւնն եւ սկսաւ այնու սյարապիլ անդուլ ժրջանութեամբ, կարծես օրուան մէն մի րոպէին զերծ մնալու համար երազուն մտախոհութեան փորձութիւններէն և թալկացումներէն: Անգամ մը միայն ուղղակի ակնարկութիւն մ'ըրաւ իւր կսկծալի յուսախաբութեան: Սովորութիւն ըրած էր ամեն շաբթու առաւօտուն այցելութիւն մը տալ Պ. տը Պուապիլիէի, եւ շատ անգամ նախաճաշն անդ կ'ընէր. սպա անոր հետ աչքէ կ'անցունէր հին դէպեկին զանազան խօսցերը, զորս սպասաւորը, իրենց

տիրոջ նման վշտաբեկ, բոլորովին երեսի վրայ թողած էին: Կը խնդար այդ անկարգութեան վրայ, զիեղկերը կը բանար, կարասիները կարգի կը գնէր, հայելիները կը սրբէր, ստոյներուն փոշին կ'առնուր եւ վայրիկ մը կենդանութիւն ու զուարթութիւն կուտար այդ տխրատեսիլ բնակարանին: Օր մը երբ ծերունի ազնուականն, այդ որդեգորով հոգածութիւններէն զգածեալ, իւր երախտագիտութիւնը կը յայտնէր խորախորհուրդ դէմքով մը նմա նայեցաւ:

— Իրաւունք չէ՞ որ, ըսաւ, սակաւ ինչ ձեր զուտորը լինիմ, որովհետեւ ես եղայ պատճառ ձեր որդւոյն հեռացման:

Պ. տը Պուազիլիէ դողդոջուն ձեռքով բռնեց նորա կարկառած ձեռքն եւ իւր չրթանց տարաւ յարգանօք:

Նոյն ատենները, տարօրինակ գրոյց մը պտըտեցաւ ի չրջակայս Ֆիլիբ տը Պուազիլիէի նկատմամբ: Կը յիշուի թէ երիտասարդը մեկնելէ առաջ հօրն յայտնած էր իւր մտադրութիւններն. իւր նամակաց մէջ կը շարունակէր անոնց վրայ խօսիլ. միտքը դրած էր միշտ Պետական խորհուրդը մըտնել նախապէս տորթորութեան աստիճան ստանալէ յետոյ: Պ. տը Պուազիլիէ գիտէր թէ առ այդ քրտնաջան աշխատութիւն պէտք է, հետեւաբար կը կարծէր թէ որ-

դին իրաւագիտութեան ամենէն լուրջ ուսումնասիրութեանց մէջ խորասուզուած էր երբ դրացի մը միամտաբար իմացուց նմա թէ թատրոնի գործոց մասնաւորապէս տեղեակ լրագիր մը կը ծանուցանէր մօտաւոր ներկայացումն՝ Բարիցի թատերաբեմերէն միոյն վրայ՝ հինգ արարուածով տոսմի մը ոյր հեղինակն էր Ֆիլիբ տը Պուազիլիէ եւ վերնագիրը *Յակոբէնոյ*:— Ս. յս լուր խորապէս յուզեց զգօն ծերունին, եւ աւելի խորապէս պիտի յուզէր անողջտ եթէ գիտնար այս արտասովոր իրողութեան մանրամասն պարագայներն, որպէս պիտի պարզենք մեր ընթերցողաց առաջ:

Ֆիլիբ տը Պուազիլիէ կը կարծէր, իրաւամբ թէ յանիրաւի, թէ բանաստեղծի կոչում ունի, եւ դպրոցէն ելնելէն ի վեր, ըստ արժանւոյն հետեւելով հանդերձ իրաւագիտութեան դասերուն՝ հնազանդելու համար իւր հօր, միջոց գտած էր գաղտագողի հարստացնել Փրանսական մատենագրութիւնը բազմաթիւ երկերով որք ցայն վայր անտիպ մնացած էին եւ դորս երիտասարդ հեղինակը կ'ըզձար ի հրապարակ հանել: Ի մի բան, իւր մտաց բոլոր գործունէութիւնն, իւր փառաց բոլոր երազներն եւ սրտայուզութեանց անյազ տենչն որոշապէս այդ կողմ դարձած էին. սակայն

իւր հօր անձկութիւն չպատճառելու համար՝ չէր յայտնած իւր բուն մտադրութիւնն, եւ թեթեւամտութեամբ կարծած էր գաղտնի պահել մինչեւ այն օրն յորում յաջողութիւնը պիտի գար արդարացնել այդ մտադրութիւնն եւ իւր յաղթական անունը տանիլ Բէրլի ամենէն հեռաւոր գաւառակաց մէջ:

Իրական ամեն սեռերու մէջ, թատերական դրականութիւնը մասնաւորապէս կը յանկուցանէր զՄիլիթ, թերեւս անոր համար որ իւր երեւակայութեան կը ներկայանար հռչակաւոր դերասանուհւոյ մը ձեւին ներքեւ, ոյր լուսանկարը կը զարդարէր իւր հայելին: Մասի Փէռալտ կը կոչուէր նա եւ կը յիշուի այդ արուեստագիտին արձակած փայլը Բարիզի առաջին թատերաբեմերէ միոյն վրայ, երբ տակաւին Ռուսիա չէր հասփախած զնա մեր մոլեռանդութենէն: — Դերասանուհւոյն թովչութիւնն այնքան ծանօթ հմայք մ'է որ արւելորդ կը թուի բացատրել զայն, մանաւանդ Բարիզցւոց, որոց զլիսաւոր դաւանանքն է: Սակայն Բարիզցիք ինքեանք իսկ թերեւս գոհ պիտի մնան գիտնալով թէ թատրոնի կանանց համար իրենց ունեցած կիրքն ունի իւր արդարացուցիչ պատճառն, եւ թէ այդ մեղսապարտ պաշտաման կը

խառնուի մեծ քանակութեամբ բանաստեղծութիւն: Դերասանուհին արդարեւ իրենց կը ներկայացնէ տեսակ մը կին որում շատ քիչ անգամ կը պատահին ընկերութեանց մէջ եւ բնաւ երբէք իրենց ընտանեկան յարկին մէջ, կին մը որ զերծ կը թուի երկրային ամեն խօսութիւններէ ինչպէս եւ ամեն գոեհկութենէ, կին մը որում բան մը չպակարիր, ո՛չ ակուայ մը, ո՛չ մազ մը, ո՛չ ձեռնոցի կոճակ մը, ո՛չ աղամանդ մը սկանջին վրայ, ո՛չ վարդ մը լանջքին վրայ: Յնդիկն հանգուեալիպ, գոգցես բնութեան ձեռքերէն կ'երէ անթերի, թարմադեզ, բոլորովին հազուած եւ համակ պճնուած: Վայրկեան մը կը տեսնէք զայն, սակայն այդ վայրկեանի միջոցին կատարեալ է, եւ, երբ կը վերագառնայ ի մութն, լուսափաղի եւ կարծես գերմարդկային բանի մը ապաւորութեան ներքեւ կը թողու զձեզ: Եթէ հետն ի միասին երթաք կողմնացին մէջ, տակաւին իւր դերովն է լցուն թաթաղուն տակաւին թագուհի մ'է, փոշտնոցոյր նաժիշտ մը, ոգի մը, դիցուհի մը, որ կ'ընթանայ ծիրանածաւալ ամպի մը մէջէ, իւր շարին ներքեւ սպիտակ ու տօբօրինակ, շրթունքը կարմրածիր, աչերը մեծաբաց ու հրափայլ, վերջապէս աստեղական աշխարհէ մը գաղթած էակ մը:

Ընդհանրապէս կ'երեւակայեն թէ գերասանուհին իւր առտնին կենաց մէջ ի միայն կը տանի այն բանաւտեղծական իտեականութիւնն զոր զգեցած է թատերաբեմին դիւթութեամբ, եւ բուրովին պատրանք մը չէ այս, որովհետեւ ինք ալ միշտ առաւել կամ նուազ կը խարուի իւր ներկայացուցած դերերէն, երբէք ամբողջովին չթօթափեր զայնս, եւ, տուն վերագտնալով, շատ քիչ անգամ կը պատահի որ իւր զգայուններն որպէս եւ լեզուն անշափ ու թատերական բան մը չպահեն:

Ուրեմն Ծիլիբ տը Պուսվիլիէ ուժգին սիրով կը պաշտէր զօրիորդ Մառի Ժէրալտ, եւ պէտք է ըսել թէ գերասանուհւոյն նըկատմամբ ուսանողին այս սերը զարկ չէր ո՛չ սրբութենէ եւ ո՛չ վեհութենէ: Վիսպական մարդիկ քնքոյշ են, երբէք չեն յարիւր գռեհիկ տարփանաց որք կը հրագործեն նորածիկ երիտասարդները: Ծիլիբ շուտով երես դարձուցած էր անտի զգուանօք: Իւր երազներն աւելի բարձրերը կը թըռչէին: Սխրացաւ շողջողուն արուեստագիտին խորհայեաց աչքուն եւ ներշնչուն ճակտին վրայ, կարծեց անդ կարողալ մեղամտազձութեան եւ կրքի այն անսահման քերթութիւնքն որք կը խռովին եւ կը հմուճէին իւր իսկ սիրտն, եւ կեանքը նուիրեց

նմա: Յայնժամ կատարեց այն ամեն խենդութիւններն որք գերասանուհեաց եւ թագուհեաց սիրահարներուն յատկանիշն են. իւր նստարանէն մտեցնութեամբ ծափահարելէ յետոյ զՄառի Ժէրալտ, կ'սպասէր դերասանաց յատուկ դրան առջեւ եւ կը դիտէր նորա կողք մտնելը. նորա շրջագրեստին հովը շնչած լինելուն վրայ բերկրապատար տուն կը դառնար եւ գիշերը կ'անցունէր արձայն ու ոտանաւոր պերճախօս նամակներ զրեւով նմա զորս չէր զըրկեր:

Այնուհետեւ իւր միակ մտածումն եղաւ մտնել նորա առտնին կենաց մէջ, բռնել նորա ձեռքն, արքայիլ նորա նայուածքով, նորա խօսքով, նորա շնչով, նորա դողոր ու ընտանի բարեկամը լինիլ: Սակայն միջոցը: Դիւբահայեանալի է թէ երբէք չէր ընդուներ ոչ մէկ միջոց որ կարենար աղարտել իւր կուռքը: Վերջ ի վերջոյ որոշեց յօրինել թատերախաղ մը ուր Մառի Ժէրալտ իւր գեղոյն և տաղանդին արժանի գեր մ'ունենար: Առանց մեծ յանձնապատանութեան, կրնար ինքզինքն իրօք կարող կարծել ի յանգ հանելու այդքան դժուարին ձեռնարկ մը: Ի վաղուց պատրաստուած էր այդ գործին իւր սիրական ուսուցիտ սիրութեամբք եւ անընդհատ թատրոն յա-

ճախելով . թղթապանակին մէջ ունէր այդ տեսակ քանի մը փորձեր զորս ինքն իսկ անբաւական զատած էր , որոց մէջ սակայն ձեռնհաս դատաւորք գտած էին ընտրելագոյն կտորներ և ինքն ալ տակաւ տակաւ ձեռքն ու ձաշակը վարժեցուցած էր : Երկար խորհրդածութիւններէ յետոյ , իւր հնարած մէկ յատակաձեւին վրայ վերսկսաւ նիւթ մը որ կերպիւ իւր յանձնարարուած էր իրեն մեծ բանաստեղծի մը ընտրութեամբ , Ֆոէտէկոնտի նիւթն , որուն վերայ Ալֆրէտ ալ Միւսէ սկսած էր խօսիլ Թաֆաաորին սպասուհին վերնադրով : Ֆոէտէկոնտի դերը , զոր հեղինակը ճոխացուցած էր հաճութեամբ , արդէն սքանչելապէս յարմարցուած կը թուէր միտադրած շնորհին եւ ողբերգական հրապոյրին որը նշանաւոր կը հանդիսացնէին Մառի ժէնալտի անձն եւ տաղանդը :

Ճիլիբ իւր թատերախաղն աւարտած էր , իրաւարանական ուսմանց հետ միեւնոյն ժամանակ՝ երբ ի Պուալիլիէ ըրաւ կարճատեւ ու տխուր ուղեւորութիւնն ոյր միջադէպները պատմեցինք : Իւր սնտուկին մէջ դրած էր Թեթէկոնտը , զայն իւր հօր կարդալու եւ նորա խանդավառ գոհունակութիւնը լսելու աղօտ զիտաւորութեամբ : Սակայն այդ եռանդն յօդս ցնդեցաւ գաւա-

ռական ցուրտ մթնոլորտին մէջ , եւ երիտասարդը շատացաւ ինքնիրեն կարդալով իւր թատերախաղն , որ աւելի ապահով միջոց մ'էր գոհ մնալու իւր երկին վրայ :

Բարիք վերադառնալէն անմիջապէս յետոյ ներկայացուց զայն խումբ մը բարեկամաց որը իրեն համար գուշակեցին Օժիէի եւ Բոնասառի փայլուն սկզբնաւորութիւնը : Նորա քանի մը հատակոտորները կարգաց ընտանի սրահներու մէջ եւ նոյն յաջողութիւնը գտաւ : Այս բարեգուշակ կարծեսց վրայ , որոշեց յանդուզն փորձ մ'ընել . նամակ մը գրեց Մառի ժէնալտի եւ խնդրեց որ բարեհաճի լսել իւր թատերախաղին ընթերցումը , բնաւ ակնարկութիւն չընելով զինքը գրողը զգացմանց : Գերասանուհին , թերեւս հետաքրքրութիւնը շարժած նամակին ազնուապետական ստորագրութենէն , — Պուալիլիէ ալ Լա Ռուշ-Էռմէլ , — երկտողիւ մը պատասխանեց իւր այցաքարափն վրայ . հետեւեալ օր ժամն հինգին կ'սպասէր նմա :

Այս պատասխան նախ եւ առաջ Ճիլիբի պատճառեց խօլ արբընութիւն մը որում ընդհուպ խաւնուեցան խօլ երկիւղներ : Իւր երազին այսքան զիւրիին եւ այսքան յանկարծական իրականացումը սոսկում կ'ազդէր նմա : Ահա ելի կատակի մը

խաղալի՞ք կը լինէր արդեօք :—Մական յա-
ջորդ օրը , ժամ հինգին , տետրակի ձեռին
կը մտնէր Դոննչէ փողոցի առնն որուն
երկրորդ յարկը կը բնակէր Մառի Ժէոալտ :
Դոնապանին հարցում մ'ուղղած առնն , այդ
մարդուն գէմքին վրայ նշմարեց խորհրդա-
ւոր ու հեզնական բան մը : Մանդուղէն
վեր ելաւ արօփուն սրտով : Երբ մեծ ար-
ուեստագիտին դրան առաջ հասաւ , իւր
յուզումն այնքան սաստկացաւ որ կարծես
թէ չանթահար եղած էր : Աերջապէս զան-
գակն հնչեցուց : Աերակուրի եւ մանա-
ւանդ լաւ կերակուրի հոտ մը , որ դրան
բացուած պահուն իրեն հասաւ , տարօ-
րինակ թուեցաւ նմա այդ սրբավայրին մէջ ,
եւ սակայն փարատեց նորա երկիւղները :
Մանկամարդ սենեկապանուհի մը , ոյր ար-
համարհոտ ու անզգած սիրուն գէմքը կը
յայտնէր իւր տարիքէն վեր փորձառու-
թիւն մը , ընդունեց զնա . հանդարտու-
թեամբ նայեցաւ նորա յանձնած այցա-
քարտին , անխօսուելի մտոցը զնա տեսակ մը
նախասենեկի մէջ , եւ այցաքարտ ի ձեռին
մտաւ քովի խուցը : Ֆիլիբ լսեց քանի մը
առնական ձայներու աղմուկն , յետոյ կո-
կորդալիբ քրքիջներ որոց լուսթիւն յաջոր-
դեց . որմէ յետոյ անսասան սենեկապանու-
հին վերստին երեցաւ , եւ սրահին դուռը

բաց բռնելով երիտասարդ բանաստեղծին
առջեւ , հասկցուց նմա թէ կրնար ներս
մտնել եթէ ուզէր :

Մառի Ժէոալտի սրանը , թէեւ փոքր ,
բաւական կը համապատասխանէր այն դա-
ղափարին զոր Ֆիլիբ կազմած էր այդ սըր-
բավայրին վրայ : Չեղունէն կախուած ճը-
րագի մը կիսանուաղ լոյսն , ստուերաչուք
վարագոյրներ , ոսկոյ եւ մետաքսի փաղ-
փիւններ , օտարաշխարհեայ ծառատուն-
կեր , ծաղկանց սաստիկ բոյր մը , բազմոցի
մը վրայ ընկողմանած սպիտակ երեւոյթ մը ,
—ինքն ալ այդպէս երեւակայած էր : Սա-
կայն իւր յայտագրոյն մէջ շկային այլ եւ
այլ տարիքէ այդ երեք չորս պարօններն
որք յաչս իւր թեթեւ իմն կ'անըացնէին
այդ նկարը :

Միայն թէ այդ անձա՛հ հանդիսականաց
ներկայութիւնն օգտակար եղաւ նմա . նո-
ցա երկիմաստ ծիծաղները կը հնչէին տա-
կաւին իւր ականջին մէջ . իւր վեսութիւնն
արթնոյած էր այդ տպաւորութեամբ ներ-
կայացաւ , քիչ մը գունատ , քիչ մը անհան-
դիտ անշուշտ իւր տետրակէն , այլ այն
իշխանական գէմքով որ հէզ Ժաննի սիրտն
յանկուցած էր :

Մառի Ժէոալտ , թերեւ թաննէ նուազ
զգայուն , երիտասարդին վրայ նետեց բո-

լորովին անտարբեր ակնարկ մը, հագիւ բարեւեց գլխու շարժումով մը իբր թէ հաննելիք կերպասներ բերած լինէր նա, և ըսաւ որ նախ. ապա հանդարտութեամբ վերսիսաւ խօսակցիլ իւր մարդոց հետ: Տիրիւր, թէ եւ վրդոված, զարմացմամբ դիտեց թէ զուարթ կամ մանաւանդ ծաղրակատակ էր նա. խիստ եւ ընտանի լեզու մ'ունէր, արտառոց գաղափարներ, նըրբամիտ, այլանդակ ու չիացած աղջկան սրախօսութիւններ: Գլխեց նաեւ թէ, խօսած ատեն, յաճախ իւր վրայ կը դարձնէր իւր խորախորհուրդ եւ դժնահայեաց աչերը տեսակ մը զարմացկոտ հետաքրքրութեամբ: Քիչ յետոյ խօսակցութիւնը դադարեցուց տակաւ, եւ դալկահար դէմքը ճանճրոյթի արտայայտութիւն մ'ըզեցաւ: Երեք շրտ պարոններն, որոց ամեն ալ կատարեալ վայելչութիւն մ'ունէին, միահարկոյն ոտք ելան, յաջորդաբար համբուրեցին նորա ձեռքն, եւ կանոնաւոր քալուածքով մեկնեցան:

Ինքն եւս ոտք ելած էր մինչեւ սրահին դուռն ընկերակցելու համար այդ անձանց յետոյ Տիրիւրի բով դարձաւ, կրուկովն ետ հրելով իւր երկայն պարեգօտին տառնը:

— Իրաւ որ, պարոն, ըսաւ, չեմ հասկնար ձեր դիմումը. թատերախաղերն ըն-

դունողը ես չեմ. . . թատրոնին տնօրէնն է:

— Օրիորդ, նախ եւ առաջ ուղեցի գլխունայ թէ դերն հաճոյ կը լինէ՞ր ձեզ. . . եթէ ոչ չէի գրեր թատերախաղը:

— Այո, ինչո՞ւ համար, ըսաւ թեթեւապէս ուսերը թաթուելով եւ յանկարծ նըստելով: Նախ եւ առաջ ուսնաւոր թատերախաղ չեն ներկայացներ մեր թատրոնը. պէտք էիք գիմել թէպէտը-Պատանէին կամ Օտէնին:

— Կը ներէք, օրիորդ, շատ անդամներ ուսնաւոր թատերախաղ ներկայացուցած են ձեր թատրոնը:

— Մհ, առաջ, այո՛, շատ առաջ: Նըստեցէ՛ք, խնդրեմ. . . Ինչ որ է, ձեր առաջին ե՞րկն է այս:

— Ս,յո՛, օրիորդ:

— Ըսել է ցարդ ձեր ընտանեաց միայն ծանօթ էք:

— Մի միայն ընտանեացս:

Դերասանուհին նմա նայեցաւ այն հեղանական չարամտութեամբ զոր նախնիք կը վերագրէին զիցուհեաց, յետոյ գլուխը խոնարհեցուց:

— Չձեզ վերաւորելու համար շըսի:—
Զո՞գ է ձեր թատերախաղը:

— Աւասիկ, օրիորդ:

— Տեսներ անգամ մը:

Ձեռագիրը թղթատեց եւ ասդիէն անդիէն քանի մը տող կարգաց մտահոգ աչեքով :

— Լա՛ւ, պարոն, կը հաւանիմ՝ կարգացե՞ք . . . Լաւ մը կը տեսնէ՞ք այս ճրագով . . . Ձեզի քաշեցէք սեղանը . . . Ոչ, լաւ չէք տեսներ :

Աշխուժիւ ոտք ելաւ, կախեալ լապտերակալն իջեցուց սեղանին վերեւ, եւ վերըստին ընկողմանելով բազմոցին վրայ, ըսաւ .

— Օն ա՛նգր :

Ի հարկէ քաջալերեալ այս բարենշան նախաշաւղէն, Ֆիլիբ սկսաւ իւր տուածին ընթերցումը : Երբ որք կրած են նմանօրինակ տանջանքներ, եղբայրաբար պիտի կարեկցին նմա : Երբորդ արարուածին մէջտեղն էր հասեր, առանց իւր ունկնդրէն ստանալու հաւանութեան կամ դէժ ուշադրութեան նշոյլ մը, բառ մը, շարժում մը, հառաչ մը : Անշարժ, համր, տապալանաքարի մը մարմարին պէս անզգած, ծաղկահասակ դերասանուհին հազիւ երբեմն վեր կը վերցնէր իւր կապոյտ երկայն բիբերն եւ աբազ ակնարկ մը կը նետէր ընթերցողին վրայ : Ետոյ կ'իյնար նոյն թմբութեան մէջ : Եղաւ վայրկեան մը ուր Ֆիլիբ վերջնապէս ընացած կարծեց զնա եւ զգաց յուսահատու-

թեան ցուրտին, մահու ցուրտին անցնելն իւր երակաց մէջէն :—

Յանկարծ Մառի Ժէռալտ ուզողեացաւ բազմոցին վրայ եւ եկաւ նստաւ իւր դէմն, արմուկը դրաւ սեղանին վրայ, իւր ողբերգական սիրուն գլուխը կըրթնցուց ձեռքին, եւ, երիտասարդին վրայ ծռած, աչերն անբխիթ եւ տամուկ, անյագաբար սկսաւ ունկն դնել : Երողել թէ կ'իյնաս անէութեան արհաւիրանաց մէջ, եւ յանկարծ վերազարթնուլ կենաց, երիտասարդութեան, փառքի, սիրոյ բովանդակ պայծառութեամբ, — զայդ զգաց բանաստեղծն այն երկնային փայրկեանին :

Մինչեւ որ Ֆիլիբ աւարտեց իւր ընթերցումը, Մառի պահեց իւր ուշադիր կեցուածքն, երեսը կրթնցուցած բաց մատներուն եւ վեր առնով իւր սեւաթոյր հերաց թանձր խոպոպներն . երբ երիտասարդը տեսարակը գոցեց, տեսաւ որ արցունքի երկու կաթիլներ կը գլորէին նորա այտերն ի վար : Մառի Ժէռալտ ոտք ելաւ, յամրաբայլ դարձաւ սեղանին շուրջը մետաքսեղէնի խշրտոցով, եւ կանգ առաւ Ֆիլիբի առջեւ :

— Պարոն, ըսաւ նմա ցած եւ գրեթէ խոպոտ ձայնով մը, իւր սպիտակ ձեռները նորա ուսոց վրայ դնելով, շատ տաղանդ ունիք դուք :

Ֆիլիբ այնչափ յուզեալ էր որ չկրցաւ պատասխանել . մեղմիւ առաւ նորա ձեռքէն թաշկինակն որով իւր արցունքը սրբած էր եւ համբուրեց :

—Եթէ կ'ուզէք , թող ձեր բով մնայ , ըսաւ դերասանուհին :

Ալ իւր համարձակ ու առնական շեշտը չունէր . իւր ձայնն զգեցած էր այն կնոջական շնորհն ու երաժշտային ելեւէջներն որք թատրոնին մէջ իւր հզօր հրապուրներէ մին էին :

—Ստուա՛ծ իմ , յարեց իբր թէ ինքնին խօսելով , որքա՛ն հրճուեցայ . ինչքա՛ն լաւ է հմայուել , սքանչանալ , սիրել , հաւատք ունենալ բանի մը վրայ . . . :

Գլուխն յետկոյս ծոեց քիչ մը եւ երիտասարդին վրայ յառելով իւր խորախորհուրդ շողշողենի աչերն , յարեց .

—Այնպէս չէ՞ , պարոն Ֆիլիբ :

Ֆիլիբ հաւանօրէն պիտի պատասխանէր թէ համակարծիք էր իրեն . այլ այդ անսարանն , որ արդէն այնքան հաճոյալի էր եւ կրնար եւս աւելի լինիլ , յանկարծ ընդմիջուեցաւ . դուռը բացուեցաւ եւ դիւական փոքրիկ սենեկապանուհին երեւցաւ :

—Տիկին , ըսաւ , պարոն կոմսը դուրսըն է :

—Է՛հ լա՛ւ , թող ներս մտնէ , ըսաւ Մառի ժէռալտ :

—Ար փափաքի առանձին խօսիլ ձեզ հետ , ըսաւ անդդուելի նաժիշտը :

—Առանձի՞ն : Բնաւ երբէք : Ներս մտցուր :

Յիսուն տարեկանի մօտ մարդ մը , բարձրահասակ , աղնուպետական դէմքով , սրահը մտաւ յայնժամ , զուարթ ժպտով մը ցոյց տուաւ բոլոր ակոյայները , ձեռքը սքրտին վրայ դրաւ , եւ մինչեւ գետին խոնարհելով .

—Ար ներէք , գեղուհիք իմ , ըսաւ , Բեդրսպուրիէ առնուած պատասխանը կը ըրէի ձեզ :

—Ա՛հ , տեսները ի՞նչ է :

—Ձեզ կ'առաջարկեն քառսուն հազար Փրանք հաստատ ամսական , հարիւր յիսուն Փրանք վարձուց յաւելուած և ձեզ ի նպաստ ներկայացոււմ մը :

—Գէշ չէ , ըսաւ Մառի ժէռալտ , սակայն գիտէք թէ տակաւին ութսուն հազար Փրանքի պայմանագիր ունիմ Լաֆոսի հետ : Աոման անդամ մ'եւս ծոեցաւ մինչեւ գետին եւ դարձեալ ցոյց տուաւ իւր մաքրափայլ ատամունքը :

—Շատ դժուար կէտ մը չէ այդ , ըսաւ :

—Ձեր վրայ ունի՞ք այդչափ ստակ , ը-

սաւ մանկամարդ կինն հեղնական հպարտ
ճայնով մը : Արդէն գաղափարս փոխեցի :
Այս պարունն հինա ինձ կարդաց թատե-
րախաղ մը որուն մէջ սքանչելի դեր մ'ու-
նիմ :

— Ա՛հ, ըսաւ կոմսը :

Զեռքը սրտին վրայ դրաւ, մինչեւ կէս
մէջքը ծռելով ողբունեց զՖիլիբ տը Պուա-
վիլիէ եւ դարձեալ ցոյց առաւ իւր ատա-
մունքը :

Ֆիլիբ ծանրութեամբ պատասխանեց նու-
րա ողջոյնին, բոլորեց Ծեփեկի՞նքի տես-
րակն եւ պատրաստուեցաւ հրաժեշտ առ-
նուլ :

— Սակայն, պարոն, ըսաւ դերասանու-
հին, պէտք է որ աստ թողուք ձեր թա-
տերախաղն, ես կ'ուզեմ՝ անձամբ յանձնել
Լաֆօսի : Կը ճանչէ՞ք Լաֆօսը :

— Լաֆօս :

— Այո՛, տնօրէնս :

— Ա՛յ, օրիորդ : Կը հաճի՞ք ըսել թէ ի՛նչ
տեսակ մարդ է :

— Լաֆօսը : Մարդ չէ . . . աճպարար
մ'է . . . սակայն ճիշդ աճպարար մը լինե-
լուն եւ ուղղադրութիւն չգիտնարուն հա-
մար՝ հաճութեամբ պիտի ներկայացնէ ոտա-
նաւոր թատերախաղ մը, դրական հովեր
առնու համար : Ի կրկին տես, պարոն :

— Օրիորդ, ճշմարտիւ ամօթով եմ . . .

— Բարութիւններէս . . . բնականաբար,
երթաք բարով, պարոն :

Ֆիլիբ տուն դարձաւ սրտայնջզութենէն
արթնցաւ՝ համբոյրներով ծածկելու համար
անուշահոտ փոքր թաշկինակ մը դրբ բար-
ձին տակ դրած էր : Բնացած միջոցին տա-
րօրինակ երազներ կը տեսնէր, որոց մեանք
երկնային անուշութիւն մ'ունէին, այլք
ընդհակառակն անձկութեամբ կը լնուին
սիրտը : Մերթ Մտտի Փէռալա կերեւէր
նմա մուսայի մը պէս լուրջ եւ հրապուրիչ,
աչերը թրջած կրքէ եւ խանդապառութենէ,
իւր վրայ կը հակէր ու դիւթական ձայնովը
կը մրմնջէր . « Այնպէս չէ՞, պարոն Ֆիլիբ »
— Յետոյ յանկարծ ութսուն հազար Փրանք
կ'ուզէր իրմէ, եւ այս բան ծայրագոյն վըր-
դովման մէջ կը ձգէր զինքն . յայնժամ,
բտմնելի կերպարանախօսութեամբ մը,
պազպաջուն ակաւայներով հիւսիսային ար-
ջու մը երեւոյթ կ'առնուր, որ հեզնու-
թեամբ կը բարեւէր զինքն, մէկ թաթը
սրտին վրայ դրած : Այս յուզեալ երազնե-
րը բաւական ճշգրիտ պատկերն էին Ֆիլիբի
տպաւորութեանց այդ առաջին տեսակցու-
թեան միջոցին, որ երկրէն երկինք եւ
երկինքէն երկիր տարած բերած զեա ցնցե-

լով եւ որ զինքն կը թողուր չլացած , զգլխած , վշտարեկ , խռովատանջ , նախանձոտ ընդդէմ՝ Սուսիոյ եւ համայն տիեզերաց . ի մի բան՝ խելացնոր սիրահար :

Երկու երեք օր սպասելէ յետոյ տենդալիր (այդ օրերուն բնաւ մտքէն չանցողց տըթտութիւնը) քաղաքապար նամակ մ՝ ըստացաւ Լաֆոս տնօրէնէն : Անցողակի ըսենք թէ Լաֆոս Մառի Ժէռալտի ընտանեկան բառարանին մէջ միայն անսպարար մ՛էր :—Պ. Լաֆոս կարգացած էր Ծեփեկնաբը , թատերախաղն հաճոյ եղած էր իրեն . կը խնդրէր Պ. տը Պուալլիլիէ յաջորդօրը թատրոն երթալ ի միասին բաժնելու համար դերերն , որովհետեւ օրոշած էր անյապաղ ներկայացնել այդ նշանաւոր գործը :

Թէեւ ընդհանրապէս շատ կը չափազանցունին երիտասարդ հնգլինակաց զբժուարութիւնները զորս կը կրեն սօքա իրենց երկերն ընդունել տալու համար Բարիզի թատրոնաց մէջ , ակներեւ է թէ այսքան արագ եւ այսքան վճռական յաջողութիւն մը բաղդին մէկ բացառիկ շնորհն էր : Ծիլիբ աը Պուալլիլիէ մասամբ կը պարտէր զայն անշուշտ իւր գործոյն արժէքին . հաւանականաբար պարտական էր նոյնպէս Մառի Ժէռալտի պահապան սպիւնցութեան ,

եւ վերջապէս այն պարագային թէ Լաֆոս հարկ կ'ըզար քիչ ատենէն փոխելու իւր ներկայացումներն եւ թէ նոյն պահուն պատրաստ չունէր կարելուր երկ մը՝ փակելու համար ձմեռնային եղանակը :

Ինչ որ լինէր , շարաթ մը յետոյ Ծիլիբ ներկայ կըդանուէր Ծեփեկնաբի առաջին փորձերուն , եւ իւր ոտանաւորք , Մառի Ժէռալտի դաշնակաւոր շրթունքէն արտաբերեալ , երկնային երաժշտութեան մը պէս կը հնչէին իւր ականջաց : Լրագրաց ըրոնիկներն արդէն մեծաբարբառ կը ծանուցանէին թատրերգակ բանաստեղծի մը յայտնութիւնն , եւ Բարիզցոց հետաքրքրութիւնը կը շարժէին նորա նկատմամբ : Ծիլիբ փառաց անուշ նախախայրիքը կը վայելէր , եւ միանգամայն կ'ենթարկուէր անհանգստութեան , սոսկման , և խռովական ամօթխածութեան զգացման զոր փափկասուն հոգւոյ մը կը պատճառեն լրագրաց բազմազան հրատարակութիւնք : Սակայն այդ գրական սրտայուզութեանց մէջտեղ , Մառի Ժէռալտի նկատմամբ տածած սէրն էր իւր ամենէն սաստիկ հոգածութիւնն ու ամենէն սրտատանջ անձկութիւնն : Այդ ատեններն ամէն օր կը տեսնէր զնա թատրոնին մէջ , երբեմն և իւր տունն , ու ես քան զեւ կը պաշտէր զնա , թէեւ մերթ այնպէս կուգար

իրեն որ կ'ատէ զնա : Արդարև արտնդած էր անոր դէմ այն պատճառաւ որ ճշգիւ իւր փոփաքած կիներ չէր , արուեստի սրբանուէր քրմուհին այնպէս՝ որպէս ինք երևակայած էր երբեմն , որ կեանքին մէջ պահէր նուիրական արժանապատուութիւն մը , որ իւր տունը վերադառնար իբր ի մենաստան , սրբավայել մենութեան մը մէջ ապրէր անդ . և ոչ մէկ պիղծ էակ ընդունէր, — ի բաց առեալ թերևս երիտասարդ սիրահար բանաստեղծ մը : Ար զայրանար նորա դէմ թէ ինչո՞ւ խառնակեցիկ ձևերով կը վարուի իւր թատրոնի ընկերաց հետ , աշխարհային դրօսանաց եւ խրախճանութեանց մէջ կ'անցունէ իւր կեանքը , թոյլ կուտայ որ մտերմական սիրաբանութիւններ ուղղեն իրեն և ծաղկեփունջեր նետեն , անհնարին թախծութեան մէջ կ'իյնար՝ տեսնելով թէ բարեկամներ ունի , իմանալով թէ համանիներ կը վերադրեն նրմա . և ամենէն սոսկալին այն էր որ այսու հանդերձ չէր ատեր զնա : — Աւա՛ղ , ընդհակառակն :

Իժարազրարար դերասանուհին իւր նրկատմամբ այնպիսի դիրք մը բռնած էր որ իւր կիրքն ու տառապանքը գամ քան զգամ կ'աճէին : Անմտադրութեամբ կամ դիտմամբ , Մառի Ժէնալտ զարմանալի կերպիւ բնահաճ ու դիւրափոփոխ էր երիտասար-

դին նկատմամբ : Փորձերու միջոցին , երբ թատերաբեմին վրայ գործ չունենար , երբեմն կ'իջնէր սրահին խաւարամած խորերըն , ուր երիտասարդ հեղինակը նստած էր մենիկ . Ֆիլիբ կը լսէր նորա շրջագգեստին խշրտոցն , երբ երաժշտարանին նստարաններուն մէջտեղէն կը սողոսկէր , և աղօտ լուսոյն մէջէն կ'ընդնչարէր նորա դալկահար դէմքը : Մանկամարդ կիներ իւր ականջն ի վար կը հծծէր պչրանոյշ ու քնքոյշ բառեր .

— Պարոն , այդտեղ չէ՞ք մտնի . . . Ձեռաց մուշտակս տա՛մ ձեզի . . . Գո՞հ էք ինձմէ . . . իրա՛ւ . . . Եթէ այդպէս է , ինչո՞ւ համար տխուր էք . . . Ինչո՞ւ անձնասպանութիւն խորհողի մը դէմքն ունիք . . . Ի՛նչ տարօրինակ մարդ :

Ապա կ'եւնէր կ'երթար մեղմ քայլերով ու թատերաբեմին վրայ կը վերսկսէր ծաղկատի բարբարիկ թաղուհւոյ դերը : — Սըխրալի էր այս . սակայն , յաջորդ վայրկեանին , Ֆիլիբ այնքան մտադրաւ ու այնքան անտարբեր կը դառնէր զնա , որ իւր սիրտը , պատրաստ ի զեղուլ , նոյն հետայն կը փակուէր : Եստ անգամ , քանի մ'օրեր , Մառի Ժէնալտ զայն չճանչելու երևոյթ կ'առնուր , մինչ երիտասարդը կը տեսնէր որ սիրալի կերպիւ կը վարուի իւր փաղաքաց անչուք խմբին հետ : Իւր վէս բնաւորութիւնը կը զայրա-

նոր, այդ չարաշուք հրապրքը խեղդելու մեծոգի որոշումը կուտար, և բնաւ չէր յաջողեր:

Մառի ժէնալտ այդ ատենները շատ ըզբաղած էր ներկայացմամբ մը՝ որ իրեն ի նպաստ օվտի արուէր և բարիզեան մեծ դէպք մը դարձած էր: Գամելիազարդ Տիկնոջ դերը պիտի խաղար այդ ներկայացման մէջ. այդ դերն իւր թատրոնին խաղուց աղիւսակին (répertoire) չէր վերաբերեր, սակայն արտօնութիւն ստացած էր բացառաբար անգամ մը խաղալ զայն: Մառի ժէնալտ անհուն յաջողութիւն մ'ունեցաւ այդ ներկայացման մէջ: Վերջին արարուածէն յետոյ, Ֆիլիբ ար Պուսպիլիէ վագեց նորա օթեակը գնաց իւր խնդակցութիւնն յայտնելու համար, սակայն այնքան չըջապատեալ գտաւ գնա փալլուն, շողջողուն, պըճնապօճոյճ անձերէ, որ եռանդը պաղեցաւ. համեստօրէն գնաց կեցաւ հողմարդելի մը ստուերին մէջ, ուր Մառի ժէնալտ չտեսնելու զարկաւ զայն: Ֆիլիբ սրտամորմոք թախս ծուլեամբ ելնել երթալու վրայ էր, երբ դերասանուհին կոչեց գնա:

— Թատրերգակիդ իմ, ըսաւ, մի՛ երթաք, խօսք ունիմ ձեզ:

Այս խօսքին վրայ բոլոր ներկայք մեկնեցան և Ֆիլիբ միայնակ մնաց յաղթա-

պանծ արուեստագիտին հետ: Մառի ժէնալտ անբթիթ նայեցաւ նմա իւր տենդափայլ աչերով, և յանկարծ հարցուց.

— Ի՞նչպէս, լա՛ւ էի դերիս մէջ:

— Ըստ իս հրայալի էիք: Ձերաջերմ արցունքներով կուգայի առ ձեզ: Սակայն այդ մարդիկ կը սառեցնեն զիս:

— Այդ մարդիկ կը սառեցնեն զիս, կրկնեց Մառի ժէնալտ երիտասարդին ձայնը կեղծելով ծաղրական ծամածուլութեամբ մը: Է՛հ, ի՞նչ կ'ուզէք, «Գաւազան մը առնու՛մ և դո՛ւրս վանեմ գանձը . . .»: Օ՛հ, շատ լաւ կը հասկնամ ձեր միտքը . . . կը ձանչեմ ձեր տեսալի մարդերը . . .: Ինչ որ է, այժմ մինակ մնացինք: Գո՛հ էք, այնպէս շէ՛ք: Այսպէս կ'ուզէիք . . . լա՛ւ, ի՞նչ օգուտ ունի ձեզ:

— Ե՛հ, մի՛նջեց երիտասարդն յուզեալ և մեզմ' ձայնով, այնքան բաներ ունիմ ըսելիք ձեզ:

— Միմիայն խօ՞սք . . .: Եթէ այդպէս է, բարեկամս, ըստ իս աւելի լաւ է որ բնաւ չ'ըսէք:

Հայելիին առջև սկսաւ մերկանալ իւր արդուզարդէն, խօսքը շարունակելով հանդերձ.

— Դուք շատ պատուական երիտասարդ մ'էք, ազնուատոհմ՝ ու բարեհամբոյր ըն-

տանեաց գաւակ, ակներև կը տեսնուի այս : Դուք պիտի ամուսնանաք սիրատարի փոքրիկ կնոջ մը հետ , որ ձեզ նման պարկեշտ լինի , որովհետև դուք շատ պարկեշտ էք , լաւ գիտեմ : Եւ հիմա ելեր էք անխմաստ բաներ կը պահանջէք ինձմէ . . . Ո՛չ , մտիկ ըրէք , պարոն Ֆիլիբ , ես պիտի ըսեմ թէ ի՞նչ պիտի ընենք , վաղը կիրակի է , փորձ չուենիք , կէս օրին ինձ եկէք և միասին Մոնթառնասի գերեզմանատունն երթանք :

— Մոնթառնասի գերեզմանատունը , կրկնեց Ֆիլիբ , կարծելով որ դերասանուհին կատակ կ'ընէ :

Այլ Մառի ժէոալտ շատ լրջութեամբ կը խօսէր , և գնդասեղներն հանելով հանգերձ , խորագգաց ձայնով մը յարեց .

— Մայրս հոն թաղուած է , ամէն ամիս կ'երթամ , և գոհ պիտի լինիմ ձեզ հետ երթալով :

Ֆիլիբ շնորհակալութիւն յայտնեց մըտերմական փտահուութեան այս ապացոյցին համար , և իրօք շատ խանդաղատեցաւ , որպէս պիտի լինէր մեր ընթերցողն , որ այժմ ըթին տակէն կը խնդայ , երբ նորատարիքին և դրից մէջ գտնուէր :

— Եւ այժմ , յարեց Մառի ժէոալտ , յարգեցէ՛ք ամօթխածութիւնս : Համբուրեցէք ձեռքս և մեկնեցէք :

Յաջորդ օր , Ֆիլիբ նորա տունն էր միջօրէէն քանի մը վայրկեան առաջ : Կերասանուհին մեկնելու պատրաստ էր . պարագային յարմար հագած սեւ չրջագգեստն ի վեր կը հանէր նորա վայելչածաղիկ նուրբ գեղեցկութիւնն . երջանիկ , անբիծ ու երկիւղած դէմքն ունէր մանկամարդ պատրիկ կնոջ մը , որ կը պատրաստուի եկեղեցի երթալ ջերմեռանդութեամբ :

Դռնչէ փողոցէն ի Մոնթառնասի գերեզմանատունն հեռաւորութիւնը մեծ է , և երիտասարդը մտովի կը հրճուէր իւրկուռքին հետ այնքան երկար ատեն մինակ մընալու պատեհութեան վրայ , երբ անձկութեամբ իմացաւ որ Մառի չորս նստարանով կառք մը կ'ուղէր : Սենեկապանուհին ալ ի միասին կը տանէր : — Այդ սկիզբած փոքրիկ նաժիշտը դիւային ժպիտ մ'ալ ունեցաւ երբ կառքին մէջ նստաւ , սրտաբեկ Ֆիլիբի դիմացը :

Մառի ժէոալտ ինչո՞ւ համար հետը կ'առնուր սենեկապանուհին : Երբէք չպիտի գիտցուի այդ , ըստ որում կանայք ունին սուր և խորին չարածճութիւններ , որոց գաղտնիքը մարդու չեն հաղորդեր :

Ի ներկայութեան այդ ստորալուստ վրկային , խօսակցութիւնը բնականաբար թոյլ եղաւ : Առջի գիշերուան ներկայացման

վրայ խօսեցան, եւ Ծիլիբ, որ այնքան մեծ յոյսեր դրած էր այդ փոքր ուղեւորութեան վրայ, բերկրութեամբ նշմարեց գերեզմանատան նոճիներն եւ տապանաքարերն, որք ուղեւորութեան վախճանը կը ծանուցանէին: Մառի ժէնպառ կառքին մէջ թողուց սենեկապանուհին, թեթեւոտն ցաաքեց լայնչի մայթին վրայ որ կ'եզերէ գերեզմանատան շրջապարիսպն եւ կանգ առաւ այն խանութներէն միոյն առջեւ որք անմեռուկի պսակներ, խորհրդակիր ծաղիկներ եւ սպակեայ սքաւորական մանր առարկայներ կը վաճառեն:

— Մտքէս անցուցի, ըսաւ երազուն զէմբով մը, մօրս բերել էրէկ գիշեր թատրոնին մէջ ինձ նետուած ծաղկեփուռները: սակայն այն ծաղիկները չեն յարմարիր. մանիչակներ եւ ռափլէններ պէտք են նմա. մայրս շատ պարզատէր էր. . . : Այո՛, մանիչակներ եւ ռափլէններ գնեցէք ինձ, եւ ստակը դուք տուէք. . . կ'ուզեմ որ ձեր ստակով լինի. . . : Գնեցէք նաեւ տօսախի տերեւներով սա պսակն որ հինգթերթի մանիչակներով գարդարուած է. . . Ո՛հ. . . շնորհակալ եմ:

Ասակը թեւն անցուց եւ Ծիլիբի առջեւէն երթալով որ ծաղկեփուռները բռնած էր, գերեզմանատուն մտաւ: Առաջին ծա-

ռուղւոյն մէջ քանի մը քայլ յառաջանալէ յետոյ, գերեզմանաց բազդին մէջ մտաւ եւ անձուկ ուղիներուն մէջէն սկսաւ օձապտոյտ ընթանալ երազընթաց, առանց վայրիկ մը կորսնցնելու քալուածքին շնորհապատար ճապկութիւնը: Վերջապէս կանգ առաւ պարզ ու անշուք տապանի մը առջեւ որ կը բաղկանար վիմեղէն խաչէ մը եւ վանդակափեղիով շրջափակեալ դօլարագեղ հողաբլրէ մը:

— Հոս է, ըսաւ ցած ձայնով:

Վերցուց խաչէն կախուած թարչամեալ պսակն եւ անոր տեղ դրաւ իւր բերածն. յետոյ, Ծիլիբի դարձաւ, եւ առնով նորա կարկառած ծաղիկներն, այլայլակ ձայնով մ'ըսաւ.

— Շիրիմը շատ գեղեցիկ չէ, սակայն ատենօք այդքան միայն կրցայ ընել, եւ այն ալ մեծ դժուարութեամբ. . . : Հիմա ալ ծաղիկները սիւսեմ:

Շնորհալի շարժմամբ մը մանիչակներն ու ռափլէնները ցանեց փոքրիկ հողաբլրին վրայ, յետոյ ծուր դրաւ անկեղծութեամբ եւ քիչ մը թափաբական ձեւով, վանդակափեղիին կրթնցուց իւր ճակատը զոր ձեռքերովը ծածկած էր, եւ թուեցաւ թէ կ'ազօթէ կամ կը մտաբերէ անցեալ յիշատակներ: Քանի մը վայրկեան յետոյ ոտք ելաւ,

գերեզմանին վրայէն առաւ մանկչակի փրն-
ջիկներէ մին և կուրծքը խոթեց: Ապա գըլ-
խով նշան մ'ըրաւ Յիիբի և սկսաւ ճե-
պաքայլ ընթանալ գերեզմանաց եւ մատ-
րանց մէջտեղէն:

Նրբ կառքին առջեւ հասաւ, կանգ ա-
ռաւ վարանոտ գէմքով, ժամացոյցը նայե-
ցաւ, երկինքը գիտեց, եւ յանկարծ ըսաւ
սենեկագանուհւոյն.

— Էլէ՛ն, դուն մինակդ գնա Դոռնչէ
փողոցը: Ես ոտքով պիտի վերագառնամ:

Յետոյ, Տիլիբի դառնալով, ըսաւ.

— Ձեր գործին կուգամ:

Աչերուն մէջ կարդաց թէ սքանչելապէս
կուգար նորա գործին: Յայնժամ իւր երի-
տասարդ ընկերոջ թեւը մտաւ, խօսեցեալի
մը պէս կախուեցաւ անտի, եւ երկուքն ի
միասին ճամբայ ելան դէպ ի Բարիզ, ար-
տաքին պողոտաներէն անցնելով: Մանկա-
մարդ կրնը թռչնոյ մը պէս զուարթ եւ
չաղփաղփէր էր: Կանգ կ'առնուր թափուր
գետիններուն առջեւ, փայտի վաճառա-
տանց առջեւ, ճաշարանաց գաւթին մէջ
գտնուող ոտին սարփինայից առջեւ, եւ կ'ը-
սէր թէ չափազանց կը սիրէ գիւղը: Տեղե-
կութիւններ հարցուց Տիլիբի իւր հայրենի
երկրին եւ ընտանեաց վրայ, եւ սիրաբող-
բոջ հետաքրքրութեամբ ունկն դրաւ երի-

տասարդին որ կը նկարագրէր անտառաց
մէջ կորուած երկու վաղեմի դղեակներն
և և նոցա բնակիչներն, — առանց սակայն
Ժաննի անունը տալու: Առաջին անգամ
լինելով, վստահալից իւր սիրտը կը բանար
հօշակաւոր արուեստագիտին, եւ առաջին
անգամ լինելով նմա կ'երեւէր իւր շողջողուն
և բարձր մտաց բոլոր առաւելութեամբք,
որոց արաստովոր փայլ մը կուտային իւր
անձին առնական վայելչութիւնն և նորա-
ծագ փառքին լուսադասկը: Մտտի ժէնալա
մերթ ընդ մերթ նմա կը նայէր զարմաց-
մամբ, եւ տակաւ տակաւ կը գաղբէր խօ-
սելէ:

Էնվալիտի պողոտայն հասան, Վանական
երեւոյթով մեծ շէնքերու մէջտեղ, որք
խճուղւոյն աջ եւ ձախ կողմն իրարու կը
յաջորդեն, կը տեսնուի — կամ այն ատեն
կը տեսնուէր — փողբիկ պորմ մը մարգա-
գետնի մը առջեւ, պարտէզի մը մէջ. պար-
տէզը պողոտային կողմէ փակուած է վան-
դակափեղկով մը եւ եղբեւանեաց ծառա-
տունկերով. պորմն, որոյ դուռը կը բաց-
ուի կողմնակի փողոցի մը վրայ, իտալական
ոճով շէնք մ'է, տեսակ մը փողբիկ ամա-
րանոց, գետնայարկին վերեւ մէկ դասի-
կոնով եւ տափակ տամախիով մը որ ըարեայ
վանդակապատով շրջանակեալ է: — Մտտի

Ժէռալտ կանգ առաւ յանկարծ եւ մօտեցաւ :

— Ինչքան սիրուն է, ըսաւ, Բո՛յն մ'է . . . :

Վանդակապատին կրթնցուց զէմբն եւ սկսաւ դիտել եղբեւանեաց մէջտեղէն որք արդէն սկսած էին ընծիւղիլ ապրիլի արեգակէն : Նոյն պահուն, պորմին ապակետր լայն դուռը բացուեցաւ եւ երկու անձինք սկսան իջնել դրանդին սանդուղներէն. հաւանորէն տան տէրն եւ տիրուհին էին, երիտասարդ մը եւ դեռատի կին մը, որոց երկուքն ալ աչքի զարնող ազնուութիւն մ'ունէին, առաւօտին խնամեալ եւ շատ կոկիկ արդուզարդով : Երիտասարդն, ինքզինքն հեռի կարծելով անուշադիր աչերէ, թեւն անցուց նորատի կնոջ մէջքէն եւ քանի մը վայրկեան պտրտեցաւ անոր հետ պորմին առջեւ . Ժպտելով կը խօսէր նորահետ, գորովալի լրջութեամբ . մանկահասակ կինը մտիկ կ'ընէր երեքցնելով իւր դեղձան նրբենի գլուխն, մանկական սիրուն ժըպիտներով : Անգլիական պատկեր մ'էր սյա, սէրն իւր ամենէն փափուկ, ամեն շնորհալի եւ ամենէն սուրբ ձեւին ներքեւ :

Պորմին անկեան ետեւ անբեւեութացած էին, եւ Մառի Ժէռալտ տակաւին ճակատն ասդին առած չէր վանդակապատին .

տէն . երբ ետին դարձաւ, Ծիլիբ տեսաւ որ կ'արտասուէր :

— Տէ՛ր Աստուած, ի՞նչ ունիք, ըսաւ :

— Ոչինչ . . . Բանիօ՛ն երջանիկ են . . .

Նորապսակ ամուլ մը, յայտնի կ'երեւայ, այնպէս չէ՞ . . . Նախ կարծեցի թէ եղբայր եք լոյր էին . . . սակայն ո՛չ, տարբերութիւնը մեծ է . . . գիտէ՞ք, երիտասարդը ձեզ կը նմանէր . . . : Կը կարծէի որ զձեզ կը տեսնեմ ձեր փոքրիկ պարկեշտ կնոջ հետ . . . բոլորովին ձեզ յարմար տեղ մ'է հոս :

— Կաղաչեմ, միշտ ու միշտ ամուսնութեանս վրայ մի՛ խօսիք, գոչեց Ծիլիբ սրտնեղութեամբ մը որ դերասանուհւոյն ծիծաղը շարժեց :

— Է՛հ, չի բարկանանք, ըսաւ :

Աչերը սրեց եւ սկսաւ քայլել զուարթութեամբ : Քիչ մը աւելի ուժով կը կրթնէր Ծիլիբի թեւին եւ խօսած ատենն, իւր դերասանուհւոյ բնագլմամբ, յակամայս գլուխը կ'երեքցնէր, պորմին անտիական կնոջ հանգոյն : Վերսկսած էին իրենց խրախալից, եռանդուն, դիւրահաղորդ խօսակցութիւնը : Զերդ երկու դպրոցականներ որք արձակուրդի ատեն միմեանց կը հանդիպին, իրարու կը յայտնէին աշխարհի ամեն բաներուն վրայ իրենց ունեցած ճաշակներն, համակրութիւնը, կաթո-

գին սէրը : Երբ Ֆիլիբ թողուց զայն Ռուս-
յալ փողոցն , իւր դերձակուհւոյն դրան
առաջ .

— Ի՛նչեցի՞ք , ըսաւ , որ ամեն բանի
վրայ խօսեցանք . . . ի բաց առեալ սիրոյ
վրայ :

— Այո՛ , պատասխանեց դերասանուհին ,
մոռցանք . . . : Մե՛ղք :

Եւ դռնէն ներս փախաւ :

Փախաւ զնաց , եւ Ֆիլիբ ահուելի վիշտ
մը զգաց : Այդ ճաճանչագեղ ու սիրեցեալ
թովուհին կը խուսափէր իւր ձեռքէն :
Վերատին կը մտնէր մրրկայոյց յորձանուսին
մէջ , Բարիզ կը խլէր զնա իրմէ : Անշուշտ
դարձեալ պիտի գտնէր զնա , սակայն բնաւ
երբէք այնպէս որպէս ճանչած էր նոյն օր և
կորուսած , երբէք այնքան մօտ իւր սրտին ,
միմիայն իրմով զբաղած , եւ միմիայն , ամ-
բողջովի՛ն իւրը : Լմնցած էր : Դատարկու-
թեան , խաւարին , անէութեան մէջ կիյ-
նար : Վը նմանէր դիցարանութեան հովիւ-
ներուն որք վայրկեան մը կը վայելէին աստ-
ուածային մտերմութեան միջ շնորհներն , և
կը մեռնէին այդ երանութենէն յետոյ :

Այդ աստիճան բռնկած լինելով , պատ-
րաստ էր տառջին առթիւ խենդութիւն
մ՛ընել : Սոյն գունակ պարագայից մէջ , ա-
ռիթներն անպակաս են գրեթէ միշտ :

Յաջորդ օրն , առաւօտուն , միտքը զը-
րաւ մէն միայնակ վերսկսիլ Մառի ժէռալ-
տի հետ ըրած շրջագայութիւնը : Մոն-
բառնասի դերեզմանատունը զնաց , և բո-
լոր արտաքին պողոտայներէն անցաւ , ար-
ծարձելով նախորդ աւուր տպաւորութիւն-
ներն : Էնվալիտի պողոտային առջեւ հասած
ատեն , գարմանօք տեսաւ որ վանդակա-
պատէն տախտակ մը կախուած էր հետեւ-
եալ բառերով .

ԿԱՀԱՒՈՐԵԱԼ ՊՈՐՄ
Ի վարձել այժմիկ

Հետաքրքրութեամբ եւ յիշատակօք լի
ակնարկ մը նետելէ յետոյ պարտէզին ներք-
նակողմն , ընթացքը կը շարունակէր , երբ
յանկարծական խորհուրդ մը կանեցուց
զնա եւ արիւնը գլուխն հանեց : Վարանե-
ցաւ , քիչ մը ատեն խորհրդածեց , ուսերը
թոթուեց , եւ վերջ ի վերջոյ ըայլերն ուղ-
ղեց դէպի կողմնակի փողոցն որուն վրայ
կը բացուէր պորմին գաւիթը : Բարեժմիտ
դռնապան մը կը ծխէր դրան առաջ :

- Պորմը վարձո՞ւ է , ըսաւ Ֆիլիբ :
- Այո՛ , պարոն :
- Սակայն կարծեմ թէ երէկ պարապ
չէր . . . երիտասարդ ամուլ մը . . .
- Այո՛ , պարոն , գլխաւոր վարձակալ-

Ներն էին . . . Անգլիացի մը և իւր կինը . . . որը շատ կ'ախորժին այս բնակարանէն . . . սակայն տիկինը ընչ մը հիւանդ է, եւ կ'երթան տարի մը Իտալիա բնակիլ :

— Ըսել է պորմը մէ՞կ տարուան համար վարձու կը տրուի :

— Նախ մէկ տարուան համար . թերեւս այնուհետեւ պայմանաժամը երկարաձգուի պարագայից համեմատ :

— Կրնա՞մ տեսնել :

— Անշուշտ, պարոն :

Պորմը կը պարունակէր հինգ վեց խուց միայն, ամենքն ալ փոքր, սակայն շատ վայելուչ եւ շատ ընտիր ճաշակաւ կահաւորեալ :— Երբ ամեն կողմն այցելեց, Ֆիլիբ, թեթեւ իմն կարմրեալով, հարցուց թէ տարեկան վարձքը քանի՞ էր :

— Տասնեութ հազար Փրանք, ըսաւ դանապանը, կանխիկ կտու գէթ երեք ամսէն վճարելի :

Ֆիլիբ տը Պուսփիլիէ հօրմէն կ'ստանար եօթն ութ հազար Փրանք : Մաթեմադիքի մէջ շատ յաջող չէր, սակայն դիւրութեամբ հաշուեց թէ տասնեութ հազար Փրանքի վարձը մը շատ ու շատ վեր էր իւր հասոյթի աղբիւրներէն : Հետեւաբար մտածելու ժամանակ խնդրեց, եւ դանապանը բարեսրտութեամբ արտօնու-

թիւն տուաւ որ մտածէ՝ եղբեւանեօք զարդարուն պարտիզակին մէջ :

Աւա՛ղ, սոյնօրինակ մտածմանց համար ամենէն անյարմար տեղն էր այդ : Մառուղեաց բարակ աւազին վրայ Ֆիլիբ կը տեսնէր նախընթաց տուր սիրահարաց ջայլերը : Մտքին առջեւ կը բերէր հովուերգական անուշ տեսարանն որ արտասուօք լցուցած էր Մառի ժէռալտի գեղեցիկ աչերըն : Աւ կը խորհէր իրագործել այն երազն որուն վրայ դերասանուհին լացած էր նախանձայող, իւր սիրած կնոջ պատճառել այդ անակնկալ ուրախութիւնը, նորա հետ փակուիլ գեղածիծաղ մենաստանին մէջ, նորա մօտ՝ նորա համար աշխատիլ, եւ այդ բարեզուարճ մենութեան մէջ, այդ նորածիլ դալարեաց մէջտեղ, ի մի խառնել իրենց տարիանքն, իրենց աշխատութիւնքն, իրենց տաղանդներն, իրենց վաղահասիկ փառքն : Ինչպէս զիմադրել այդ փորձութեան :

Չգիմադրեց, եւ որոշեց վարձել պորմը : Սակայն, քանզի կատարելապէս յիմար չէր եւ զի կատարելապէս պարկեշտ մարդ էր, այն ատեն միայն որոշում տուաւ երբ ինքնին համոզուեցաւ թէ որոշեալ պայմանաժամուն կարող էր վճարել տասնեութ հազար Փրանքի այդ սոսկալի վարձքը : Գիտէր

Թէ թատերախաղ մը՝ երբ յաջողի՝ սեւ-
գին հասոյթ կը բերէ հեղինակին . իւր
թատերախաղին հաւար ալ մեծ յաջողու-
թիւն կը գուշակուէր . սակայն նոյն իսկ
եթէ իւր երկը սովորական յաջողութիւն մը
գտնէր, ինք դարձեալ կարող կը լինէր հա-
տուցանել իւր պարտքն, առանց վերջէն
նորոգելու պայմանագիրը : Արդու մը տալէ
յետոյ, անմիջապէս գործադրութեանն սկսաւ
այն տենդոտ բերկրութեամբ զոր երիտա-
սարդ մը կ'զգայ երբ հոգեով մարմնով մտնէ
վտանգալից ասոածի մը մէջ, երբ մանա-
ւանդ գործոյն մէջ սէր խառնուած է :
Քանապանին հետ միասին գնաց Համալ-
սարանի փողոցը Ետտաի մը գրասենեակն,
եւ վարձակալութեան պայմանագիրը կ'ընեց
մէկ տարուան համար :

Արդեց այդ առաւօտու փորձի չերթալ
եւ օրուան մնացեալն մասն իւր տեղաւոր-
ման նուիրել : Մի չեւ պայն վայր բնակած
էր կաշաւօրեալ սենեկի մէջ, այնպէս որ
իւր սպասաւորին օգնութեամբ զիւրաւ
կրցաւ փոխադրել իւր աճնական դոյզն
կահարասին : Մի չեւ իրիկուն զբողեցաւ
այդ մանր յուր գործերով : Եւ երբ
ամբողջովին տիրացաւ իւր փոքր պայտասն
եւ ինքզինքը գեր շխաւ պետ գտաւ անդ,
տենդը մարեցաւ, ու պարտէզին մէջ երե-

կոյեան զով սիւքը շնչած առեն, մերամոզ-
ձոտ դաղափարներ եկան անցան մտքէն
իւր մահահամբոյր թռչնոց թռիչներ :— Ի՞նչ
պիտի լինէր եթէ զիպուածաւ օրիորդ
Մառի Ժէռալտ միեւնոյն խանդավառու-
թիւնը չ'զգար այն նոր կենցաղոյն համար
զոր ինք կազմաւորած էր այնքան թան-
կագնի . եթէ մերժէր աշակից լինիլ իրեն .
եթէ մինակ թողուր զիւրն իւր բազմածախս
Յդիմին մէջ . եթէ արհամարհէր, անգոս-
նէր, ծաղրէր տարօրինակ գաղափարը զոր
ինք յղացած եւ ի գործ դրած էր այնքան
թեթեւամտութեամբ : Արովհետեւ վերջա-
պէս ինչի՞ վրայ հիմնուած էր այդ գեղեցիկ
չէնքը զոր ինք կառուցած էր այնքան մեծ
ծախիւք : Քանի մը խօսքերու, քանի մը
տպաւորութեանց վրայ զորս սրտաբերած էր
արարածոց ամենէն զիւրափոփոխը, — կին
մը, — եւ կանանց ամենէն զիւրափոփոխը,
— դերասանուհի մը : Բաց աստի ի՞նչ կերպով
նմա հաղորդել իւր մտադրութիւնն, այն-
քան փափուկ առաջարկութիւն մ'ընել նմա
Համարձակութիւն անգամ չ'պիտի ունե-
նար : — Ի մի բան, զիչերը չհասած, բա-
ւական խոհականութեամբ յանգած էր
սա եղբայրացութեան թէ կատարեալ յի-
մարութիւն մը գործած էր, — որուն գու-
մարը վճարել միայն կը մնար իրեն :

Ուշ պատկեցաւ այդ սրտատանը մտածութեամբք, եւ արթնցած ատեն միեւնոյն մտածութեամբք պաշարուեցաւ:—Բայց թըռչունք կը ճռուողէին պատուհանին տակ, եղբեւանեաց մէջ, արեգակը գեղաժմիտ ճածանչներ արձակած էր մարգագետնին վրայ, եւ այգային զուարթ Բարիզը կ'արթըննար սպիտակ լայնիչ պողոտայից վրայ. այս ամենն սփռիւիչ էր: Ֆիլիբ դարձեալ սկսաւ համ առնուլ կեանքէն, արիարար նախաճաշեց եւ թատրոն գնաց:

Մասի Ժէոպալտ եւս միեւնոյն պահուն կը հասնէր անդ, եւ երբ նշմարեց զնա կողմանոցներուն ստուերին մէջ, լստեցաւ:

—Երէկ ինչո՞ւ չեկաք, ըսաւ խիստ եւ շոյտ ձայնով: Հիւսօնդ էիք:

—Ո՛չ, ըսաւ Ֆիլիբ, բնակութիւնս այլուր փոխադրեցի:

—Ո՛հ, ըսաւ դերասանուհին յուլաբար, ըսել է այլ եւս Պոնի փողոցը չէք:

—Ո՛չ, երէկ զիպուածաւ իմացայ թէ Էնվալիտի պողոտային պորմը վարձու էր, եւ . . . վարձեցի:

—Ի՛նչ, ձայնարկեց Մասի Ժէոպալտ՝ աչքեր խոշոր խոշոր բանալով: Կարելի բան չէ: Ի՛նչ գաղափար: Ինչո՞ւ համար:

—Կը սիրեմ ինչ որ հաճոյ է ձեզ:

Մասի Ժէոպալտ որ վեհանձն էր եւ որ

նախընթաց աւուր վտահայից խօսակցուած էնէն բաւական ճշգրիտ գաղափար մը կաղնած էր Ֆիլիբի դրամական կարողութեան վրայ, սաստիկ սրանեղութեան շարժում մ'ըրաւ. անմիջապէս հասկցած էր երիտասարդին յիմարութեան մեծութիւնն, ինչպէս եւ ագոր շարժառիթն: Յօնքերը պոստեց, ակնապիչ նմա նայեցաւ, եւ ուսերը թոթուելով.

—Իրաւ որ, ըսաւ, խենդ էք . . . : Խա՛չ որ խենդ էք:

Սյդ օրը գէշ կատարեց իւր դերը, մտազբաղութեամբ ու ձանձրութեամբ արտասանելով իւր մասերը: Փորձին աւարտումէն յետոյ, հապճեպիւ փաթթութեան իւր մուշտակին մէջ.

—Կատարեալ խենդ էք, ըսաւ դարձեալ Ֆիլիբի . . . Սյսու հանդերձ, ինձ չվերաբերիր, դուք տէրն էք ձեր անձին:

—Սակայն, կը ներէք, ըսաւ Ֆիլիբ բաւական սիգութեամբ, ես բան մը չեմ խնդրեր ձեզնէ: Ժամանակ մը անդ ապրելու երջանկութիւնը պիտի վայելեմ: Կարծեմ թէ այս քմահաճոյքիս մէջ ձեզի համար վիրաւորիչ բան մը չկայ:

—Իրաւունք ունիք, ըսաւ Մասի Ժէոպալտ ցրտութեամբ:

Ու մեկնեցաւ:

Նոյն գիշերը կը խաղար : Յիլիբ կրցածին չափ ընթրեց պողոտային ճաշարաններէ միոյն մէջ . ապա երկու ժամու չափ Մատլէնի եւ Պատգիլի մէջտեղ պտըտելէ յետոյ վշտատանջ , վերջապէս թատրոն մտաւ : Մառի Ժէնալտ թատերաբեմէն դուրս ելած էր : Յիլիբ գնաց զարկաւ նորա օթեակին դրան :

—Ո՞վ է , հարցուց գերասանուհին :

—Ես , Պուալիլիէ :

—Ա՛հ , առ այժմ այցելութիւն չեմ ընդունիր , բնա՛ւ : Ի՞նչ կայ . . . Ի՞նչ կ'ուզէք :

—Օ՛հ , ոչինչ . . . Բար'իրիկուն ըսելու եկայ :

—Է՛հ լաւ , բար'իրիկուն , գոչեց դրան ետեւէն :

Եւ իւր երաժշտական սիրուն ծիծաղով յարեց .

—Բար'իրիկո՛ւն , պորմի՛ն մարդը :

Յիլիբ մեկնեցաւ եւ իւր փոքրիկ ապարանքը վերադարձաւ ամայի երկար թաղերէն : Իւր երիտասարդ սպասաւորն , որ կ'երեւի թէ երեկոյին դռնապանին հետ ամարասնդած էր իրենց նոր բարեկամութիւնն , ուրախ դէմքով մը ընդ առաջ ելաւ նմա :

—Տէր իմ , ըսաւ , շատ լաւ մտածեր էք գալ հոս բնակիլ . . . Ճշմարիտ դրախտ մ'է , տէր իմ , շատ հանգիստ դրախտ մը :

—Լա՛ւ , գոցէք , ըսաւ Յիլիբ :

Իւր սենեակը մտնելուն պէս բազմոցի մը վրայ նետուեցաւ , մարմինը պարտասած , միտքն ու սիրտը խռովատանջ , իւր տարիքին ու հոգւոյն բոլոր եռանդեամբ զգալով հմայաթափութեան , նուատացման , մատանջութեան բոլոր անձկութիւններն , եւ ամեն բանէ աւելի բոլոր կսկիճներն այն խոր վշտին զոր կը պատճառէ պաշտեցեալ էակի մը արհամարհանքը :

Շատ ուշ էր , կէս գիշերն երկու ժամ անցած , երբ յանկարծ մտախոհութենէն արթնցաւ ցած ձայնով վիճարանութեան մը շուկէն որ կարծես սանդուղին անդատակէն կուգար . յետոյ լուսիւն տիրեց , եւ կարծեց լսել քայլերու թնթեւ խշրոց մը գորգին վրայ : Գուռը բացուեցաւ : Յիլիբ ոտք ելաւ , ա՛յնքան վրդոված , որ հագիւ նշմարեց կնոջ մը մութ ուրուականը : Միեւնոյն րոպէին , երիտասարդը դեռ ինքզինքը չժողոված , Մառի Ժէնալտ իւր առջեւ ծունր դրած էր , աչերը վեր յառած , ձեռներն իրար միացուցած , եւ ժպիտ ի շուրթն կ'ըսէր իրեն .

—Աւասիկ եմ :

Մառի ժէճալտ այն կրներէն չէր որոցմէ մարդ կը բաժնուի անգամ մը որ տիրացած է : Անձամբ շատ հրապուրիչ եւ կարի այլազան էր . իւր արուեստին ու տաղանդին շնորհիւ այնքան փաղաքուչներ ունէր չորս դին որ կրնար միշտ արթուն , միշտ հիացեալ , միշտ խռով պահել սիրահարի մը սիրտըն : Որքան ալ անձնամատոյց եղած լինէր ամբողջովին , դարձեալ այն դերասանուհին էր զոր հասարակութիւնը ցնծութեամբ կ'ընդունէր ամեն իրիկուն , իւր աշխարհաքաղաքացի պաշտողներու խռամբը կը գգուէր կը փայփայէր ամեն օր : Այս վերջինը շուտով սովորած էին Էնվալիտի պողոտային ճամբան եւ մըլիւնի պէս հոն թափած էին : Տիրիբի համար անդ անպակաս էին սոսխութիւն , խէթ , կասկած , որք կը խռովէին իւր սիրտն , այլ հանապազ կը հրահրէին զինքն եւ անչէլ կը պահէին իւր բոցը :

Մառի ժէճալտ եւս իւր պատքած սիրտը կը կաղչուրէր հեշտանօք այդ մատաղ սիրոյ թարմ ու վճիտ աղբիւրէն : Եռանդազին յարած էր այդ սիրուն հովուերգութեան . իւր դերը կը խաղար այնքան անկեղծութեամբ որքան Տիրիբ , եւ տասն

հինգ օր յետոյ վերստին կը գտնենք երկուքն ալ մինչ համախորհուրդ կ'երայեն մշտնաւորել իրենց կենաց այդ բանաստեղծական դրուագը :

Նախաձայն աւարտած էին եւ պարտիզին մէջ կը պտըտէին գեղազուարճ առաւօտ մը , — որովհետեւ ամեն ինչ ժողտուն երես մը ցոյց կուտար իրենց , մինչեւ իսկ դարունն , որ այդ տարի կ'արժանանար իւր հին համբաւոյն , որու դէմ այնքան յաճած կը մեղանչէ : Մառի ժէճալտ , ասդիէն անդիէն փրցնելով կանաչ ծիլեր զորս կը խածատէր բարակ ախայներովը , Տիրիբի կը հաղորդէր իւր ապագայ ծրագիրները գորովալիւր խոնարհ ձայնով մը որ ամենէն շնորհալի պըրանքն էր գեղանի եւ անուանի դերասանուհւոյն համար :

— Եւ կ'երդնօ՞ւք ինձմէ զատ ուրիշի համար թատերախաղ չգրել :

— Կ'երդնու՞մ :

— Նոյն իսկ եթէ բոլորովին մեծ մա՞րդ մը լինիք :

— Նոյն իսկ եթէ մեծ մարդ մը լինիմ :

— Դե երբ պատուընամ , ալ թատերախաղ չը՞ պիտի գրէք :

— Բնա՛ւ , բնա՛ւ :

— Ո՞չ ումք համար :

— Ո՞չ ումք համար :

—Այն ատեն զի՞նչ պիտի քաշուինք :

—Հիմա իսկ, եթէ կ'ուզէք :

—Ոչ . . . սակայն կեցէք բան մը ըսեմ՝
ձեր ականջէն վար . . . Կը սիրե՞մ զձեզ :

Մինչ այսպէս գերասանուհին կը ճռուողէր մանկան մը հանգոյն, Թիլիբի երիտասարդ սպասաւորն յանկարծ իրենց զէմն ելաւ խռովուն դէմքով :

—Տէ՛ր իմ, ըսաւ շնչասպառ, ձեր հայրը եկաւ :

—Հայրս, ըսաւ Թիլիբ որ անմիջապէս մոխրի դոյն առաւ :

Այս միջադէպ, զոր այնքան զիւրին էր գուշակել եւ զոր Թիլիբ կռահելու էր հօրը վերջին նամակաց մէկ քանի խօսքերէն, գերբնային ազտի մը պէս սարսեց զնա : Մտռի Ժէռալտ ընդհակառակն բաւական հրճուեցաւ ի սրտէ, որովհետեւ այս պատահարն իրեն կը յիշեցնէր Դոմէշտաշորը Տէկնու մէջ հօրը ներս մտնելն եւ պահաս մը չէր թողուր իրենց տարօրնաց մէջ : Մինչեւ իսկ այնպէս կարծեց թէ Պ. տը Պուսպիլիէ իրե՛ն հետ խօսիլ կ'ուզէ :

—Ոչ, տիկին, ըսաւ սպասաւորը, տէրս ուղեց :

Նոյն պահուն, Պ. տը Պուսպիլիէ իւր յաղթ հասակով տնկուեցաւ սրահին դրան առաջ, քայլ մը յառաջացաւ դրանդին վրայ

եւ ակնարկ մը նետեց պարտէզին մէջ : Մտռի Ժէռալտ խոնարհեցաւ քիչ մը . ծերունին նորա բարեւն առաւ լուրջ քաղաքավարութեամբ եւ անմիջապէս ներս մտաւ վերստին :

Թիլիբ վազեց հօրն ետեւէն, որահը մըտաւ եւ դուռը դոցեց : Իւր հայրն ողջագուրելու վրայ էր երբ ծերունին կեցուց զնա ձեռքովը :

—Կը ներէք, ըսաւ, որո՞ւ տունն եմ :

—Հայր իմ . . . իմ տունս էք :

—Կ'երեւի թէ, յարեց Պ. տը Պուսպիլիէ, ժառանգութիւն մը ձեռք ձգած էք ուսկից ես տեղեկութիւն չունիմ :

—Կը հասկնամ ձեր միտքն, հայր իմ. սակայն մէկ տարուան համար միայն վարձեցի այս տունն, և ապահով եմ թէ պիտի կրնամ վարձքն հատուցանել թատերասանիս հասոյթով, որովհետեւ զիտէք անշուշտ թէ ի մօտոյ իմ հեղինակած մէկ թատերասաղս պիտի ներկայացնեն :

—Եւ եթէ թատերասանիդ չյաջողի՞ :

—Հայր իմ, ամեն ոք համուզած է թէ պիտի յաջողի :

—Չաւակա, մտրդ պատուոյ դէմ կը մեղանջ երբ ըրած պարտքը վճարելուն վրայ աներկբայ չէ, կը հասկնա՞ք :—Ձեր անուան արատ կը բերէք դուք :—Ի՛նչ է :—

Բարեբաղդ եւ՛ որ մայրերնիդ մեռած է։—
Մնաք բարո՛ւք :

Եւ խոտալար ծերունին մեծաքայլ դուրս ելաւ սրահէն , յետոյ ապարանքէն :

Մառի ժէռալտ , որ հետաքրքրու թեամբ նորա մեկնումը կը գիտէր պարտէզին վանդակապատէն , տեսաւ նորա կառքին մէջ մտնելն եւ հասկցաւ թէ տեսարանն այնքան կսկծալի եղած էր սրբան կարճատեւ : Փութաց զնաց Ֆիլիբի քով , որ դուրսը ձեռներուն մէջ առած կը հեծկլտար :

—Ո՛հ , ս՛յդ ի՛նչ է , ըսաւ : Տղայու թիւն չուզեր . . . ես դձեզ աւելի արիւսիրաւ կը կարծէի :

—Արիւսիրաւ , գոչեց Ֆիլիբ արտասուածութեամբ , ի՛նչպէս կ'ուզէք որ արու թիւն ունենամ այս տեսակ բաներու մէջ : Հայրս սարսափելի խօսքեր քրաւ ինձ :

—Ի՛նչ ըսաւ տեսնենք , բարե՛կամս :

—Կը հաւատա՞ք որ կը կասկածի թէ ձեր ծախիւք կ'ապրիմ աստ : Հայրս զիս կարո՛ղ կարծէ այդ տեսակ ապիրատութեան մը . . . հո՛յրս :

Եւ սկսաւ դարձեալ հեծկլտալ ջղածգար :

Մառի ժէռալտ նորա ծնգաց փարեցաւ , ձեռներն համբուրեց , հազար խանդակաթ խօսքեր մրմնջեց եւ տակաւ տակաւ հան-

դարտեցուց զնա . մինչեւ իսկ ժպիտ բերել տուաւ նորա շրթանց վրայ , ըսելով .

—Վերջապէս ի՛նչ է եղեր . . . Քիչ մը համբերելու էք միայն . . . տասնեւհինգ օրէն թատերախաղնիդ պիտի ներկայացուի եւ անհուն յաջողութիւն մը պիտի ունենայ ,—եւ հայրդ յատկապէս իւր գիւղէն պիտի վերադառնայ տեսնելու համար զայն ,—եւ ուրախութենէն պիտի լայ . . . եւ պիտի ողջագուրէ զիս . . . կը տեսնէք :

—Ս՛հ , իրաւունք ունիք , ըսաւ Ֆիլիբ ի բաց վանելով իւր թաւրիացումը , բանաստեղծից եւ արուեստագիտաց կեանքին սեփական վիշտերն են ասոնք : Առանց որոց , նոցա կեանքը չափազա՛նց գեղեցիկ կը լինէր :

Երկուքն ի միասին թատրոն գնացին փորձի ժամուն : Այդ օր Ֆիլիբ առաջուընէ աւելի ուշադրութեամբ և մտաց անհիփոփամբ ունին դրաւ իւր թատերախաղին , որովհետեւ լաւագոյնս կ'զգար թէ սրբան էական շահեր կապուած էին Յաւեթիկմփի բաղդին : Իւր հօր յարգանքն եւ սէրը , բարեկամացն եւ ընտանի սրահներու կարծիքն , իւր համբաւը , պատիւը , միանգամայն իւր գրական ապագայն ,—թերեւս և իւր տարփանքն ,—ի վտանգի չէին այն ստակալի խաղին մէջ որ պիտի խաղցուէր քանի մը

օրէն : ինք այլ եւս կարող չէր դատաստան մ'ընել իւր գործին վրայ . իւր յափրացեալ ականջներուն կը հնչէր նա իբր անորոշ գանգիւն մը անհողի եւ ցուրտ : Այդ օրը մանաւանդ թուեցաւ իրեն ի՛նչ իւր ստանաւորը մեռեալիսն . «տէր ողորմեա՛՛ի մը պէս կը հնչէին այդ ստուերամած թափուր սրահին մէջ :

Երբ իւր այս չարագուշակ տպաւորութիւնն հազորդեց Մառի Ժէռալտի .

—Թողէ՛ք, ըսաւ դերասանուհին, թատերախաղնիդ հիանալի է . . . ձեզ նման : Հասարակութիւնը ներկայ չէ, ա՛յն է պատհաւը :

Այս խօսքերը փարատեցին նորա երկիւղները, սակայն եւս առաւել փարատեց նորա երկիւղները շունգալից աղմուկն որ գամ քան զգամ կը տարածուէր Ֆեֆէկնֆի շուրջն, ցորչափ կը մերձենար ներկայացման օրն : Այս իրողութիւն բարեգուշակ նշան մը թուեցաւ նմա : Լրագիրք ամեն օր այս նիւթին վրայ հանրային հետաքրքրութիւնը կը վառէին կողմանոցի ամ խորհրդապահութեամբ, երիտասարդ հեղինակին կենսագրութեամբը, նորա երկէն յիշատակութիւններ ընելով : Ար նկարագրէին զխաւոր վիժակները (décor), մանրամասնարար կը խօսէին Մառի Ժէռալտի արդու կորդից

վրայ, և կը շնորհաւորէին Լաֆոս տնօրէնն որ նորարոյս հեղինակ մը երեւան հասնելու արժանիքն ունեցած էր եւ որ առատաձեռնութեամբ կը շնայէր նմա իւր թատրոնին պերճ հանդերձանքը :

Այդ բոլոր շնկոցէն խելացնոր ու արբշիւ, արդէն ուշն եւ ուրուշը դրաւեալ վերջին ժամու սրբազրութիւններէն, ազդեցիկ լրագրապետաց մօտ ըրած ձեռնարկներէն, վերջապէս տոմսակի խնդրանքներէն որք չորս կողմէ կը տեղային, Ֆիլիբ ա՛լ ժամանակ չունեցաւ մտածելու, եւ ինքզինքը բոլորովին տուաւ պատահարին տագնապանաց եւ հաճոյից :

Մառի Ժէռալտ ինքն իսկ ենթարկուած էր այն բուռն սրտայուզութեան որով կը համակուին դերասանուհիք իրենց մեծ մարտերուն նախընթաց օրերն : Արութեան եւ խօլ զուարթութեան յոյզեր կ'ունենար, յետոյ յանկարծ յուսահատ սրտադողեր :

—Գիտէ՞ք, ըսաւ օր մը Ֆիլիբի, երբեմն ինձ այնպէս կուզայ որ թատերախաղնիդ անխնատ երկ մ'է :

Այս բոլոր սրտայուզութեանց մէջտեղ, վերջապէս հանդիսաւոր օրն հասաւ :—Ընդհանուր փորձ կատարուած չէր, որովհետեւ Մառի Ժէռալտ ուզած էր ներկայացման համար պահել իւր արդու զար-

դից բովանդակ թարմութիւնն :—Սուաւօտուն , Յիլիբ Պաէլյանի ճաշարանը գնաց հրամաններ տալ ընթրիքի մը համար որում պիտի հրաւիրէր գերասաններն եւ դերասանուհիները ներկայացումէն յետոյ : Յետոյ Գասգիլիոնէ փողոցը գնաց ծաղկեփունջեր ապսպրեց դերասանուհեաց համար , և այսպէս ուղած կերպովն ի գործ դնելէ յետոյ իւր ազնուականի պարտականութիւններն , օրուան մնացեալ մասն անցուց պարտէզին մէջ պտըտելով , մինչ Մառի Ժէսալտ գերազոյն խորհրդակցութիւն մը կ'ունենար դերձակուհւոյն հետ :

Ժամն ութ չկար երբ թատրոն գնաց սեւ լոդիկով եւ սպիտակ փոզպատով , գունատ այնքան օրքան կրնայ լինիլ կենդանի էակ մը : Թատերաբեմին վրայ ելաւ , ուր կազը կը շողշողար մերովինկեան ամառանոցի մը պարտիզաց մէջ , և ուր ողջունեցին զ.նը թատրոնի խնդուներես սպասաւորներն եւ հագուեցնող կանաք : Վարագոյրին ետեւէն լսեց հանգիսականաց կոհակին մրմունջն , որք փութանակի կը խանէին թատերասրահին մէջ , եւ որոց խոր շուկն մինչեւ սակորները սարսուեցուց զնա :—Մառի Ժէսալտ երեւցաւ , գեղով եւ խանդիւ շացուցիչ , պճնեալ իւր արքայական երկար շրջագգեստով որոյ ծիրաներփ-

եան տառնը բունած էր իւր սենեկապանուհին : Դերասանուհին նմա կարկառեց ձեռքն արիւարար Ժպտելով , յետոյ նշան մ'ըբաւ վերատեսչին , եւ պատրաստուեցան վարագոյրը բանալ :

Տնօրէնը Յիլիբի համար պահած էր հայելարան (baignoire) մը ուր երկուքն ալ պիտի բազմէին : Երիտասարդը վաղեց գնաց բանալ տուաւ զայն : Դեռ նոր նստած էր , երբ թատերաբեմէն զարկին երեք որոշեալ հարուածներ : Խոր լուսութիւն մը տիրեց , եւ վարագոյրը բացուեցաւ յամբարար :

Սոսկալի վայրկեան մ'է այն : Այդ բոպէէն սկսեալ , անունք , անձք , ա'լ քեզ չեն վերաբերիր , հապա այն անտարբեր ու ծաղրածու ամբոխին որ բազմած է հունա : Ա'լ փախուտ , նահանջ կարելի չէ , թիթեղնազործ մեքենային տակն էք , եւ պէտք է որ ձեր բոլոր մարմնով անցնիք մէջէն : Եթէ , յանկարծական սրամտութեամբ , անհեթեթ սխալ մը , ծաղրելի կէտ մը տեսնէք ձեր թատերախաղին մէջ ,—չէք կրնար բան մը ետ առնուլ : Եթէ յանկարծ դառնուեթեամբ յիշէք ընտանեկան կենաց խաղաղիկ անդորրութիւնն եւ յարգամեծար անյայտութիւնը ,—չատ ուշ է , եւ աշխարհիս վրայ ոչ մէկ բան կրնայ գծեզ զերծանել անմիջական ու շոնդ ալից դատաստա-

նէն , խանդավառութենէն կամ ծաղրէն այդ զարհուրելի ամբոխին , որ այսօր Բարիզն է ողջոյն եւ վաղը Ֆրանսան պիտի լինի բովանդակի :

Սյն ժամուն ուր Ֆիլիք սիրաը կը տագնապէր այդ սաստիկ յուզմամբ , ուրիշ մատաղատի սրտ մը — հարիւր մղոն հետու , — միեւնոյն անձկութեամբ խուճապեալ էր : Ժանն տը Լա Ռոշ-Էմմէի սիրտն էր այն : Թէեւ ընտանեաց մէջ բացարձակ լռութիւն պահած էին հօրեղբորորդւոյն գրական եւ թատերական սկզբնաւու թեան վրայ , սակայն այդ մասին տեղեկութիւն առած էր դրացիներուն կամայ թէ ակամայ թուրբերանութենէն . նոյն իսկ միջոց գտած էր լրագիրներ ձեռք ձգել , եւ ճիշդ գիտնալ օրն ու ժամն , շեռտաբար գտէր թէ հօրեղբորորդին , այս վրայ չէր խօսեր բնաւ եւ զոր կը պատէր ի թաքուն , այդ գիշեր պիտի մզէր իւր առջին մարտոն : Ետտ տեղեկակ չէր թատարի գործոց , սակայն իւր աշխոյժ նրբախոնթեան շատարօրէն կրմբունէր այդ առջին փորձին կարեւորութիւնն ու վտանգներն : Իրեն պատիւ բերող զգացմամբ մը , ջրբնագէտ կր փափաքէր անոր յաջողութեան , թէեւ կը հաս-

կնար թէ այդ առաջին յաղթանակն աւելի պիտի ամրացնէր Վիլիք այն ճաշակաց ու տենչանաց մէջ որը զինքն հեռացուցած էին իրմէ : Սյդ մեծոգի աղջիկը մինչեւ իրիկուն կրեց իւր անձկութեանց բեռն՝ ըստ երեւութին պայծառ հանդարտութեամբ մը , իւր առտնին զբաղմանց պարապելով : Երեկոյին , ա՛լ չկրցաւ դիմանալ . խորհրդակից մը պէտք էր իրեն : Ողորմութիւն բաշխելու պատրուակաւ , ծերուկ սպասաւորի մը հետ դուրս ելաւ , եւ , աստեղաց լուսով , անցաւ խաղաղիկ ծառուղիէն որ Լա Ռոշ-Էմմէի դղեակէն դիւղը կը տանէր : Գիւղին բերանը փոքր եկեղեցի մը կար դաւարազարդ շիրիմներով . հոն մըտաւ , ծուներ դբաւ մութին մէջ , եւ ընդ երկար աղօթեց իւր բոլոր սրտով ու բոլոր արտասուօք , հէ՛ղ աղջիկն , — Ֆիլիքի համար , — եւ իրեն ղէմ :

Վերադառնանք ի Բարիզ : Լաֆոս տնօրէնն եկած Ֆիլիքի քով նստած էր եւ երկուքն ալ , լռին , ուշի ուշով կը դիտէին հանդիսականաց ամենադոյզն տպաւորութիւնները , լսելու այն սուր կարողութեամբ զոր ականջը կ'առնու համանման սպարաբայից մէջ : Ֆաէֆէկնօֆի առաջին արար-

ուածը լուսեցաւ առանց խանդավառութեան, սակայն առանց աննպաստ կարծեաց, եւ երբ, վարադոյրին իջնեւն յետոյ, Յիլիբ աչքով հարցաքննեց զՊ. Լաֆոս, սա պատասխանեց.

— Հասարակութիւնը քիչ մը ցուրտ է, սակայն առաջին արարուածի մը համար շատ գոհացուցիչ է այս:

Երկրորդ արարուածին, ճախորդ միջադէպ մը տեղի ունեցաւ. հասարակութիւնն աղը եցիկ «Է» երով զսպեց վարձեալ ծախահարութեանց փորձ մը, Եիրթէսիքի մէկ մենախօսութենէն յետոյ:

— Հասարակութիւնն յամառ է, ըսաւ Լաֆոս տնօրէնը:

Յետոյ դուրս ելաւ հայելարանէն եւ ա՛լ չդարձաւ:

Յաջորդ արարուածին, սրահն ալեկոծեալ երեւոյթ մ'առաւ. մասնաւոր խօսակցութեանց խուլ շուկն սկսաւ ընկերանալ դերասանաց ձայնին. քանի մը խեղկատակներ ալ ուժով յորանջել սկսան դերասանաց լուծ միջոցին: Յիլիբ կ'զգար որ ցուրտը պատանքի մը պէս կ'ընդգրկէր զինքն հետըզհետէ: Որոշեց երթալ պտըտիլ թատրոնին վրայ, քիչ մը վատահուծիւն եւ կազդոյր գտնելու համար անդ: Սակայն խոտփեալ, յուսահատ եւ մինչեւ իսկ թշնամական

դէմքեր միայն տեսաւ իւր դէմ: Դերասանը հեռի կը փախչէին իրմէ: Մերենապետը իւր ետեւէն կը ծաղրէին զինքն: Զօպասեց Մառի Ժէռալտի, որ հագուստ կը փոխէր, եւ վերստին գնաց թաղուիլ իւր սգաւոյնուր հայելարանին մէջ:

Վերջին երկու արարուածները կտտարեալ անկում մ'եղան: Մերովինկեան թատրերգութիւն մը, եթէ վսեմ չլինի, ծաղրելի կը դառնայ: Եղաւ վայրկեան մը յորում Եիրթէսիք բերանը բացածին պէս, հանդիսականը կոկորդալիբ քրքիջներ կ'որձակէին, Ֆրեֆէլմար սակայն զուրկ չէր դրական արժանիքէ, միայն թէ գէշ յօրինուած թատերասաղ մ'էր, երկայնածիղք քնարերգական հատուածներով, գործողութենէ եւ շահեկանութենէ զուրկ: Մառի Ժէռալտի դերը մանաւանդ, որ ըստ հաճոյս ձօխացուած էր, անտանելի երկարութիւն մ'ունէր, այնպէս որ թատերասաղն հինգ արարուածով մենախօսութիւն մը դարձած էր: Ի մի բան, ձանձրացուցիչ խաղ մ'էր: Նոյնպէս կ'ընկճէր իւր կանխահաս հուշակին բեռան տակ. առաջուց շատ խօսած էին անոր վրայ, շատ ներբողած էին, եւ ժողովրդեան դժկամակութիւնն այնքան մեծ էր որքան իւր պատրանքն:

Երբ Յիլիբ տը Պուսպիլիէի անունը

տուրն հանդիսականաց, ծիծաղներով եւ սուլումներով խառն զարհուրելի ժխորին մէջ տեղ, երիտասարդը թատրոնին ներքնակողմը գնաց. նման այն մարդուն ոյր տունը կը կը բռնկի եւ որ նախ եւ առաջ կը վազէ ամենէն թանկագին առարկային, հապճեպիւ վեր ելաւ սանդուղէն որ Մառի ժէ-ռալտի օթեակը կը տանէր: Նրբանցքին ծայրէն, որ խճողաած էր ցաւակցութիւն յայտնելու եկող անձերով, Ֆիլիբ լսեց դերասանուհւոյն ձայնն որ կիսաբաց դռնէն կը պոռար.

—Ո՛չ ոք տեսնել կ'ուզեմ, ո՛չ ոք, ո՛վ ելինի:

—Ձի՞ս ալ, ըսաւ Ֆիլիբ սեմին առջեւ երթալով:

—Ս'հ, դուք . . . ըսաւ: Եթէ կ'ուզէ՛ք: Հայելիին առջեւ անցաւ եւ տենդոտ շարժմամբ մը հանելով դռհարեղէններն, ապարանջաններն, ապարօջը, զորս իրարու ետեւէ բազմոցին վրայ կը նետէր.

—Է՛հ, յարեց դաժան ձայնով, սխալ դատեր ենք, եւ ոչ ուրիշ բան:

—Ձէ՞ք կարծեր որ թատերախաղը կարենայ վերականգնիլ, հարցուց երկչոտութեամբ տարաբաղը երիտասարդը:

—Բնա՛ւ երբէք:

Երկար դադարէ մը յետոյ, Ֆիլիբ ըսաւ.

—Գիտէ՞ք թէ հիմա սիտի երթանք ընթրենք:

—Ընթրե՛լ . . . Պարապ բան է:

—Ըսել է չը՞ պիտի գօթը:

—Ս'չ, անօթի չեմ . . . Վայրկեան մը թողէք զիս, խնդրեմ, բարեկա՛մս:

—Է՛հ լաւ, ի կրկին տես:

—Ի կրկին տես:

Ֆիլիբ դուրս ելաւ օթեակէն, գնաց զատ զատ շնորհակալութիւնն յայտնեց դերասանաց եւ դերասանուհեաց, յիշեցուց նոցա թէ ընթրիքի կ'սպասէր իրենց, հակառակ իւր չարաբաստութեան, եւ Պուէպանի ճաշարանը գնաց:

Գիւրին է հասկնալ թէ ընթրիքին սկիզբը, նմանօրինակ երեկոյթէ մը յետոյ, քիչ մը ցուրտ եւ բռնազրօսիկ եղաւ: Սակայն այդ անհանգստութիւնն, զոր Մառի ժէռալտի բացակայութիւնն եւս աւելի սաստկացուցած էր, հետզհետէ փարատեցաւ բազմախորտիկ սեղանի մը, համեմեալ խեցգետիններու, Շաքօ-իքէմի գինուոյն զրգոխչ աղդեցութեամբ, և մանաւանդ Ֆիլիբի զուարթ ու բարեկիրթ պատուասիրութեամբ: Երիտասարդն, ապշութենէն սթափած, յոխորտանօք կ'ուզէր ցոյց տալ թէ ո՛րքան կ'արհամարհէ այդ աղէտը: Հասարակութիւնը ծաղրած էր թատերախաղն, իրենք ալ հա-

սարակութիւնն սկսան ծաղրել: Պզտիկ դերասան մը որ Զուէտէկոնտի հաւատարիմ մարդասպանաց միոյն դերը խաղացած էր, եւ որ թատրոնէն դուրս հուպիտ մ'էր, առաջարկեց եւ կատարեց կարգ մը քրթմնջիւններ ի պատիւ այդ շաղաշուտ հասարակութեան, որու մէջ ճանչած էր, կ'ըսէր, իւր պահանջատեարց մի քանին: Նորատի դերասանուհիները ծափահարեցին իրենց բաժակներուն վրայ:

Շիրէռիքի դերը կատարող քջադէմ դերասանն, որ շատ բարի մարդ մ'էր, խօսք առաւ յայնժամ վեհութեամբ.

—Պարոն, ըսաւ Ֆիլիբի, ես բաւական փորձառութիւն ունիմ: Լաւ ուրե՛մն, կըրնամ ըսել ձեզ թէ, եւ անչուշտ յառաջադոյն պիտի ըսէի եթէ զձեզ աւելի լու՛ ճանչելու պատիւն ունենայի . . . կը լաւելում թէ ի խորոց սրտի կը ցաւիմ . . .

—Ո՛ւՖ, մէջէն չպիտի կրնայ ելնել պուռաց պզտիկ դերասանը:

—Լաւ ուրե՛մն, պարոն, յարեց Շիրէռիք, կ'ուզէի ըսել թէ երեք բան կայ ձեր թատերախաղին մէջ . . .

—Չորս, գոչեց պզտիկ դերասանը:

—Ա՛րսէի թէ, շարունակեց ծերունի դերասանն, երեք բան կայ ձեր թատերախաղին մէջ . . .

—Չորս, հի՛նդ, տա՛նն, քսա՛ն: Աշխարհ մը կայ, գոռաց պզտիկ դերասանը:—Նոյն իսկ աշխարհի հինգ մասերն ալ կան . . . ծագացոյցն ալ մէկտեղ . . .

Յետոյ ոտք ելաւ, բոլորովին բռնկած, աթոսին վրայ բարձրացաւ եւ բաժակը վեր բռնելով.

—Տիկնայք եւ տեսրք, ըսաւ, —ապա կանդ առաւ սուլումներուն ձայնը նմանցնելու համար, —Ֆի՛ւ, —թատերախաղն . . . Ֆի՛ւ . . . քոր ձեր ապրեւ . . . Ֆի՛ւ . . . ներկայացնելու պատիւն ունեցանք . . . Ֆի՛ւ, Ֆի՛ւ . . . հեղինակութիւնն է պարոն . . . Ֆի՛ւ . . . Ֆիլիբի տը Պուավիլիէի . . . Ֆի՛ւ, Ֆի՛ւ, Ֆի՛ւ . . .

Որմէ յետոյ աթոսին վրայ ընկաւ փռուեցաւ եւ սկսաւ խնդալ մեծագոյն:

Այդ սիրուն ծաղրածութիւնն, որուն վրայ Ֆիլիբ եւս խնդաց, վերջ տուաւ խնջոյքին: Ահա գիւերն երեք ժամու չափ անցած էր երբ երիտասարդն էնվպիտի պողոտայն վերադարձաւ յետամնաց կառքով մը: Համբան, իւր մտքին ա՛նուելի խանդարման մէջտեղ, միակ մտահոգութիւն մը կ'ըզբաղեցնէր զինքը. տան մէջ պիտի գտնէ՞ր զՄառի ժէռալտ:

Ներս մտնելուն պէս, առաջին խօսքն եղաւ:

—Տիկինը վե՞րն է:

—Ո՛չ, սպարոն, ըսաւ դռնապանը, տի-
կիներ չվերադարձաւ :

Չուզեց հաւատալ այդքան անագորոյն
լքման մը : Ինքզինքն համոզեց թէ պատժ-
հարի մը պատճառաւ ուչ մնացած էր նա, կամ
անհանգիստ լինելով թատրոնէն դուրս ելած
չէր : Իւր հիմնայատակ կործանման մէջ,
յուսահատ յամառութեամբ կը կառչէր այն
ձեռքին, այն սրտին, այն դիւթութեան,
որոնք միայն անդունդին եզրը կը բռն-
նէին զինքն : Ընդ երկար քալեց սենեկին
մէջ, ամեն վայրկեան կանգ առնով, ա-
կանջ դնելով ամենազոյզն ազմուկին :—
Վերջապէս այդը ծագեցաւ . մինչեւ ցայն
վայր, հաստատակամ քաջարտութեամբ
գիմադրած էր այդ վշտաշարչար գիշերոյն
բոլոր պատրանաց եւ բոլոր անձկութեանց .
բայց յայնժամ, երբ անգութ լոյսն երեւ-
ցաւ՝ ումպէտ ուրուականաց պէս վտարե-
լով իւր վերջին յոյսերն, երբ հասկցաւ թէ
իւր սէրը կորսուած եւ անհետացած էր
ամեն բանի հետ, չկրցաւ ինքզինքը զսպել-
կուրծքն ուռեցաւ աղիոզորմ հեծկլտանքով
մը, եւ կենացն ամենէն լեղի արցունքները
թափեց յորդաբուղիս :

Երբ աէր եղաւ անձին, մտածումը
տանջանք մ'եղաւ իրեն համար : Աղէտն
այնքան խորին եղած էր, իրեն հետ կը բե-

րէր՝ նոյն իսկ ի բաց առեալ սիրահարին
յուսահատութիւնն՝ այնքան վշտով զկծանք-
ներ, այնքան այլազան ցաւեր ու տաղնապ-
ներ, որ մտքէն անցաւ այդ տառապանքէն
զերծանիլ մահահամարյո որոշմամբ մը : Սա-
կայն անձնասպանութիւնն, որ, ինչպէս
մենք կը մտածենք, ո՛չ թէ քաջութիւն մ'է
այլ վատութիւն մը, գոնէ տկարութեան
արդիւնք է . բարոյական խառնուածքն է
որ կ'ընկճի իրմէ գերիվեր պայքարի մը տակ,
երբ սպարազայներն անհամեմատ են իւր
ոյժերուն եւ ձեռնհասութեան : Ֆիլիբ որ-
քան ալ սրտախոց լինէր, կ'զգար որ կրնար
գիմադրել այդ աղէտին, եւ չէր մտնար
թէ իւր դաստիարակութիւնն եւ ընտանե-
կան սկզբունքներն ինչ սարսափ ներշնչած
էին իրեն ամբարիշտ մահուան համար :

Ամենէն առաջ քննեց իւր դրամական
կացութիւնն, որովհետեւ հող էր որ պա-
տիւն ի վտանգի էր, եւ այդ վայրկեանէն
ալ չահ մը չէր կրնար յուսալ իւր թատե-
րախաղէն : Նաչուեց թէ իւր փոքր ապա-
րանքին վարձքն, ընտանեկան ծախքերը,
ծաղկեփունջերն, ընթրիքն եւ մանր մուկը
ծախքերը բաւական մեծ գումարի մը կը
հասնէին :—Նոյն օրն իսկ հօրը նամակ մը
գրեց հետեւեալ իմաստով .

«Նայր իմ, թատերախաղս սուլուեցաւ,

տարփուհիս երեսի վրայ թողուց զիս, եւ քսանեւհինգ հազար Փրանք պարտք ունիմ: Կ'ընդունիմ վտերս, որք մեծ են, ի քաւութիւն այն վտաց զորս պատճառեցի ձեզ: Բնակութիւնս կը փոխեմ, գրաւանութենէ կը հրաժարիմ, և կը խնդրեմ որ բարեհաճիք վճարել պարտքս:

«Գորովալից յարգանօք կ'ողջադուրեմ զձեզ, հայր իմ:»

Անձամբ գնաց թղթատան յանձնեց նամակն, և, թատրոնին յայտարարութեանց առջեւէն անցած ատեն, հետաքրքիր եղաւ գիտնալ թէ Գեորգիան ինչ կը լինէր: Կը ծանուցանէին թէ երկրորդ ներկայացումն յետաձգուած էր Մատի Ժեռալտի անձնական տկարութեան պատճառաւ: — Յաջորդ օր, լրագիրներն աչքէ անցուցած ատեն, աւելի մեծ դառնութիւն մ'ըզաց. իմացաւ թէ մանկամարդ դերասանուհին պարտքը վճարած էր իւր անօրէնին և թէ Բեդերսպուրի մեկնած էր խիստ շահաւէտ պայմանագրով:

Ի փոխարէն այսմ, հետեւեալ օր քլուան և հինգ հազար Փրանքի փոխանակագիր մը ստացաւ հօրմէն: Նամակն ուրիշ բան չէր սրարուհակեր: Հասկցաւ թէ հայրը, վերստին իւր վստահութիւնն և բարեկամութիւնն յայտնելէ առաջ, կ'սպա-

սէր որ ինք արժանի լինէր այդմ իւր կենցաղը կարգադրելով լրջաբար: Քանի մը յուզեալ խօսքերով շնորհակալ եղաւ նմա և հակիրճ բանիւք խոստացաւ զոհացնել զինքն:

Սակայն, թէև ազատած իւր ամենամեծ մտահոգութենէն, տակաւին երկար ատեն վշտատանջ ու սրտաբեկ մնաց: Սէն-ժէռմէն քաջուեցաւ եւ ամրան մեծ մասն անդ անցուց, չլինալով ի բաց վանել իւր վհատութիւնն, եւ օր աւուր յետաձգելով իւր յարաբերութեանց եւ ուսմանց վերսկսումը:

Մեր աղիտաբեր պատերազմի տարին էր այդ: Պատերազմը ծագելուն պէս, Ֆիլիք վերակենդանութեան աղաղակ մ'արձակեց — Յուլիսի վերջը, Պ. տը Պուսպիլիէ իւր որդւոյն մտադրութեան կը տեղեկանար հետեւեալ կերպիւ.

«Հայր իմ, պատերազմին բոլոր տևողութեան համար զինուոր գրուեցայ Զուսպներու երկրորդ գնդին մէջ: Վստահ եմ թէ պիտի հաւանիք ընթացքիս Վաղը Շալոն կ'երթամ գնդիս քով: Կրցածիս չափ պիտի գրեմ ձեզ:»

Այդ օրէն սխեալ, հինգ մահացու ամիսներ անցան, առանց հայրն և որդին իրարմէ լուր մ'ունենալու:

Սույն յաղթեց Բարկղլ: Հաշտութիւնը կնքուած է:

Մեկուսացեալ ազարակի մը ցած սենեկին մէջ, Մանէ քանի մը մլոն հեռի, երիտասարդ մը պառկած է խշտակի մը վրայ, պատուհանին մօտ: Հրատապ տենդի մը քնատութեան մէջ կը տազնապի: Աչերը դողածին պէս, այլանդակ տեսիլներ կը խռովեն զինքն, ճակատամարտի խառնափընդոր տեսարաններ, արիւնոուշտ խժողժուութիւններ, որոց կը խառնուին յանկարծ թատրոնի խնջոյքներ, լոյսեր, կիներ, ծափահարութեանց և սուլումներու աղմուկներ: Մէկ ձեռքը ճակտին վրայէն կ'անցունէ, — այն ձեռքը զոր կրնայ շարժել, — և դուրս կը նայի պատուհանին նեղկիկ ապակիներէն:

Դուրսը խաւար կը տիրէ. ձիւնապատ անծայրածիր տափաստաններ կ'երեւին, դէս ու դէն քանի մը սեւաթոյր աւերակներով. տխուր լուծիւն մը կը տիրէ, զոր հազիւ երբեմն կ'ընդհատեն սարսափահար շանո հաշիւներն, — հայրենեաց աւերեալ երկիրն է այդ:

Հէ՛դ Ֆիլիբ. ասին բան մութ պատած է: — Արդեօք հայրն ալ կորսուած է այդ

անհնարին աղէտից մէջ...: Եթէ կ'ապրի, ինչո՞ւ զինքը լքած է այնքան երկար ատենէ ի վեր: Եւ սակայն իւր տղայն արիարար կուուած, արիարար մարտնչած է. այդ մասին Ֆիլիբ տարակոյտ չունի, խիղճն հանազարտ է. լաւ սրբած է իւր երիտասարդութեան առաջին յանցանքներն: Ուրեմն ինչո՞ւ հայրը կը թողու զինքն անդ, մինաւորիկ, վերաւոր, մերձ ի մահ: Ինչո՞ւ համար չի դար: Ա՛հ, եթէ գա՛ր, եթէ գա՛ր . . . :

Ու կուգայ նա, մօտ է արդէն: Ստացած է վերջին նամակը զաւկին, — բարէ՛, վերջինը միայն, այդ զարհուրելի ժամանակաց խառնակութեանց մէջտեղէն: Այդ վերջին նամակը սակայն փարատած չէ ծերունւոյն բոլոր անձկութիւններն, որովհետև զրուեցին 15 օր վերջ հասած է ձեռքը: Նամակը կը ծանուցանէր միայն թէ Ֆիլիբ ողջ էր, և Եանգիի բանակին մէջ կը գըտնուէր այն պահուն ուր բանակը կը նահանջէր դէպի Ման: — Անկից ի վեր որքան ճակատամարտներ, ինչքան մեռեալներ: — Անմիջապէս ճամբայ ելած է դէպ ի Ման. հոն յաջողած է գտնել զաւկին ընկերներէն մի քանին. զաւակը վերաւոր մնացած է տասն մլոն հեռի, դաշտին մէջ, չգիտցուիր ո՛ւր: Ու նորէն ճամբայ

ելած է, զորաբանակաց բռնած ճամբուն հետեւելով, ամեն օր, ամեն գիշեր հարցախորձելով շրջուն հիւանդ անոցներն որք ադոնց չարաչուք հանգրուաններն են: Լիվուսի անուն գիւղի մը մէջ, կ'իմանայ թէ երիտասարդ վիրաւոր սպայ մը կը գտնուի մօտակայ ագարակի մը մէջ և աւանին բժշկին ձեռամբ կը դարմանուի: Անո՞ւնը ոչ որ գիտէ:

Արշալոյսը կ'արձակէ իւր առաջին նըշոյնները ձիւնին վրայ: Բարձր ստուեր մը կ'անցնի յանկարծ ագարակին պատուհանին առջեւէն: Ֆիլիբ խօշոր խօշոր կը բանայ աչերը:

— Իտե՛նդ եմ, կը մրմնջէ:

Դուռը կը բացուի: Ֆիլիբ բերկրութեան աղաղակ մը կը բռնայ սրտաթունդ:

— Ո՛չ, յիտե՛նդ չե՛մ... հա՛յրս է:

— Ե՛ս եմ... այ՞ո՛ւ... ես եմ... անուշիկ գաւա՛կս... անուշիկ գաւա՛կս... վիրաւորուած ես, ըսէ՛:

— Ձե՛... բան մը չէ... ուսս միայն... բան մը չէ: Ա՛հ, իրաւ որ դուն եկար՝ ես բըժըշկուեցայ:

Ե.

Մի և նոյն տարւոյ աշնան, սեպտեմբերի գիշեր մը, Ռապէլ կը խաղային Օրէրան: Գալիա մարքիզուհին, մանկամարդ դեղձան կին չքնադագեղ, իւր երկուշարթիի օթեակը նստած էր ընկերակցութեամբ ամուսնոյն, Պ. և տիկին տը Լիպէոնէի, որը իւր ազգականներն էին, և ուրիշ երկու բարեկամաց: Երրորդ միջնարարին վերջը, Պ. տը Գալիա, որ հոյակապ և վայելչատեսիլ անձ մ'էր, թէ և բուստուն-հնգին մօտեցած էր, — յանկարծ ընդհատեց խօսակցութիւնը տիկին տը Լիպէոնէի հետ, և մեծ հետաքրքրութեամբ դիտակն ուղղելով երաժշտարանին փողերէ միտն վրայ:

— Վա՛յ անզգամ, գոչեց, երիտասարդս է:

Եւ հապճեպիւ կ'անդնեցաւ, զլիսարկն առաւ և օթեակէն դուրս ելաւ:

— Ի՞նչ ունի, խելքի՞ն դուռ, հարցուց տիկին տը Լիպէոնէ առ տիկին տը Գալիա:

Մանկամարդ դեղձան մարքիզուհին անհընարին անտարբերութեան շարժում մ'ըրաւ ձեռքով ու գլխով, իրբէ կին որ երկարատենէ ի վեր հրաժարած է իւր ամուսնոյն դադոնեաց թափանցելէ: Բայց վայր-

կեան մը խորհելէ յետոյ, վեր առաւ դիտակն և երաժշտարանին առաջին նստարանաց վրայ ուղղեց: Նոյն հետայն նշմարեց զՊ. տը Գալիա որ կրակոտ խօսակցութիւն մը կ'ունենար երիտասարդի մը հետ. երիտասարդին դէմքը սաստիկ զարմանք կ'արտայայտէր: Միջնարարը լիննալու մօտ էր, իրարու ձեռք սեղմեցին, և վայրկեան մը յետոյ Պ. տը Գալիա օթեակ վերադարձաւ:

— Սխալած չէի, ըսաւ զուարթութեամբ ձիւղ ու ճիւղէ ինքն է, սիրելի տղան: Ետտ բերկրեցայ զնա վերստին գտնելու վրայ. . . . Միշտ սիրուն է. . . . Տեսա՞ք զայն, սիրելիս:

— Զո՞վ, ո՞ր սիրելի տղան, հարցուց մարբիզուհին:

— Է՛հ, զանգատան երիտասարդս:

— Ա՛հ, իրա՞ւ, յարեց տիկին այլ Գալիա հանդարտ ձայնով: Սակայն այդ պատմութիւնն ըրէ՞ք այս տիկնանց, որք եղածներէն բան մը չեն հասկնար և կը կարծեն թէ խեղբիդ եկեր է:

Սթեակին բոլոր հրաւիրեալք թախանձեցին գիտնալ երիտասարդին ու զանգատան պատմութիւնն, և այն պահուն ուր թատերաբեմին վրայ մեղսապարտ կուսանք նուագաւոր շարժմամբ դուրս կ'երևէին գերեզմաններէն, Գալիա մարբիզն սկսաւ իւր պատմութիւնը:

— Դիտէք թէ, մեր դժբաղդ պատերազմին ժամանակ, գաւառիս շարժուն պահակաց հրամատարութիւնն ստանձնած էի: Օւլեանի ճակատամարտներէն յետոյ, շատ պարազ կար վաշտիս մէջ. կրցածիս չափ կը լեցնէի այդ պարազն ընդունելով ասդիէն անդիէն եկած զինուորներ որք առ իս կը դիմէին, որովհետեւ բաւական լաւ գունդ մ'ունէի և այդ խառնակութեան մէջ բաւական բարեկարգութիւն պահելու համարը կը վայելէի. . . . Ի միջի այլոց, առաւօտ մը ինձ եկաւ երիտասարդ մը որ պատերազմի սկիզբին զինուոր գրուած էր Զուսմիւրուն մէջ. իւր գունդը զերի տարուած էր ի Գերմանիա. շեմ՝ գիտեր ինչ կերպով ինք փախած եկած էր Պելճիոյ վրայէն, և կուգար միանալ Լուսառի բանակին. . . . Ետտ գովելի բան մ'էր այս. — Անմիջապէս հաճոյ եղաւ ինձ իւր դեղեցիկ դէմքով և արիասրտութեամբ. երբ ըիչ մը բռնկած լինէր, իւր կռածադ պէխերով, ետեւ դրուած մարթակով և հրուտ աչերով, կը յիշեցնէր ինձ Վալուաներու արքունեաց նրբաձաշակ շողչողուն պալատականներն. . . . ականջին վրայ մարգարտեայ օղ մը պակաս էր միայն. — Ուրիշ բան մ'ալ կար, ուսկից շատ սիրեցի զնա. ամեն առաւօտ եղունգները մաքրելու շտկելու սովորութիւնն ունէր, ո՛ւր որ

ալ գտնուէր, ձիւնին մէջ, ճակատամարտի
ատեն . . . : Ասի կը յիշեցնէր ինձ Յառիւփ
խօսքն առ Պէյլ — կարծեմ — Ռուսոյ նա-
հանջի միջոցին — «Ածիլուէր էք, պարոն,
քաջասիրտ մարդ մ'էք դուք» — Իւր ըն-
կերք տեղակալ անուանած էին զնա : —
Մանի վրայ նահանջիլու ատեն, վաշտս բա-
ւական դժուար կացութեան մը մէջ գլտ-
նուեցաւ : Առանց մտնելու ռազմագիտական
բացատրութեանց մէջ որք պիտի սոսկացնէին
այս տիկիւններն և զոր ես արդէն անկա-
րող եմ տալու, ըսեմ երկու բառով թէ վաշ-
տիս հետ կը գտնուէի գիւղի մը մէջ ուր կա-
րելի եղածին չափ երկար ատեն դիմանա-
լու էինք : Մարդոցս մէկ մասը զրած էի
տանց և պարտիքաց մէջ, և մնացեալ մա-
սին հետ ամրացած էի զօրաւոր պատնէշի
մը ետեւ, գիւղին մեծ փողոցին մէջ : Մեր
դիմաց, իբր մէկ հապարածեդր հեռաւորու-
թեամբ, անտառակ մը կար, և մէջն ալ բաւա-
կան երուսիացիներ : Մեր վրայ կրակ կ'ընէին,
և մենք ալ գէշ աղէկ կը պատասխանէինք մեր
հրացաններով և ռմբընկէցով . սակայն նոցա
յարձակումը թող էր, և, ըստ որում մի և
նոյն ատեն դաշտին մէջ սաստիկ հրացա-
նութիւն մը կը լսէինք մեր աջ ու ձախ կող-
մէն, մարդիկս և ես վրդոված էինք : Երկիրը
ցած էր, անտառուտ և ցանկապատ, այն-

պէս որ չէինք կրնար տեսնել թէ ինչ կ'անց-
նի կը դառնայ մեր կողերուն վրայ հետեւա-
բար դիտարան մը փնտուցի, ուրկից կարե-
նայի ըիջ մը զննել շրջակայքը : Գիւղին ե-
կեղեցին, որում կրթնած էր մեր պատնէշին
մէկ կողմը, դիպուածաւ նորոգուելու վրայ
էր, և յարկիչն հոն թողած էր սանդուղ մը
պատին կրթնոցցած : Սանդուղէն ելայ
վանդակապատ փոքր ձեմելիքի մը վրայ որ
զանգատունը կը շրջապատէր՝ զանդակաց
բարձրութեամբ : Հոն հասնելուս պէս, տե-
սայ թէ մեր աջ և ձախ կողմը գտնուող
երկու մերձակայ դիւղերը գրաւուած էին,
զմեզ մէն միայնակ թողով ընդդէմ թշնամ-
ւոյն. երկու կողմէն ալ թշնամին մեր վրայ
կը քալէր, և միանդամայն անտառին մէջ
գտնուող ջոկատը դուրս կ'ելնէր և յառաջ
կը խաղար : Յանցի մը մէջ բանուած էինք :
— Մեզ կը մնար ետ քաշուիլ, եթէ կա-
րենայինք : Արտեալ նշանն ըրի սուրաներէս
միոյն, փողն հնչեց, վաշտն հաւաքուեցաւ
քիչ մը խառն ի խառն, և սկսաւ մարմա-
մարզական քայլով նահանջել դէպ մեր ե-
տեւի անտառն : Հակառակ ընդհանուր
խուճապին, արիւրաբ իրենց հետ կը տա-
նէին ու մընկէցն . այլ հրանօթը պատնէշէն
դուրս հանելու ատեն, դետին ձգած էին
սանդուղս : — Կը կարծէին թէ ես վար

իջած էի. սակայն բնաւ երբէք: Ուզած էի ձեռնկլիքին վրայ մնալ յոխորտանօք մինչեւ վերջին վայրկեան, զորացս երկիւղները փարատելու համար... և յանկարծ, երբ ուզեցի վար իջնել, — և ճիշդ ժամանակն էր, — կը հաւաստեմ ձեզ, — սանդուղ չկայ: Մարդ կը կոչեմ, կը պոսամ, սակայն խօսքը թընդանօթինն էր, և իմ ստահակներս ալ փութանակի՛ կ'երթային: Զիս միս մինակ թողած էին զանդատան բարձունքը:

— Կը փափաքէի հոն ըլլալ՝ ձեզի տեսնելու համար, ըսաւ տիկին տը Գալիա:

— Իրա՛ւ որ, շարունակեց մարբիզը, շատ գէշ դիրքի մէջ էի: Մեծ վտանգ կ'սպառնար ինձ, եւ գէշն այն է որ ծաղրելի կ'զգայի ինքզինքս: Կարծես Կինեոյն էի իւր դարեւանդակին վրայ...: Բարեբաղդաբար Բրուսիացիք չէին գիտեր կացութիւնս: Կը հասկնայի որ կատարելապէս կը տեսնէին զիս, սակայն ճիշդ ադոր համար կը կարծէին թէ տակաւին գիւղէն հեռացած չենք...: Եթէ ո՛չ, ալ կրակ չէին ընել... յոգնութիւնը չէր արժեր... եւ կատաղաբար հրացան կը պարպէին, ձեւ պաքայլ յառաջ խաղալով հանդերձ... Կը խորհէի թաշկինակս անցունել թրիս ծայրն, և հաշտութիւն խնդրել... Սրտէս կը ցաւէի այդ բանին վրայ, սակայն վեր-

ջապէս կը մտածէի այդ մասին, — երբ յանկարծ լսեցի որ վարէն զիս կը կոչեն.

«— Հրամատա՛ր:

« Վար նայեցայ և տեսայ իմ՝ ազնուատոհմ պալատականս Բացակայութիւնս նըմարած էր, և վերագարձած էր զիս փնտաելու...: Ետտ գովելի ընթացք մ'էր այս:

«— Հրամատա՛ր:

«— Ի՞նչ է, բարեկամս:

«— Չէք կրնար հոգ մնալ:

«— Նզովի՛ց արմատ, ուղիժ չուզեմ պիտի մնամ... սանդուղը գետին ինկած է: « Կաւական գոեհիկ ձայնարկութիւն մ'արձակեց:

«— Արդեօք չէ՞ք կրնար եկեղեցւոյն մէջէն վար իջնել, հրամատա՛ր:

«— Անհնար է, միայն թէ Միւնիսհաուզըն պարոնին պէս ձիով զանգատան մը վրայ չ'իջնե՛մ...: Օ՛ն, շնորհակալ եմ, տղաս... գնա՛, աղատե՛ ինքզինքդ:

«— Սպասեցէ՛ք քիչ մը, պոռաց:

«Եւ տեսայ որ պատնէշին վրայէն ցոտը ելով կը ջանար կանգնեցնել գետին ինկած սանդուղը: Այնպիսի ծանր սանդուղ մը վեր վերցնելը սովորական ատեն մէկ մտրդ ու համար բաւական դժուար աշխատութիւն մ'է. սակայն երբ այդ տեսակ բան մ'ընեւելու է կատաղի հրացանութեան մը մէջ-

տեղ, բաւական տաժանելի գործ մ'է, կ'երդնում ձեզ, և մանաւանդ զիւզացնական գործ մը:

«Սակայն Բրուսիացիք արդէն սկսած էին երեւիլ փողոցին բերանն և խորտընկէցի բանի մը հարուածներ կը տեղացնէին լքեալ պատնէշին վրայ, որուն առջեւ կ'աշխատէր երիտասարդս: Ա՛լ չդիմացայ:

«— Ելի՛ր գնա՛, քա՛ջ տղաս, պոռացի: Ինքզինքդ սպաննել պիտի տաս: Եւ տա՛մ գնա: Ես գերի պիտի բռնուիմ... և ոչ ուրիշ բան:

«— Սակայն, հրամատար, եկեղեցին կ'այրի՛:

«Իրաւ էր: Թշնամոյն ուսմբերէն մին բռնկցուցած էր տախտակներն և բոցերը կը ժայթքէին ամեն կողմէ: Զմարիտ որ վախցայ: Թողուցի որ երիտասարդն ուզածն ընէ: Ի՛նչ լաւ, Աստուած վկայ, կանգնեցուց սանդուղն: — Ի ըթթել ական վար իջայ: — Զինքը զրկած ասենս աղաղակ մ'արձակեց...: Հէ՛գ տղուն մէկ ուսը կի սովին ջախջախուած էր...: Բայց առիւծի մը պէս կորովի էր, այնպէս որ կրցանք ինքզինքնիս անտառը նետել՝ իրարու ոյժ տալով...: Յաջորդ օրն, ըստ որում շատ հիւանդ էր, յաջողեցայ տեղաւորել զնա քարեսիրտ գիւղացիներու քով որք խոստա-

ցան հայրարար խնամել զինքը...: Լաւ ուրեմն, անկից ի վեր տեսած չէի զնա...: Անուշը չէի գիտեր, կա՛մ ըսած չէր ինձ, կամ մտցած էի...: Զինքն հիւրընկալող գիւղացիներն ալ չէին գիտեր...: Աերջապէս երեւակայեցէք զարմանքս և բերկրութիւնս երբ այժմ վերստին դտայ զինքն Օբէրային մէջ: — Աւասիկ իւր այցաքարաւ:

Մարքիզուհին առաւ այցաքարսն և ըթին տակէն կարգաց. « Ծիլիւր տը Պուսավիլիէ տը Լա Ռոշ-Էւմէլ »:

— Ա՛հ, ս'րքան կը փափաքիմ տեսնել զինքն, ըսաւ տիկին տը Լիպէռնէ:

— Աւասիկ, ըսաւ Պ. տը Գալիա իւր ազդականուհոյն:

Նմանօրինակ յառաջարանէ մը յետոյ, Ծիլիւր տը Պուսավիլիէի մուտքը բնակատարք յողթանակ մ'եղաւ: Տիկին տը Գալիա իսկ, որ զիւրահաղորդ բնաւորութիւն մը չունէր, ոտք ելաւ ընչ մը և նմա կարկառեց իւր ձեռքն, որ մինչեւ սրմուկը ծածկուած էր նուրբ ձեռնոցով մը:

— Եստ բարեբառտ եմ ձեզ հետ ծանօթանալուս համար, ըսաւ անորոշ ժողիտով մը:

Ծիլիւր նստաւ ծաղկահատակ կնոջ ետին, որ յետոյս դառնալով սկսաւ խօսակցիլ նրմա հետ:

—Նրկա՞ր ատեն հիւանդ պահեցար ձեր վէրքէն :

—Այո՛, բաւական երկար ատեն, տիկին : Հորս հետ գնացի երեք ամիս Գան մնացի, ապա քինուան ի գլուխ հանելու համար :

—Հիմա լա՞ւ էք բոլորովին :

—Բոլորովին լաւ, տիկին :

—Անշուշտ շատ անգամ զիրար պիտի տեսնենք այս ձմեռ :

—Տիկին . . .

—Հիմա այլ ևս ընտանիքէն կը սեպուիք . . . : Նրբ մարդ եղբայր եղած է ճակատամարտի մէջ . . . ամուր կապ մ'է այս :

—Տիկին . . .

—Օ՛, պարոն, ըսաւ յայնժամ Տիկին տը Լիպէռնէ, որ շատ սիրուն կին մ'էր, թըխաղէմ, հրավառ աչերով, ևս ալ ընտանիքէն եմ և կը խնդրեմ որ երբեմն երբեմն զմեզ ալ յիշէք . . . Աաղն իրկիուն քանի մը հիւրեր ունինք, փոքր պարահանդէս մը, աննշան բան մը . . . : Եթէ պարելու չափ առողջացած էք . . . կամ նոյն իսկ առանց պարելու . . . մեծ սիրով պիտի ընդունինք զձեզ :

—Տիկին . . .

Միջնարարն աւարտելու մօտ էր, Պ.

տը Դալիա Ֆիլիբի ընկերացաւ մինչեւ երաժշտարանին դուռն : Նրբ օթեակ վերադարձաւ, տեսաւ որ ամէնքն ալ դրուստալից բանիւք կը խօսէին իւր երիտասարդ բարեկամին վրայ, ի բաց ստեալ միայն Տիկին տը Դալիա, որ, ինչպէս ըսինք, չէր սիրեր զդացուներն յայտնել :

Ֆիլիբ տը Պուալիլիէ, Գան բնակելէ յետոյ, վերստին եկած էր Բարիգ հաստատուելի, ուր դէպքերուն ահաբի ընթացքը մտնել տուած էր նորա գրական փոքր ձախորդութիւնը . բաց աստի կ'դէար որ իւր բարեկամը նախկին յարգանքը կը տածէին իրեն նկատմամբ՝ պատերազմին մէջ ունեցած դիւցազնական վարմանն համար : Ճշմարիտ է թէ հայրը վեհերոտ փորձ մը փորձած էր իւր հետ տանելու համար զնա ի Պուալիլիէ . սակայն Ֆիլիբ կամրելով նմա հարցուցած էր թէ իւր ժանն հօրեղբորդուստրն ամուսնացած էր, և Պ. տը Պուալիլիէ պատասխանած էր թէ ոչ . ասոր վերայ երիտասարդը պնդած էր Բարիգ վերադառնալու մտադրութեան վրայ, որպէս զի պատրաստուի Պետական խորհրդոյ ընտնութեանց :

—Ար հաւատեմ ձեզ, զաւակս, ըսաւ խնդալով Պ. տը Պուալիլիէ, թէ պարզապէս խենդութիւն է սարսափել այդ հեղ-

Ժաննէն, որովհետեւ ամեն մարդու հաճոյ կը թուի նա :

Ֆիլիբ բնաւ չհաւատաց իւր հօրն այս Տարտար ակնարկութեան, և անտարբեր մնաց, որովհետեւ հօրեղբորդստերը նկատմամբ ունեցած հակալրութիւնը կապուած էր մանկական այն խորին տպաւորութեանց որոց մնացուն տեւականութիւնն յայտնի է: Այս փոքրիկ անհամաձայնութիւնը սակայն բնաւ չփրկովեց իւր կատարեալ հաշտութիւնն հօրն հետ, որ յայդ մ հետէ երկու երեք ամիսն անգամ մը անսպասձառ կուգար քանի մ'օր անցունել զաւելին քովիլը :

Բարիզ վերադառնալէն ի վեր երկրորդ անգամն էր որ Ֆիլիբ ներկայ կը գտնուէր Օթէրայի ներկայացման մը, երբ յանկարծ հանդիպեցաւ իւր նախկին հրամաւորին : Տարօրինակ բան . այդ երեկոյ եկած էր տիկին տը Գալիան տեսնելու տենչէն մըլեալ, մինչև այն ատեն չէր գիտեր նորա անունը, բայց նախընթաց երկուշաբթի իրիկուն հիացած էր նորա եղական գեղեցկութեան վրայ: Եւր ստացած վէրքերը, թէ՛ պատերազմի և թէ՛ սիրոյ մէջ, բնաւ հանդարտած չէին իւր արիւնն, և երիտասարդ գիւցազն զօրականն իրենց բոլոր աշխուժիւ պահած էր վիպական տրամադրութիւններն որք զլիսաւոր յատկութիւնքն ե-

ղած էին Ֆուրէկմարի հեղինակին և Մառի ժէռալտի տարփածունն : Հակառակ իւր դիւրարորոր բնաւորութեան, դիւրին է հասկնալ թէ թատրոնին մէջ մէկ անգամ տեսած գեղանի կնոջ մը նկատմամբ ունեցած սքանչացումը տակաւին լուրջ սիրոյ մը հանգամանքը չէր զգեցած: Սակայն, որքան ալ հաճոյական զգացմամբ մեկնեցաւ Տիկին տը Գալիայի օթեակէն, այսու հանդերձ սրտնեղած էր : Գոզցես վշտացած էր զի այդ յանկուցիչ էակը կիմն էր այն մարդուն ոյր կեանքն ազատած էր և որ գրեթէ նոյն ծառայութիւնը մատուցած էր իրեն : Ինքզինքը մխիթարեց մտածելով թէ, որպէս մարքիզուհին ըսած էր, յայնմհետէ ընտանիքէն պիտի լինէր, թէ հետեւաբար քրոջ պէս պիտի լինէր նորա հետ, և այդքան ասործելի քոյր մ'ունենալն ևս բաւական բան մ'էր :

Հետեւեալ առաւօտ ընդունեց այցելութիւնն Գալիա մարքիզին, որոյ մտերմական շարժումներն և սիրալիբ խանդաղատանքը սրտին ազդեցին : Երբ երեկոյին վերստին հանդիպեցաւ մարքիզուհոյն՝ տիկին տը Լիպէունէի տան մէջ, խղճին անսաղով փորձեց միմայն եղբայրական աջօք նայիլ նորա վրայ : Սակայն քրոջ մը երեւոյթ չունէր նա : Յաւերժահարսի մը, ոգւոյ մը, մար-

քիզուհւոյ մը, թագաւորի մը տարփուհւոյ, մանաւանդ Բարիզուհւոյ մը երեւոյթ ունէր, սակայն բնաւ քրոջ մը : — Դավիթ մարքիզուհին յայնժամ քսան և ութ տարեկան էր : Իւր նուրբ և վարդագեղ ուսերը, պոյծաւ ճակատը, խտրտեալ մազերը, կաթնորակ ատամուկները, մանկական ժպիտը տասնվեց տարեկան աղջկան մ'էին, սակայն ակներեւ հակապատկեր մ'էր իւր աչերն, որը ճիշդ իւր տարիքին և մինչեւ իսկ աւելի հասուն տարիքի մը յայտարար նշանն էին . նայուածքն երազուն էր, խրոխտ, դժնեայ, պոզպատին կապուտակ և մետաղական փայլով : Աբանչելի կազմ մ'ունէր . գիտէր գայս, և պարահանդէսի մէջ զըտնուէր թէ օթեակի մէջ, միշտ բիչ մը առաջ կը ծռէր իրանը, գոգցես իբր յագուրդ շրացեալ աչերու : Թիկնաթուռն վրայ կը կը փռուէր մեղի, թոյն, խոնջեալ . սակայն, ոտք ելածին պէս, զպանակի մը նման կը ձգտէր : Եւ արդարեւ, կատուներու անխոնջ դիւրաթեքութիւնն ունէր, որպէս և անոնց յեղյեղուկ շնորհը, Կրկէսի ձիախաղաց կնոջ մը նման ձի կը հեծնէր եռանդուն անվախութեամբ . օրն ի բուն կրնար որսալ և մինչեւ արշալոյս կրնար պարել առանց յոգնութեան ամենափոքր նշան մը ցոյց տալու, միշտ ժպտուն և յար ծիծաղ-

կոտ, բերկրազուարճ մանկան մը հանդոյն : — Բայց բնաւ չէր զուարճանար :

Ֆիլիբ քանի մը շրջան վախեց նորա հետ, ինքն իրեն հարցնելով թէ ինչ լինելու էր այդ տեսակ կնոջ մը ներսիդին . սակայն դեռ շատ ատեն պիտի հարցնէր ինքն իրեն առանց գիտնալու : Ատարեւտապէս կ'ըզար միայն թէ իւր դիմացը գտնուող կինը թատրոնի ճեպուհն էր մը չէր, նման այնմ զոր սիրած էր երբեմն, այլ ճշմարիտ թագուհի մը, որ ազատատունովի կապոյտ արիւն ունէր երակացը մէջ, մինչեւ եղունգներուն ծայրը :

Տիկին տը Դավիթ քիչ կը խօսէր, հակիրճ բանիւք, շատ անդամ անհող ու մենակերպ, երբեմն ալ հրամայական ու շոր ձայնով : Արհամարհոտ հոյսատու թիւն մ'ունէր մերթ ընդ մերթ : — Ֆիլիբ հետեւեալ օր իրեն գնացած լինելով, ուղեց երիտասարդին ցոյց տալ իւր ութամեայ զաւակը : Մանուկն, որ շատ գեղեցիկ էր, ներս մտաւ իւր անգլիացի դաստիարակուհւոյն հետ :

— Ժան, ըսաւ տիկին տը Դավիթ, աւստիկ Պ. տը Պուալիլիէ, որ հօրդ կեսնըն ազատած է, համբարէ՛ պայն :

— Ո՛հ, սիրո՛վ, ըսաւ Ժան և թեւարաց նետուեցաւ Ֆիլիբի վրայ :

— Տղաս աղուոր չէ՞, յարեց տիկին տը

Դարիս, ինքն ալ համբուրելով իւր զաւակը :
— Բայց ա՞յս ի՞նչ է, Տէ՛ր Աստուած ,
դ լսուող վրայ ի՞նչ են դրեր, ի՞նչ գեշ կը
հոտիս . . . — Օրի՛՛սրդ Մորդիմէր :

Դաստիարակուհին մօտեցաւ շառագնե-
լով :

— Ի՞նչ օժանելիք կը քսէք ժանի գլխուն :

— Իմ օժանելիքս, տիկին :

— Ձեր օժանելիքը դարչահոտ է, օրիորդ ,
ըսաւ մարբիզուհին : — Է՛հ, տեսէք, պա-
րոն, յարեց Ֆիլիբի դառնալով և իւր աղա-
մանդ ազարդ սպիտակ ձեռքը դնելով որդ-
ւոյն հերաց վրայ :

Ֆիլիբ ծռեցաւ, ժանի գլուխն հոտո-
տելու համար :

— Բայց, ըսաւ, այդչտի դարչահոտ
չթուիր ինձ . . . մինչև իսկ բաւական լաւ
կը հոտի . . .

— Աը հաւատամ . . . ձե՛ռքս կը հոտո-
տէք, ըսաւ մարբիզուհին :

Ֆիլիբ, որ այլ եւս իւր նախկին միա-
մտութիւնը չունէր, մտածեց թէ այդ դո-
հարազարդ գեղեցիկ ձեռքը շատ դիւրաւ
մատուցուած էր իրեն. սակայն տեսնելով
մարբիզուհւոյն անմեղ ժպիտն, ի բաց վա-
նեց այդ պիղծ խորհուրդը :

Պ. աը Դալիս սեղանին վար դբուս զնա :
Ընթրիքէն յետոյ, մարբիզուհին, ցոյց տալու

համար Ֆիլիբի թէ իրոք ընտանիքէն էր,
ձեռքը տուաւ մետաքսի կարծ մը զոր կծիկ
կ'ընէր՝ թրքական ջերմ արգելի (écran) մը
ծոպերը շինելու համար : Ֆիլիբ այդ միջոցին
գրեթէ նորա ոտից տակ նստած էր աթուակի
մը վրայ, և մարբիզուհին նմա կը ժպտէր իւր
սովորական միամտութեամբ, մերթ ընդ-
մերթ նորա վրայ արձակելով իւր սուր եւ
ցուրտ նայուածքն : — Ապա դաշնակին առ-
ջեւ անցաւ, հարցուց թէ տեղեա՞լ է երա-
ժըշտութեան, եւ էջերը դարձնել տուաւ
նմա. յետոյ, ժամանակ անցունելու և նո-
րա ակնածութիւնը փարատելու համար,
երիտասարդին հետ թղթատեց լուսանկա-
րաց քանի մը ալպոմներ :

Այս շնորհալի ընտանութիւնն անշուշտ
աննշան քաղաքավարութիւն մ'էր տիկին տը
Դալիայի կողմէ, որ կը կարծէր թէ իւր
պարտքն է այդպէս վարուիլ իւր ամուսնոյն
բարեկամին հետ : — Ամեն անգամ նոյն ըն-
թացքը կը բռնէր Ֆիլիբի նկատմամբ՝ երբ
իւր տունը դար, սակայն միշտ տաղտկալի
կամակատարութեամբ մ'եւ արհամարհու
անտարբերութեամբ մը, որը այդ ընթացքին
չէին համադատասխաներ : Այլ այդ յող-
ղողութիւնն իսկ, առանց մարբիզուհւոյն
գիտութեան, յանկուցիչ ու խռովիչ բան
մ'ունէր, եւ դժբաղդ երիտասարդը շատ

լաւ կ'ըմբռնէր զայս :—Պարագայներ կան յորս պատիւը կը պահանջէ փախչիլ : Ունեցաւ այդ դժնդակ քաջութիւնն , այցելութիւնները նուազեցուց , եւ զանազան պատրուակներով մերժեց երկու երեք հրաւերներ : Ասի զարմանալի թուեցաւ Պ. տը Գաւիայի որ սիրալիր կերպիւ յանդիմանեց զձի . լիք , ինչպէս եւ իւր կիներ , մեղադրելով թէ իւր մեծամիտ եւ ցուրտ վարմունքով վըտացուցած եւ հեռացուցած էր երիտասարդը :

Հաշտութիւնը կնքուեցաւ տիկին տը Աւպէնէի տունն , ուր ամեն երեքշաբթի գիշեր պարահանդէս կը տրուէր : Տիկին տը Գալիա հաճեցաւ ինքն անձամբ վարի հրաւիրել զձիւր տը Պուալիլիէ . վալսէն յետոյ , առանձին սրահակ մը տարաւ զնա , և բազմոցի մը վրայ նստուելով , արմատենոյ մը ստուերին տակ .

—Ձեր պատճառաւ կը կշտամբուիմ , ըսաւ :

—Ի՞նչպէս , տիկին :

—Օ՛ն , քովս նստեցէք , մի՛ վախնաք : Իրա՞ւ է որ ցրտութեամբ վարուեք եւմ ձեզ հետ , ինչպէս կ'ընեն :

—Ա՛հ , Տէ՛ր Աստուած , տիկին :

—Ասիկա զարմանալի չը՞ թուիր ձեզ . ինձ ալ այնպէս կը թուի , որովհետեւ կը

կարծէի թէ միշտ սիրալիր ընդունելութիւն մը կ'ընեմ ձեզ :

—Իայց . . . մի՛շտ , տիկին :

—Որովհետեւ վերջապէս կ'ենթադրեմ թէ չէիք պահանջեր որ վերնուզ փաթթուիմ , այնպէս չէ՞ :

—Տիկին , միշտ կարրի գո՞հ մնացած եմ . . .

—Օ՛ն , լուեցէ՛ք . . . : Իրաւ է . . . շատ գէշ վարուեցայ ձեզ հետ , կ'ընդունիմ . . . եւ դիտմամբ այդպէս ըրի :

—Տիկին , մրմնջեց ձիւրիք , ևս բան զևս չփոթած :

—Պատճառն այն է որ այդչափ լրջամիտ եւ խոհական չէի կարծեք զձեզ : Իրա՛ւ որ շատ անկեղծութեամբ պիտի խօսիմ ձեզ , պարոն տը Պուալիլիէ . . . թերեւս չափազանց անկեղծութեամբ . . . : Գիտնալու էք թէ մինչեւ որ այս տարիքս եկած եմ , բաւական փորձառութիւն ունեցած եմ . . . յաճախ շատ դա՛ռն կերպիւ : Լաւ ուրեմն , պարոն , երբ ինձ ներկայացուեցաք . . . բոլոր այն գէպքերէն յետոյ . . . ինքնին ըսի . «Աւատիկ երիտասարդ մը որ , բաղդին բերմամբ , իմ ամենէն մտերիմ բարեկամս պիտի լինի . . . Անշուշտ պիտի բծնի ինձ . . . : Ետտ գէշ բան մը պիտի լինի այս . . . կերպիւ իւրք ամուսնոյս կեանքը փրկած է նա . . . : Ետտ գէշ պիտի լինի , շատ սխիդճ բան մը :» —Այնպէս չէ՞ :

—Տիկի՛ն, կը հաւատտեմ ձեզ . . .

—Ըլաւ ուրեմն, երբէք ամենափոքր առիթ մը տալու չէ նմա որ այդ մուլար ճամբուն մէջ իյնայ . . . պէտք է ինքզինքը զըսպել . . . » Այսպէս ըսի ինքնին, պարոն տը Պուավիլիէ, որովհետեւ զձեզ կը կարծէի դիւրաբորբոք, յորդեռանդն, արկածախնդիր երիտասարդ մը, որպէս շատ կը գտնուի. սակայն բնա՛ւ երբէք, դուք խոհական, հանդարտ, ակնածող, ի մի բան պարկեշտ երիտասարդ մ'էք . . . Ո՛հ, այն ատեն . . . կրնանք համաձայնիլ :

Չայս ըսելով, յամրաբար հանեց ձեռնոցը, թեւն երեւցաւ իւր հիանալի մերկութեամբ, ու ձեռքը կարկառեց Ֆիլիբի :

—Իմ փորձառութիւնս, շարունակեց իւր կուսական ժպիտով, իմ տարաբաղդ փորձառութիւնս, պարոն տը Պուավիլիէ, ուսուցած է ինձ զգուշանալ արանց բարեկամութենէն : Աստուած վկայ, ինչ սրտնեղութիւն է ինքզինքդ յապահովի զգալ այդ չէզոք դրօշակին ներքեւ եւ յանկարծ տեսնել որ կարծեցեալ բարեկամդ դերը կը փոխէ եւ իւր բոլոր գոյնը դուրս կուտայ . . . Կենաց հաճո՛յքը կ'սպաննէ այս . . . եւ շատ ցաւալի է, որովհետեւ մարդ եթէ կարենար տէր լինիլ անձին, ոչինչ աւելի քաղցր կը լինէր քան այդ անուշ բարեկա-

մութիւնը, մանաւանդ այն կանանց համար, որք բնաւորութեամբ կամ պարտականութեամբ, անկարող են ուրիշ տեսակ զգացումներ տածել : Գալով ինձ, ես բոլորովին ետ կեցած էի աղկից . . . սակայն հիմա կը փափաքիմ վերսկսիլ . . . առիթն յարմար է իրագործելու համար այդ ցնորքն, եթէ կարելի է : Ամուսնոյս եւ հետեւաբար ինձ հետ այնպիսի կապերով կապուած էք,—ձեր բնաւորութիւնն այնքան պարկեշտ է որ . . . թերեւս կ'արժէ փորձ մ'ընել . . . այնպէս չէ՞ :

Ֆիլիբ երբէք համարձակութիւն չպիտի ունենար խնդրել զայդ գեղանի մարքիզուհիէն. սակայն իւր հոգւոյն բոլոր անկեղծութեամբ կը տենչար այն երանութեան զոր այժմ իրեն կ'առաջարկէր ծաղկահասակ կինն : Արդարեւ, սքանչելի բան մ'էր այս. տիկին տը Գալիայի հետ իւր յարաբերութիւնք, այդ բարեկամական կուռանին վրայ, վերստին պիտի հմայէին զինքն եւ անձկութիւնները պիտի փարատէին : Եթէ դիպուածաւ օր մը իւր զգացումներն անցնէին որոշեալ սահմանն, այդ հանդարտ, անկեղծ եւ ուղղամիտ կինն ի հարկին ետ պիտի դարձնէր զինքը մուլար ճամբէն.— Ֆիլիբ յուզեալ խօսքերով շնորհակալութիւնն յայտնեց առ տիկին տը Գալիա, եւ

իրարմէ բաժնուեցան՝ սերտ բարեկամներ
դարձած : Այդ վայրկեանէն, երիտասարդը
կարծեց թէ աներկիւղ կրնար շարունակել
իւր սխրալի տեսակցութիւններն այդ չքնաղ
կնոջ հետ :

Իրօք, այնքան յապահովի էր այդ կնոջ
քով որքան եթէ թաւուտ անտառի մը
խորը գտնուէր, յովազի մը ճանկը կուրծ-
քին վրայ :

Քուն եւ զուտ Բարիզուհին, երբ լիո-
վին զարգացած է, արտասովոր էակ մ'է :
Բարիզի՛ այն տարօրինակ տաք ջերոցին մէջ,
մանուկն արդէն մանկամարդ աղջիկ մ'է,
մանկամարդ աղջիկը կին մը, եւ կինն հրէշ
մը, — հրապուրիչ ու սոսկալի հրէշ մը : —
Շատ անգամ մարմինը սուրբ է, այլ միտքը
խորապէս յափրացեալ եւ նրբացեալ Բարիզի
այն մեծ շարժման մէջ, սրահներու մէջ,
թատրոններու մէջ, ամեն ազգի ցուցա-
հանդիսաց մէջ, բոլոր երկիրներն ու բոլոր
դարերն անցած են իւր աչաց եւ մտաց
անջեւէն . զիտէ անոնց բարքերը, կրքերն,
առաքինութիւններն ու մոլութիւններն, —
որոց փայլ եւ բանաստեղծութիւն կուտայ
արուեստն իւր բոլոր ձեւերով, — եւ այս
ամենը կը յուզի գիշեր ցերեկ իւր բորբոք-
եալ ուղեղին մէջ : Ամեն բան տեսած, ամ-
են բան կուահած, ամեն բան երեւակա-

յած, ամեն բանի տենչացած է . ամեն
բանէ ձանձրացած եւ ամեն բանի հետաքր-
քիր է միանգամայն երբեմն լաւ ճամբուն կը
հետեւի, երբեմն մուլար ուղւոյն, առանց
մեծ ախորժ զգալու ո՛չ լաւէն եւ ո՛չ յո-
ւիէն, որովհետեւ քան զլաւն լաւագոյն եւ
քան զյուին յուեղոյն բան մը կ'երազէ :
Քմահաճոյք մը՝ անսուակ, եւ առիթ մը՝
ոճրագործ կ'ընէ այդ անսեղը :

Այդպէս էր եւ Դալլիա մարքիզուհին :
Ամուսինն, որ շատ մտացի մարդ մ'էր, ու-
զած էր տեսակ մը հոռոմայեցի տիկին ընել
զայն, եւ կը պարծենար այդ բանին մէջ
յաջողելուն վրայ : Այդ նիւթոց վրայ խորա-
խորհուրդ գաղափարներ ունէր զորս յօժա-
բակամ կը հաղորդէր իւր բարեկամաց :

— Մենք մեր ձեռքով կ'ապականենք մեր
կանայքը, կ'ըսէր, շատ ուժգնութեամբ
զարթեցնելով անոնց կրքերն : Ըստ բաւա-
կանին չենք յարգեր զնոսա : Տեսէք Հոռո-
մայեցիները . . . Հոռոմայեցիք մեզնէ լաւա-
գոյն հրեշտակներ չէին, սակայն երբ բա-
նաստեղծական եւ սիրատենչիկ տարփա-
նաց բմահաճոյքներ ունենային, գործին մէջ
չէին խառներ իրենց կիներն. առ այս մաս-
նաւորապէս դաստիարակուած գեղանի ըստ-
րուկ հեղինուհիներ կային . իսկ իրենց կանանց
հետ կը վարուէին իբր սրբուհեաց հետ, եւ

հետեւանքն այն էր որ անոնք արդարեւ սրբուհիներ կը լինէին :

Իւր այդ սկզբանց համաձայնելու համար, Պ. տը Դալիա իւր առտնին կենաց մէջ սպանիական պատշաճից օրինաց լրջութեամբ կը վարուէր միշտ կնոջն հետ, եւ սքրտին գլխաւոր զեղումները կը պահէր ստրուկ հելլենուհիներու համար : Սակայն մարքիզուհին իրազեկ էր այդմ, եւ լաւ չէր գըտներ այդ վարմունքը :

Տարփածուններ ունեցած էր : Չենք գիտեր : Կարելի է որ իւր նրբին երեւակայութիւնն եւ միջակ բաներու համար ունեցած արհամարհանքը զերծ պահած լինէին զնա ընթացիկ տրիփներէ : Իրաւ է թէ կը խօսուէր երկու դժբաղը երիտասարդաց վրայ զորս սիրած էր ըսան և չորս ժամու չափ եւ ապա զրկած էր հեռաւոր երկիրներ՝ հիւպատոսութեան պաշտօնով, անկարող գոլով Սէնի մէջ նետել տալ զնոսա : Սակայն կարելի էր որ զրպարտութիւն լինէր այս, ըստ որում մարքիզուհւոյն թըշնամի էին բոլոր այն մարդիկն որ չէին կըրցած հաճոյանալ նմա, առանց հաշուելու իւր բոլոր բարեկամուհիները :

Ինչ եւ ալ լինի, երբ բաղդին բերմամբ մտերմացաւ այն երիտասարդին հետ որում տրդէն համակրած էր Պ. տը Դալիայի

պատմութիւններէն, այդ ասպետական անձին խելքը գլխէն առնլու չար փորձութիւնն ունեցաւ : Ասի նախ եւ առաջ արտակարգ եւ զուարճալի բան մը թուեցաւ իրեն . սակայն, իւր ակնկալածէն աւելի զգուշութիւն եւ դիմադրութիւն գտնելով երիտասարդին վրայ, տակաւ տակաւ եռանդ մտցուց իւր հնարից մէջ, առանց ի բաց թողուլ ջուրտ մէթոտ մը, որպէս ռազմագէտ ոմն որ գիտէ զխտութիւնը զուգել ներշնչութեան :

Իւր կնքած բարեկամական գաշինքին զօրութեամբ, այդ վայրկենէն սխեալ պարտ անձին համարեց Ֆիլիբի նկատմամբ ցոյց տալ բացարձակ վստահութիւն մը, որոյ նպատակն էր երիտասարդին պատմել տալ իւր բոլոր գաղտնիքներն և իւր գաղտնեաց ոչ մին ըսել նմա : Սյս կերպիւ հետզհետէ ծանօթացաւ երիտասարդին բոլոր անցեալ կենաց, Մառի ժէգալտի հետ ունեցած տարփանաց, ընտանեացն հետ ունեցած գժտեալ յարաբերութեան, եւ — չենք ուզեր ըսել մեր դիւցազնը չստորնացնելու համար, — նորա ծանն հօրեղբորդստեր պատմութեան : Իրօք երիտասարդին կողմէ մեծ սխալ մ'էր այդ գեղանի և ծաղրածու Բարիզուհին զբօսնեցնել ի հեճուկս հէզ աղջկան, նորա գաւառական անձարակութեան,

ապերախտ հօրեղբորորդւոյն նկատմամբ ունեցած տարաբաղբ սիրոյն : Ո՛չ, լաւ բան մը չէր այս . այլ մարքիզուհին այնքա՛ն յանկուցիչ էր երբ ունկն կը դնէր իւր միամիտ ու հետաքրքիր դէմքով, այնքա՛ն պաշտելի եղանակաւ մէկիկ մէկիկ բերնէն կը խլէր ամենէն մտերմական խոստովանութիւններն, աչերն աչերուն յառած ըսելով .

—Նտըը . . . ետըը :

Ս,յդ անմեղ ընտանութեան մէջ ի՞նչ կը լինէր պարզ եւ ուղիղ բարեկամութիւնը : Դուրին է հասկնալ, Ֆիլիբ խենդի պէս սիրահարած էր իւր բարեկամուհւոյն, եւ իւր պատուոյ զգացմունք առաւել եւս կը տադնապէին : Յայնժամ արտառոց խորհուրդ մը յղացաւ : Ս,յդ խորհուրդ ծանր մտահոգութիւն պատճառեց տիկին տը Դալիայի, որ մեծ հանդը կ'զգար այնքան ձգտեալ կացութենէ մը : Ֆիլիբ տը Պուսկիլէ միտքը զրաւ քծնիլ տիկին տը Լիպէտնէի, որ գեղանի թուխ կին մ'էր չափազանց կրակոտ եւ որ գէշ աչօք չէր նախեր իրեն : Փա՛ռք Աստուծոյ, Պ. տը Լիպէտնէի կեանքն ազատած չէր եւ այդ կողմէն շատ մեծ խղճմտութիւն չունէր : Իրօք, չէր սիրեր զտիկին տը Լիպէտնէ, սակայն երիտասարդին համար ունէր նա այն տարօրինակ հրապոյրը զոր մեզ կը ներշնչ-

չեն մեր սիրած անձերուն մտերիմներն եւ ընտանիները : Վարդին քով կ'ապրէր . . . տիկին տը Դալիայի բոյրը, ձայնը, խօսելու եղանակն ունէր : Վերջապէս սիրուն էր : Ինքզինը համոզեց թէ քիչ մը քաջասրտու թեամբ կարելի էր այդ խոստորումն եւ թէ փրկարար պիտի լինէր այդ իրեն համար : Ուստի սկսաւ շատ փոյթեաւորէն երեւիլ տիկին տը Լիպէտնէի մօտ : Ս,սի անհաճոյ չթուեցաւ նմա, ո՛չ ալ Պ. տը Լիպէտնէի : Ընդհակառակն, —եւ ի մեծ զարմացումն Ֆիլիբի— չափազանց անհաճոյ թուեցաւ Պ. տը Դալիայի : Իրաւ է թէ տիկին տը Լիպէտնէ ազգական էր նմա . սակայն վերջապէս Ֆիլիբ խորհեցաւ թէ մարքիզը շատ առաջ կը տանէր իւր հսկողութեան իրաւունքն, եւ արդարացի չգտաւ մարքիզին իւր նկատմամբ բռնած ցորտ ընթացքը : Սրտնեղեցաւ . սակայն, իւր խղճին վրայ վստահ, շարունակեց դիմել իւր նպատակին, երբ օր մը տիկին տը Դալիա ըսաւ իրեն .

—Բարեկա՛մա, իմաստութեամբ չէք շարժիր :

—Ինչո՛ւ :

—Ձեր կենաց մէջ լաւ դործ մը կատարած էք եւ այժմ զայն խանգարելու եւ անոր բոլոր օգուտը կորսնցնելու վրայ էք :

—Ճշմարիտ որ չեմ հասկնար :

—Մարդու մը կեանքն ազատած լինելունուդ համար, կինն ալ ձեռքէն առնլու չէ՛ք, այնպէս չէ՛ք . . . Եւ սակայն ժամանակէ մ'ի վեր աղոր մօտ բան մը կը խորհիք . . . այս ալ նոյնչափ ցաւ պիտի պատճառէ նմա :

Այդ անակնկալ յայտնութիւն, ժանաւանդ տիկինն տը Գալիայի կողմէ, նոյն հետայն դարձուց զՖիլիք իւր կեղծ տարփանքէն եւ ամբողջովին խորատուցեց իւր ճըմարիտ սիրոյն մէջ, քիչ մ'աւելլի փորձառութեամբ եւ նուազ խղճմտութեամբ, որովհետեւ այդ վայրկենէն սկսեալ տիկինն տը Գալիա միմիայն հրաշագեղ կին մը չէր իրեն համար, այլ կին մը վատաբաղդիկ, զոր մխիթարելը քաղցր պարտականութիւն մ'էր :

Պ. տը Գալիա անմիջապէս հասկցաւ թէ իւր երիտասարդ ազատիչն հրաժարած էր տիկինն տը Լիպէռնէի շնորհները վայելելու մտադրութենէն : Ի սրտէ շնորհակալ եղաւ նմա եւ առաւել եւս պատուասիրեց զնա : Իւր ակումբին ներկայացուց զՖիլիք եւ հըրաւիրեց որ զայ տասնեւհինգ օր մնայ իւր Լա Ռիւէդի դղեակը, մերձ ի Ռամպուլէ, Բարիզէ մէկ ժամ հեռու : Մարքիզուհին գիւղ չէր սիրեր, սակայն, իւր ամուսնոյն հաճոյ լինելու համար, ամեն տարի որսի

եղանակին կ'երթար Լա Ռիւէդի դղեակեւ եւ ձանձրոյթէն կը մեռնէր անդ ամիս մը կամ վեց շաբաթ :

Պ. եւ տիկինն տը Գալիա նոյեմբերի սկիզբը Լա Ռիւէդ գնացին : Մի քանի օր յետոյ հասան քանի մը բարեկամներ որոց մէջ էր նաեւ Ֆիլիք տը Պուափիլիէ : Իղեկի կենաց հանապազօրեայ մտերմութեան մէջ, մարքիզուհին կրցաւ ըստ հաճոյս առաջ տանիլ անգութ պայքարը զոր կը մղէր իւր երիտասարդ բարեկամին սրտին եւ պատուոյն դէմ : Պ. տը Գալիա եւ իւր հրաւիրելոց մեծ մասն իրենց ժամանակը կ'անցունէին որսորդութեամբ : Բայց Ֆիլիք, որ իւր նորոգ վէրքին պատճառ հարկադրեալ էր տակաւին խնամք տանիլ իւր առողջութեան, շատ քիչ կրնար մասնակցիլ անոնց խոնջեցուցիչ արշաւանաց : Ուստի շատ անգամ տիկինանց քով կը մնար, որոց մէջ դժկամակութեամբ կը տեսնէր զտիկինն տը Լիպէռնէ, ոյր ներկայութիւնը սոսկակի թշնամանք մը կը թուէր իրեն ընդդէմ տիկինն տը Գալիայի : Մարքիզուհին սակայն, խանդաղատ համակամութեամբ հանդուրժեցով այդ թշնամանքին, զեղեցիկ ձեռներովն ամեն օր կ'արժարժէր՝ իւր նենգածէտ բարեկամութեան քողին ներքեւ՝ Ֆիլիքի բոցն, ուսկից ինքն ալ սկսած էր

այրիւ : Քան անգամ, իրենց առանձին շրջադայութեանց մէջ դարաստանին ծառուղեաց երկայնքն, իրենց երկար խօսակցութեանց կամ երկար ընթացանց միջոցին, օրուան տարածմամբ պահուն, վառ ի վառ կրակարանին մէջ անկրկնը, Ֆիլիբ փորձուեցաւ նորա ոտից փարիւ : Այլ եւս պատիւը չէ՛ր որ կը կատեցնէր զնա : սէրն, երբ թոյլ տաս որ իւր շաւղին հետեւի, վերջ ի վերջոյ սոսկալի փաստարան մը կը դառնայ, եւ բիշ էր մնացեալ որ Ֆիլիբ պարտ անձին հատարեր տիկին տը Գալիայի վրէժը լուծել ամուսնոյն անհաւատարմութենէն : Զինքը կատեցնողն էր իւր սիրած կնոջ նըկատմամբ ունեցած յարգանքը, զայն վիրաւորելու երկիւղը, նորա անմեղութեան եւ անուղակ սրբութեան վրայ ունեցած խորին հաւատը :

Նոյեմբերի 20 ը մարքիզուհւոյն ծննդեան տարեդարձի օրն էր : Պ. տը Դալիա, որ, որքան ալ այլուր փնտռէր իւր սրտին զեզմանց յագուորդը, կատարեալ ազնուութեամբ կը վարուէր կնոջն հետ, սովորութիւն ունէր փոքր հանդէսով մը տօնել այդ օրը : Քանի մը գրացիներ կը հրաւիրուէին, գիւղին մարդիկը պարել կուտային եւ նոյն իսկ հրախաղութիւն կը կատարուէր : Այդ իրիկուն, ըստ սովորութեան, հրախաղու-

թիւնն յարդարուած էր դարաստանին մէկ մարդագետնին վրայ, զլսաւոր սրահին պատուհանաց դէմ առ դէմ : Գրեկին բոլոր հրաւիրեալը, սեղանէն ելնելէ յետոյ, իրենց վերարկուներն եւ մուշտակներն հագած եցրուած էին դարաստանին մէջ ու մարդագետնին վրայ : Արբ կը ծխէին, կանայք հետաքրքրութեամբ կը զննէին հրախաղութեան աւարկայներն : Երբ առաջին փամփուշտները շէտով սրացան դէպ աղջտնիջին երկինքը, տիկին տը Գալիա սկսաւ մտիլ եւ վերադարձաւ ի սրահն, — որ դարաստանին վրայ կը բացուէր առանց սանդուղի, — ըսելով թէ պատուհանէն պիտի դիտէ հրախաղութիւնը : Ֆիլիբի բովէն անցած ատեն.

— Դուք ալ, ըսաւ բարձրաձայն, լաւ կ'ընէք թէ ներս մտնէք, ուսերնուդ պատճառաւ :

Նրիտասարդը նորա ետեւէն սրահը մըտաւ, եւ երկուքն ալ զնացին կեցան բարձր պատուհանաց միոյն որսածակին մէջ : Սակայն սրահին մէջ վառուած լամպարներու շողը կ'արգելուր լաւ մը տեսնել դուրսի հրախաղութիւնն : Ուստի տիկին տը Գալիա խնդրեց Ֆիլիբի որ քովի խուցը տանի լամպարներն : Երիտասարդը կատարեց նորա խնդիրքն եւ եկաւ վերստին կեցաւ մարքիզուհւոյն ետին :

Հրախաղութիւնը կը շարունակէր կարճ դադարներով, եւ սրահը մերթ ընդ մերթ կը լուսաւորուէր խօլ նշյուներով, ապա վերջնապէս կ'ընկղմէր խաւարի մէջ: Պատուհանին հանդիպակաց կողմը, սրահին խորը, լայն հայելի մը կար ուր լոյսը կը ցոլանար: — Մարբիզուհին յոտին կանգնած էր, անշարժ եւ լռին. պարահանդէսի շքեղ արդուզարդ կը կրէր, ուսերն հոլանի, թեւերը խաշաձեւ կուրծքին վրայ: Մէն մի փայփայլման, իւր գրգանոյշ մարմինն հրաշալնորհ կը նկարուէր ստուերամած յատակին վրայ: Ապա, յաջորդ վայրկեանին, Ֆիլիբ հազիւ կը նշմարէր զայն. մի միայն կը լսէր նորա ծանր ու ճնշեալ շնչառութիւնն: Երբ հրախաղութեան խուրձը պայթեցաւ, չորս դին սփռելով լուսաբորբ ադամանդներու, յակինթներու եւ ցմրուխտներու տարափ մը, մարբիզուհին վայրկի մը երեւցաւ նմա տարօրինակ փաղփիւնի մը մէջ սղոդուն եւ գոգցես աստղերով պսակեալ. յետոյ ամեն բան մարեցաւ: Վայրկեան մը լուռութենէ ետք, Ֆիլիբ զգաց որ մանկամարդ կիներ դէպ իրեն կը դառնայ:

— Չեմ տեսներ, ըսաւ ցած ձայնով:

Ֆիլիբ ձեռքն երկնցուց, զայն առաջնորդելու համար. մարբիզուհին բռնեց այդ

ձեռքն, եւ մեղմիւ իրեն քաշելով, միւսն ալ ձեռքերուն մէջ առաւ:

— Ո՛հ, ըսաւ խղզ ուկ միմունջով մը մինչդեռ իւր շունչը կը գգուէր երկտասարդին դէմքը, չէ՞ որ բարեկամութիւնը լու բան մ'է . . . :

Վերջին անգամն էր որ այդ բառն արտասանուեցաւ իրենց մէջ:

Զ.

Թախծալից բարոյախօս մը ըսած է թէ սերը ցանկութիւնն է լոկ, զոր գլականութիւնն առաւել կամ նուազ կատարելագործած է: Եթէ այդ առածն հաստատութիւն գտած լինէր, պիտի նշանակէր թէ կիրքն՝ երբ գոհանայ՝ կը նուաղի, մինչեւ որ շիջանի: Այս բան մեծ մտահոգութիւն պիտի պատճառէր կանանց: Ասկայն անտարակոյս շատ բացարձակ բան մը կայ այդ անգութ գաղափարին մէջ: Ապացոյցն այս է որ Ֆիլիբ տը Պուսկիլիէ, հրախաղութեան տեսարանէն քանի մը ամիս ետք, տակաւին այնքան շլացեալ, հմայեալ, խելայեղեալ էր իւր բարեբաստութենէն որ անոր հաճոյքն եւ հպարտութիւնը կ'զգար միայն: Իրօք իւր պատահարն հազուադէպ

լրութեամբ կ'իրագործէր վիպական երեւակայութեանն ամենէն փառատենչիկ երազներն : Սրբարեւ իւր երեւակայած սէրն էր այդ , սէրն որում գերագոյն բանաստեղծութիւն մը կուտային տարփուհւոյն գերազանց գեղեցկութիւնն եւ վայելչութիւնը , զոր անդուլ կը հրահրէին դժուարութիւնք , սրտնեղութիւնք , արգելք , որում հրապոյր կուտար՝ խորհուրդն , եւ զոր թատերական կ'ընէր վտանգը : Գայիա մարքիզուհին սրտին խորն ի պահ ունէր անսպառ աւելն , որ , ընդ երկար զսպուած , լաւայի պէս կը գեղուր յայնժամ : Կաթոգին կը սիրէր զՖիլիբ , եւ ընկերութեանց մէջ ունեցած վէս ու ցուրտ վարմունքն և տարփածուին ոտից առջեւ սիրարորոք անձնամատոյց լքումն՝ ամենէն զգլխիչ փաղաքանօք լի հակապատիւր մ'էր երիտասարդին համար :— Լոնկվիլի դքսուհւոյն նըման , սկզբունք ունենալով թէ առանց նամակի տարփանքները սենեկապանուհւոյ տարփանքներ են , մարքիզուհին կը պահանջէր որ Ֆիլիբ նամակ գրէ իրեն այն օրերն յորս չէին կրնար տեսնել զիրար : Ֆիլիբ , որ լաւ կը գրէր , սիրայօժար կը հընազանդէր այդ քմահաճոյքին , լաւ դիտնալով հանդերձ թէ գրած իւրաքանչիւր նամակը կրնար ի վտանգի ենթարկել իւր

կեանքը . սակայն տեսակ մը գոհունակութիւն կ'զգար այդ պէս լինելուն վրայ , որովհետեւ իրեն այնպէս կը թուէր— մեծ սըխալմամբ— թէ կեանքն ի վտանգի ենթարկելով պատիւը կը փրկէր : Մարքիզուհին , որ նորա նման գիտէր թէ ամուսնոյն հետ կատակ չէր լինիր այդ մասին , հարկադրեալ էր պատուիրել նմա որ խոհեմութեամբ վարուի Պ. տը Դալիայի հետ , որոյ նկատմամբ երիտասարդն յայնժամ դժուարաւ կը յաջողէր բռնել առաջուան մտերմական դիրքը : Մինչեւ իսկ այս մասին տիկին տը Դալիա խորհուրդներ կուտար նմա մտքի և լեզուի այնպիսի աղատութեամբ որ երիտասարդը կը վիրաւորուէր , որովհետեւ չէր ուզեր որ մարքիզուհին իւր ամուսնոյն անունը խառնէ իրենց խօսակցութեանց մէջ , և ինքն իսկ կ'զգուշանար նորա անունը տալու : Սակայն կանայք այդ մասին ճաշակէ զուրկ են :

Գիտելի է թէ այդ սուլաւորութիւնք եւ խղճմտութիւնք , փոխանակ ժամանակին հետ միատեղ տխարանալու Ֆիլիբի մէջ , երթալով կը ծանրային , եւ ցորչավ աւելի կը վարժէր իւր տարփանաց , այնքան նուազ կը վարժէր իւր խղճի խայթերուն : Գիտելի է նաեւ թէ այս մասին իւր դիւրագրածութիւնը գոգցես կրկնապատիեցաւ Պ. տը

Դալիայի միամենայ ուղեւորութենէն յԱնգլիա, որոյ միջոցին մարքիզուհին եւ Ֆիլիբաւելի յաճախ եւ աւելի ազատօրէն կրցած էին տեսնել զիրար: Այդ վայրկեանն սկսեալ առաւել եւս սաստիկ զգուանք մ'ունեցաւ սեղմելու ձեռքն այն ազնուական մարդուն որոյ կինը կը սիրէր:—Տարօրինակ ճակատագրականութեամբ, Պ. տը Դալիա եւս քան զեւս կը յարէր նմա. կը հետաքրքրէր նորա ուսմանց եւ սպարէզին, կը միջամտէր նորա ծրագրոց, եւ անդադար կը դորձածէր իւր անձնական բարձր կացութիւնը՝ սրահներու, թատրոններու եւ ձիարշաւի աշխարհին մէջ նմա մատուցանելու համար այն փոքրիկ ծառայութիւնքն ողջոյն որք կրնային զբօսալի կերպով անցունել տալ նմա իւր ժամանակը:

Յոյր այս հոգածութիւնք դառն էին Ֆիլիբի համար, ոյր բնական պարկեշտութեան զգացմունքը կը զարթուցանէին, պահ մը թմրած արեան մոլեգին թափէն:—Իրիկուն մը կ'ընթրէր տիկին տը Դալիա տունը. դուրսէն ոչ ոք կար: Սեղանին վրայ դիտած էր թէ մարքիզը, կ'ինն եւ մատաղասի ժանը միմեանց հետ կը փոխանակէին խորհրդաւոր նշաններ եւ դադա համախոհութեան ժպիտներ: Աղանդերին, ժան, հօրը մէկ ակնարկին վրայ, հասցնե-

պով ելաւ աթոռէն եւ ստոլի մը գրոցէն առաւ բերաւ նամակ մը պաշտօնական երեւոյթով, զոր Ֆիլիբի մատոյց յաղթական դէմքով: Ֆիլիբ, յապուշ կրթած, բացաւ զայն եւ գտաւ Պատուոյ Լէգէոնի արտօնագիր մը, քանի մը սիրալիլ խօսքերով որք կը շնորհաւորէին զինքը՝ պատերազմին մէջ ունեցած քաջարի ընթացքին համար: Աչեքը վեր առնլով, տեսաւ որ Պ. տը Դալիա ոտքի ելած էր եւ թեւերը կ'երկնցնէր նմա ժպտելով: Ինքն ալ ոտք ելաւ եւ գրկեց զնա, խղիւղի ձայնով մ'ըսելով.

—Շնորհակալ եմ ձեզ . . . շնորհակալ եմ ձեզ . . . ձեզ կը պարտիմ զայս:

—Ո՛հ, չէ, զաւակս, ըսաւ Պ. տը Դալիա, նախ պէտք է դուք ձեզ շնորհակալ լինիք . . . յետոյ կ'նօջ . . . որովհետեւ ես ասերախտութեամբ չէի մտածած այդ բանին վրայ . . . Ինքն է որ այդ դաղափարը ներշնչեց ինձ . . . ես միմիայն պատմեցի մեր երկուքին պատմութիւնն . . . եւ յաղիւցեցաւ գնաց . . . Ի՛հ, գո՛հ էք . . . Ո՛հ, բայց մոխրի է կտրեր . . . տեսէ՛ք, սիրելիս:

Ֆիլիբ յայնժամ մարքիզուհւոյն դառնալով, ձեռքն համբուրեց՝ երախտադիտութեան քանի մը բառեր մըմնջելով:—Փոքրիկն ժան նոյն միջոցին դարձեալ գնացած էր ստոլին զգրոցին առջեւ, եւ այս

անդամ կը բերէր նմա ի կարմրափայլ ժապաւէնի կտոր մը :

—Օ՛ն, պարոն, ծո՛ւնը դրէք, ըսաւ մարքիզուհին՝ առաջ բռնելով ստրին տակի գտնուող բարձն :—Ինձ տուր, ժան :

Առաւ ժապաւէնն, անցուց Ծիլիբի լամբէն որ ծուներ դրած էր իւր առաջն, եւ երկու ձեռներովն ուժով մը կապելով :

—Ա՛հ, ա՛յսպէս, ըսաւ իւր անմեղ ժըպիտով, —ա՛յսպէս, ասպե՛տդ իմ :

Միանգամայն, ըստ որում իրենց դէմքերն իրարու մօտեցած էին, իւր աչերը նորա վրայ կ'արձակէին իրենց մեղսապարտ տուփանաց բոցակիծ հայեացքները :

Այս տեսարան սոսկալի կսկիծով համակեց զԾիլիբ : Կանայք, որք շատ առաջ կը մղեն իրենց մուշթիւններն որպէս առաքինութիւնները, շատ հեշտեալ կ'ապրին նենդաւորութեան մէջ, որպէս օձը մացառներուն մէջ, եւ անդ կը շարժին հանդարտ դիւրաթեքութեամբ մը զոր այրն երբէք չկրնար ձեռք բերել : Մարքիզուհւոյն գերազանցութիւնն այդ կեղծեաց արուեստին մէջ, որ իւր սեռին տիրապետութեան գործին է, ստէպ զարմանք եւ մինչեւ իսկ սքանչացում առթած էր Ծիլիբի այդ վայրկեանին, իւր զգացածն սքանչացում չէր : Բարեբաղդաբար կրցաւ անա-

կընկալ լուրի մ'եւ պատուոյ մը վրդովումը պատճառ բռնել այն խորին անձկութեան որում ակներեւարար ենթակայ եղաւ երեկոյթին մինչեւ վերջը :

Տուն վերադառնալուն պէս, անհնարին յուսահատութեան տազնապանաց մէջ ինկաւ : Իրեն շնորհուած պատիւն, որ միշտ փաղաքչական եւ հաճելի է մանաւանդ իւր տարիքին համար, իրեն կը հասնէր այնպիսի ձեռքերով որք զրեթէ ատելի կ'ընծայէին զայն յաշս իւր : Ինքզինքն ստորնացեալ կ'զգար վարձատրութենէ մը, որում անշուշտ արժանի էր, այլ զոր իրեն համար խնդրած էր իւր տարփուհւոյն ամուսինն : Իւր աչերը ծածկող սիրոյ յետին քուլերը կ'իյնային եւ թոյլ կուտային նմա տեսնել իւր ընթացքին բոլոր առկրատութիւնն հանդէպ Պ. տը Դալիայի : Ամենէն աւելի ա՛յդ մարդուն հանգիստն եւ պատիւը նուիրական չէի՞ն իրեն համար : Ճակատամարտի մէջ, վտանգի ժամուն, մահուան առջեւ եղբայր եղած էին . նորա կեանքն ազատած էր, հաւասար ծառայութիւն մը ստացած էր անկից, եւ այժմ կ'անպատուէր զնա : Այդ տեղ կար բան մը որ կ'անցնէր նմանօրինակ խաբէութեանց սովորական սահմանը, բան մը որ կը բռնաբարէր անկեղծութեան, ուղղամտութեան, պատուոյ ամե-

նէն ներքին եւ ամենէն սուրբ ազնուութիւնները : Կը հասկնա՛ր զայդ վերջապէս . սակայն ի՛նչ ընէր , ի՛նչպէս դարմանէր եղածն :—Ոչ մէկ միջոց հնարաւոր էր : Գէթ կրնա՞ր զաղբեցնել անպատուութիւնն եւ ինքն եւս ազատիլ իւր երկդիմութեան տանջանքէն : Չէր կրնար . պարտականութիւններ յանձն առած էր հանդէպ իւր մեղսակցին , եւ բաց աստի լաւ կը ճանչէր գտիկի՛ն տը Իսլիա եւ գիտէր թէ՛ այն կիներէն էր նա որոցմէ բաժնուիլն աւելի դժուար ու վտանգաւոր է քան զայնս ձեռք ձգելը :

Չենք ուզեր ո՛չ խանդաղատիլ , ո՛չ ալ ի գութ շարժել ընթերցողն այդ տեսակ մեղսաբաւիչ տառապանաց վրայ : Մեծ արժանիք մը չէ զըջալ կատարուած յանցանքի մ՛եւ յազբեցեալ սիրոյ մը վրայ : Սակայն վերջապէս բան մ՛է տակաւին դբածուիլ այն անազան պատիւէն որ կը զարթնու յանցանքէն յետոյ , ի բաց չվանել նորա ծանր պարսաւներն , եւ նորա օրէնքներէն դուրս ապրելու չվարժիլ . եթէ ասի չդարմաներ անցեալը , երբեմն կը պահպանէ ապագայն :

Իժբաղդաբար , Յիլիբի ապագայն ալ՝ անցելոյն նման՝ իւր ձեռքը չէր այլ եւս : Ինքն իսկ տէր չէր իւր անձին . այնպիսի ձեռքերու մէջ կը գտնուէր , որք , ագահն Աքերոնի նման , շատ քիչ անգամ թող կու-

տան իրենց որսը :—Քանի մը օր յետոյ , առիթ ունեցաւ ճանչելու թէ՛ իւր անկախութիւնն ո՛ր աստիճան անհաստատ էր : Առաւօտ մը իւր ընտանեաց բժշկէն նամակ մ՛ստացաւ , որ վշտառիթ լուր մը կը հաղորդէր իրեն . Պ . տը Պուովիլիէ ուղղատապ ունեցած էր , եւ թէեւ վտանգն անցուցած , կը փափաքէր տեսնել զաւակը : Հիւանդն իւր ձեռքով երկու տող աւելցուցած էր նամակին տակը .—«Աւելի լաւ էր սակայն բարեբառտ պիտի լինէր Յիլիբը տեսնելով , որ այդ առթիւ իւր խնդակցութիւնները պիտի յայտնէր առ Ժանն հօրեղբօրդ ուստրն , որ ի մտոյ պիտի ամուսնանար դրացիի մը հետ » Յիլիբ հասկցաւ թէ՛ այդ տողերուն նպատակն էր ամեն վարանում եւ խղճմտութիւն փարատել ի մասին իւր ուղեւորութեան . տարեցաւ խորհելով որ հայրն իւր զաւակը քովը կոչելու համար անհրաժեշտ դատած էր այդ զգուշութիւնը :

Պատրաստուեցաւ միջօրէէն վերջի կառավարով նորմանտիա երթալու Սակայն չուզելով Բարիզէն հեռանալ առանց Պ . եւ տիկին տը Իսլիայի հաղորդելու իւր յանկարծական մեկնման շարժառիթն , անոնց ապարանքը վազեց՝ կայարան երթալէ առաջ : Մարքիզուհին զարմացած եւ մինչեւ իսկ

ուպշած թուեցաւ նորա զեկոյցէն . պա-
ղութեան յառաջընթաց նշաննե՞ր կո-
հած էր . մտքէն անցուց թէ այդ ուղեւո-
րութիւնն ազատագրութեան առաջին փո՞րձ
մ'էր : Ինչ որ ալ լինի , իւր յօնքերուն նուրբ
կամարը սուր անկիւն մը կ'ազմեց , ակնա-
պիշ նայեցաւ Ֆիլիբի եւ հետաքրքրու-
թեամբ խնդրեց տեսնել հօրը նամակը : Ֆի-
լիբ կար'րեցաւ , գունատեցաւ , եւ գնաց
բերաւ նամակն : Այդ յապաղման պատճա-
ռաւ , իրիկուան կառախմտով կրցաւ ճամ-
բայ ելնել :

Ուղեւորութեան միջոցին , հօրն հիւան-
դութեան պատճառաւ մտահոգութիւնն
ամբողջովին գրաւեց նորա ուշն եւ ուրուշը :
Յաջորդ առաւօտուն Պուալիլիէ հասաւ , և
հայրն ոտքի վրայ գտնելու քաղցրիկ զար-
մանքն ունեցաւ . հիւանդութեան հետե-
ւանքն եղած էր միմիայն թիչ մը տկարու-
թիւն եւ գունատութիւն : Պ. տը Պուալիլի-
լիէ գօրովալից խօսքերով ներողութիւն
խնդրեց այսքան դոյզն բանի մը պատճառաւ
զաւակը կոչելուն համար :

—Սակայն , ըսաւ , չեմ զղջար այդ բանին
վրայ , որովհետեւ բարեդէպ առիթ մ'է այս
վերջ տալու համար մեր ընտանեկան դժ-
բաղդութեան : Ժանն հօրեղբորդ ստերդ եւ
երիտասարդ Շավիլիի , դպրոցական նախկին

ընկերոջդ ամուսնութիւնն որոշուած լինցած
բան մը կ'երեւի : Ա՛լ պատճառ . չիտայ որ
Ժաննէ եւ մեզ ամենէս հետի մնար : Սահած
գնացած ժամանակին եւ արդի պարագայից
չնորհիւ , կրնաք , փա՛ռք Աստուծոյ , այժ-
մէն տեսնել Լա Ռոշ-Էռմէլներն առանց քաշ-
ուելու , եւ ես ալ կը յուսամ որ աւելի յա-
ճախ եւ աւելի հեշտեալ տեսնեմ զքեզ , ո-
րովհետեւ այդ Բարիզի ուղեւորութիւնք
ա՛լ շատ կը յոգնեցնեն զիս :

Չաւակը շնորհաւորելէ յետոյ Պատուոյ
Լէգէոնի վարձատրութեանն և քննութեանց
յաջողութեանն համար ,—ըստ որում՝ Ֆիլիբ
յայնժամ ունկնդիր էր Պետական խորհրդոյ ,
—Պ. տը Պուալիլիէ պատուիրեց որ չուշա-
ցնէ իւր այցելութիւնն առ Լա Ռոշ-Էռմէլ-
այցելութիւնն ո՞րչափ շուտ լինէր , այնչափ
լաւ կը լինէր , եւ այնուհետեւ երկուքին ալ
սիրտը կը հանդարտէր ,—որովհետեւ , պէտք
է խոստովանիլ , բաւական ծանրատաղտուկ
ձեռնարկ մ'էր այս , թէպէտեւ անհրաժեշտ
Չափազանց կը ցաւէր որ իւր տկարութեան
պատճառաւ չէր կրնար ընկերանալ զաւկին
եւ ոյժ տալ նմա այդ առաջին պատահման
մէջ :

Ֆիլիբ , կազդուրիչ նախաձայ մ'ընելէ
յետոյ , ճամբայ ելաւ դէպի Լա Ռոշ-Էռմէլի
դղեակն , որ , եթէ կը յիշէք , Պուալիլիէի

դրեակէն քիչ հեռի էր եւ նմա կը միանար իւր ծառուղիով: Ճամբան, յուզմամբ եւ անձկութեամբ կը մտածէր իւր գտնելիք ընդունելութեան վրայ, — միանգամայն սաստիկ հետաքրքրութեամբ կը հարցնէր ինքնին թէ ի՞նչ տեսակ էակ մը պիտի գտնէր յանձին իւր Ժանն հօրեղբորդատեր: Չորս տարի կար որ չէր տեսած զնա, եւ այդ տարիները լցուած էին այնքան բազմաթիւ եւ այնքան ծանր պատահարներով, որ կարծես նոցա տեւողութիւնը կրկնապատկած էր: Ուստի, չիօթ ու հեռուօր անցեալի մը մէջէ կ'ընդնչմարէր այդ հօրեղբորդուստրն որ ծնելէն ի վեր իւր ոխութեան եւ զրգուանաց անարկայ եղած էր:

Մերթ իւր երեւակայութեան կ'երեւէր այնպէս որպէս տեսած էր զնա վերջին անգամ վանքին խօսարանն այցած ատեն, նորատի գիշերօթիկ աղջիկ երկար ձեռներով, երկար սրունքներով, անշնորհ հասակով, մելանի արամներով աղտոտած գոգնոցով: Մերթ կը ներկայանար իրեն, — այնքա՛ն ծերացած էր իւր երեւակայութեան մէջ, — Անժէլիք Բօլլի երթեացեալ դիմադ ծերով եւ սրածայր դտակով: Այսու հանդերձ, քիչ մը նեղացած էր նորա մտաւարւոտ ամուսնութեան վրայ. թէեւ երբէք մտքէն անցուցած չէր ամուսնանալ նորա հետ, — ընդհա-

կառակն, — բայց վարժած էր այն գաղափարին թէ հօրեղբորդուստրն իրեն համար ունեցած սէրէն կը հիւժի, եւ անձնասիրութիւնն այնքան սուր բան մ'է, որ երթտասարդը քիչ մը դժկամակութեամբ ի բաց կը վանէր այդ պատրանքը: Բաց սաստի, կը ճանչէր Շալվիլն ում հետ պիտի ամուսնանար Ժանն. թանձրամարմին եւ գոռհիկ սղայ մ'էր, ծանծաղամիտ գեղջուկ մը . . .

— Սիրո՛ւն ամուսնութիւն . . . սիրո՛ւն ամու . . . : Ի՛նչ որ է :

Յունիսի առաջին օրերն էին, եւ առաւօտը դեղածիժալ էր: Մառուղեաց նշրարենիք արեգական առաջ կը պարզէին իրենց բարձրաբերձ նորընձիւզ սաստրը: Փոսերուն ցանկերն եւ հակառակ կ'ըմբը, մամուսներու եւ պտերներու մէջտեղ, պճնուած էին թարմ գոյներով, ուր դեղին զարնանածաղիկը, կապուտակ յակինթներն եւ լիթագոյն մանիչակները կը խառնուէին վայրի նուիկներուն (arum) որը կիսովին ծածկուած էին իրենց տնայն կիգուղներուն մէջ: Երջակայ մարգերէն եւ անտառներէն կը բարձրանային, միխտներու ճոխնջով եւ խոպանուկներու (ajonc) ճարձատմամբ, խնկաբուրիկ տարտամ հոսանքներ: Տիլիւր մերթ ընդ մերթ կանգ կ'առնուր՝ ունկն դնելու, շնչելու, յիշելու համար:

Իւր հետեւած ծառուղւոյն աջ եւ ձախ կողմը, տեղ տեղ ցանկերն հատանող փակոցներ կը բացուէին դաշտերու եւ արօտներու վրայ: Այդ փակոցներէն միոյն առջեւէն անցած ատեն, Ֆիլիբ սխրանօք դիտեց մարդագետին մը որ իւր առջեւ կը տարածուէր եւ որոյ բոլոր խնձորենիք ծլած ծաղկած էին: Ֆիլիբ եւ ցան խնձորենեաց մէջտեղ, թանձր խոտ մը բուսած էր, դէս ու դէն ոսկեգոյն հրանուէկերով եւ սպիտակ մարդարտած աղիօք: Քանի մը կովեր կ'որոճային եւ կ'երազէին այդ յուռթի արօտին մէջ, ակներեւ երանութեամբ:

Աւելի մօտենալով, տեսաւ թէ մարդագետինն մէջտեղ կին մ'ալ կար. նախ կարծեց թէ ագարակի սպասուհի մ'էր որ անասունները կ'թելու եկած էր: Աւելի ուշով դիտելով, տեսաւ թէ սպասուհւոյ մը հագուստ եւ երեւոյթ չունէր: Այդ կին ուշի ուշով կը դիտէր սեւ ու ճերմակ կով մը, կարի գեղեցիկ զոյնով եւ կազմով, եւ դողցես կը խօսէր հետը. ասպա զնաց քանի մը քայլ հեռիէն կանաչ տունկեր եւ ծառի նորածիլ ստեր փրցուց ցանկապատէն, կովին քով դարձաւ եւ նմա ներկայեց իւր քաղած բարեհամ ուտեստը: Երբ անասունն աւարտեց այդ փափուկ ճաշը, կինն, որ մեծ ուշադրութեամբ դիտած էր զայն, մեղ-

միւ զարկաւ ցռուկին, գգուեց նուրբ փայլուն կաշին եւ հրաժեշտ տուաւ:—Ուղղակի ճամբայ ելաւ դէպի փակոցն որոյ ետին կանգ առած էր Ֆիլիբ: Ճամբան, երբեմն կը ծռէր, ցողաթուրմ խոտերուն մէջ կը խոթէր իւր երկու ձեռներն, որը անշուշտ քիչ մը աղտոտած էին՝ ցանկապատին մէջ ըրած հունձքէն. ասպա կը շփէր ձեռներն, եւ օդին մէջ բարձրացնելով, երկու հողմահարներու պէս կը շարժէր:—Երբ փակոցին մօտեցաւ, յանկարծ տեսաւ օտարականն որ կեցած էր անդ եւ հետաքրքրութեամբ զինքը կը դիտէր: Ա՛լ չչարժեց ձեռները, թաշկինակովը սրբեց զայնս եւ ճամբան շարունակեց:

Ֆիլիբ նոյն հետայն հասկցաւ թէ իւր ժանն հօրեղբորդուստրն էր նա, թէ եւ արտաքին տեսքն այն մանկամարդ կնոջ, որ դէպ ինքն կը յառաջանար, բնաւ չէր համապատասխաներ իւր յիշատակաց: Գեռ չէր կրնար որոշակի տեսնել նորա յիմագծերը, ստկայն նորա շարժումներն, հագուստն եւ մանաւանդ քալումները կը զարմացնէին զինքը: Գլուխն ուղիղ էր բոլորովին, եւ կը քայլէր այն տեսակ մը արժանապատուութեամբ որ զուտ ցեղերու յայտարար նշանն է, դեռածաղիկ հելլենուհեաց կամ գեղանի պուրղոն աղջկանց ծան-

ըազը լուխ վայելչութեամբ : Գրուխն առած էր մետաքսեայ տանթեղէ բող մը , ծաղկաձեւ մեծ զարդերով , որոյ մէջ ամփոփած էր իւր հիանալի մագերին եւ որ տեսակ մը ռուսական խոյր դարձած էր : Երբ բոլորովին մտեցաւ նա , երիտասարդն յանկարծ ձանջեց նորա դէմքն , որում փայլ կուտային երկու մեծ աչեր կապոյտ եւ հանդարտ : Այդ աչեր կարճատես լինելու էին , որովհետեւ ցորչափ կը մտենար , կը թարթափէր զայնս՝ զարմացման եւ դժգոհ վեսութեան դէմքով մը դիտելով այն անձն որ այնքան յամառութեամբ կը նայէր իրեն :
—Տիւրք , կարի վրդ ովեալ , ողջունեց զայն եւ խոնարհեցաւ առանց բռն մը ըսելու :
—Մաղկահասակ կինը կանգ առաւ յանկարծ , եւ վարդ գոյն մը թեթեւ իմն ծածկեց նորա թուխ եւ դժգոյն այտերը : Մէկ երկու րօպէ ժողվեց ինքզինքն , յետոյ ցած ձայնով եւ կէս հարցական եղանակաւ .

—Պուալիլիէի հօրեղբորդի՞ս , ըսաւ :

—Դո՞ւք էք , Ժանն , մրմնջեց երիտասարդը :

—Այո , ես եմ , ըսաւ մէկ ձեռքը կարկառելով փակոցին վերեւէն : Շատ ուրախ եղայ դձեղ տեսնելով : Հայրերնիդ ի՞նչպէս է այս առաւօտ :

—Շատ աւելի լաւ , շնորհակալ եմ : Զեղի կուգայի :

—Վայ , ըսաւ : Եթէ այդպէս է , առաջնորդեմ՝ ձեզի :

Մարգագետնէն ծառուղին անցաւ եւ , հօրեղբորդւոյն առնլթեր , հայրենի դղեկին ճամբան բռնեց :

—Այն խատուտիկ աղուոր կովը ձեր սիրականն է , հարցուց Տիւրք բան մը՝ ըսած լինելու համար :

—Այո՛ , ձեռքովս մեծցուցած եմ . . . եւ բնականաբար կը սիրեմ :

Զայնն յուզեալ էր թիչ մը , սակայն , ի վաղուց հետէ վարժած լինելով զսպիւլ իւր ամենէն սաստիկ զգացումներն , ընդհուպ տէր եղաւ անձին : Տիւրքի հետ խօսեցաւ հօրն հիւանդութեան , պատերազմին , իւր վէրքին վրայ , եւ տակաւ տակաւ փարատեց նորա ակնածանքը :
—Երիտասարդը գաղտագողի կը դիտէր զնա անհնարին ապշուցութեամբ : Սակայն քանի մը տարիներու յառաջ բերած կերպարանափոխութիւնը շատ պարզ էր : Քիչ մը մեծցած էր . ինչպէս ստէպ կը պատահի դեռատի աղջկանց , հասակն յանկարծ աճած էր . այսու հանդերձ անձնիքը (buste) կարճ էր եւ զիտերը թիչ մը բարձր , նման Անահտայ արձանեւորուն : Այդ օր , նամէտ խոտերէն անցնելու համար , շրջազգեստն հանգրիճած էր կոճակով մը եւ զոյգ մը փայտեղէն փոքր մու-

ճակներ հագած էր որք ամեն քայլափոխին կը շառաչէին, որով քալուածքին տարօրի-րինակ շնորհն աւելի աչքի կը զարնէր կարծես:—Իիմադ ծերն ալ փոխուած էին սակաւ իմն. մի միայն իրենց հաւկթածեւ կերպարանքը քիչ մը երկնցած եւ նրբացած էր: Կարելի չէր ըսել թէ գեղանի էր նա. յօնքերը շատ մօտ էին իրարու, բերանը շատ մեծ էր, ըթին ծակերը քիչ մը լայն. սակայն հրապոյր ունէր. իւր բոլոր անձն առողջ ու կորովի բան մ'ունէր, մանաւանդ զրգանոյշ քաղցրութեամբ խառն զօրութիւն եւ խորատութիւն: Այդ թարմ ու անկեղծ գէճքին միակ խորհուրդն էր կապուտակ թեթեւ շրջանակ մը՝ որ աչերուն ներքեւ ուրուադրեալ էր եւ այր ակօսը գոգցես մատնտու նշան մ'էր գաղտ արցունքներու:

Յրտութիւնն անգամ մը փարատելէ յետոյ, իրենց խօսակցութիւնն աստիճանաբար ոգեւորեցաւ եւ գրեթէ խրախալից դարձաւ:—Իդեկին մտեցած ատեն, օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էոմէլ կանգ առաւ յանկարծ եւ մէկ մատը վեր վերցոց ժպտելով, Ֆիլիբի ուշադրութիւնն արթնցնելու համար: Հասած էին սրածայր աշտարակաց միոյն առջեւ որք կեղբոնական պորմին երկու քովերը կը գտնուէին. նուագածու թեան տկար ձայներ կը լսուէին անկից,

—Կը յիշէ՞ք հօրեղբորս սրինգն, ըսաւ Ժանն:

—Անտարակոյս, ըսաւ Ֆիլիբ: Հիմա ալ միեւնոյն մենասէր եռանդեամբ կը նուագէ՞:

—Միշտ, խեղճ հօրեղբայրս: Ժամանակ մը մէկդի թողած էր, սակայն ապա վերըսկաւ, փա՛ւր Տեառն:

Յաջորդ վայրկեանին, դարձեալ կանգ առաւ գետնայարկին բաց պատուհաններէն միոյն առջեւ, եւ վերստին բարձրացնելով մատը.

—Կը լսէ՞ք հօրաբրոջս երգը . . . կը յիշէ՞ք . . . հովուուհին եւ Ղուկասը . . .

Ո՛ր Ղուկաս, լէ՛ր նըւաղ աշխոյժ.
Մինչ հօտս, երե՛ն հովուհւոյն հեռ
Կնձե՛նաց Կերքեւ զովարար յոյժ
Դալարեաց մէջ խայտոյ յաւէտ,
Ոստաց ըստուերն, ալիքն յատակ
Եւ գարնայնի սիւզն հոգեբոյժ
Ինձ հեռ կ'ըսեն քեզ շարունակ.
Ո՛ր Ղուկաս, լէ՛ր նըւաղ աշխոյժ:

Օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էոմէլ, քիչ մը ճառստութեամբ արտասանելով Մուսայից Օրացոյցին այդ քերթուածը, թերեւս հեգնական թարբուն ակնարկութիւն մը կ'ընէր իւր հօրեղբորսրդւոյն, այր աշխոյժն, ինչպէս յայտնի է, զսպուեղու պէտք ունեցած

չէր իրեն նկատմամբ . զէթ ծաղրածու ժպիտ մը սաւառնեցաւ իւր շրթանցն անկիւնն , որ ցոյց կուտար թէ այդ լուրջ մանկամարդուհին անկարող չէր չարածնութիւն ընելու :

Նոյն պահուն , Լէորոլտ տը Լա Ռոշ-Էոմէլ կոմսն երեւցաւ դրանքին սեմին վերայ , սանդուղին երեք աստիճաններն իջաւ եւ նոցա քով եկաւ :

— Հայր իմ , ըսաւ ժանն , աւասիկ մեր Ֆիլիբ հօրեղբօրորդին :

Եւ խօսած ատեն , հօրը վրայ յառած էր իւր մեծ աչերն այնպիսի արտայայտութեամբ մ'որ բացայայտօրէն կը նշանակէր . « Ես ներեցի իրեն , անշուշտ դուք ալ պիտի ներէք : »

Լէորոլտ կոմսն այն տարիքին հասած էր ուր մարդ յօժարաբար կը հպատակի սիրուն եւ սիրեցեալ աղջկան մը իշխանութեանն : Անկեղծօրէն ձեռքը կարկառեց Ֆիլիբի , տեղեկութիւն խնդրեց Պ. տը Պուալիլիէի վիճակին վրայ , եւ ապա քիչ մ'ատեն պտըտեցան դաւթին մէջ խօսակցելով անկարեւոր նիւթերու վրայ , երիտասարդն ակներեւ խոսովութեամբ , կոմսը մտերմական թէեւ զգուշաւոր քաղաքավարութեամբ : — Ժանն այդ միջոցին տուն դարձած էր :

Ֆիլիբ նոյն հետայն դիտեց թէ խնամով

կ'զգուշանային մեծ պատահարի մը եւ մանաւանդ ընտանեկան տօնի մը հանգամանքը տալ իւր այցելութեան : Երբ քիչ յետոյ գնաց իւր յարգանքը մատուցանել Լա Ռոշ-Էոմէլի ասպետին եւ օրիորդ Անժէլիբի , ո'չ փոյթեանդն , ո'չ ալ ցուրտ ընդունելութիւն մը գտաւ , եւ ինքնին սըանչացաւ այն փափուկ ճաշակին վրայ զոր այդ պարկեշտ մարդոց ներշնչած էին ո'չ թէ բարձր ընկերութեանց նրբին սովորութիւններն , այլ իրենց զգացմանց բնական մեծութիւնը :

Գաւթին մէջ դարձեալ հանդիպեցաւ Լէորոլտ կոմսին , որ խնդալով ըսաւ նմա .

— Երիտասարդ , չալտի կրնաք օձիքնիդ ազատել կալուածատիրոջ ճակատագրային պտոյտէն . . . : Օ՛ն , ետեւէս եկէք :

Պ. տը Լա Ռոշ-Էոմէլ , Պ. տը Պուալիլիէի եւ դիւզն ապրող շատ կալուածատեարց նման , վարձու կուտար իւր հողերուն մեծագոյն մասը . փոքր մաս մը միայն կը պահէր իրեն . — դրօնեւու համար , կ'ըսէր , — սակայն , դրօնեւով , շատ կարեւոր ծառայութիւններ կը մատուցանէր իւր ագրակապանաց եւ չրջակայ բոլոր գաւառին , որովհետեւ իւր հողին վրայ կը փորձէր երկրագործութեան եւ անասնաբուծութեան նորագոյն հնարքներն ողջոյն , երկիրն արտերու բաժնելու եղանակ , մեքե-

նայք, ցեղերու խառնակութիւն եւ կատարելագործութիւն: Այս օրինակ փորձերը, թէ եւ ծանրատաղտուկ, մեծ օգուտ էին շրջակայ բնակչաց, որք առանց ծախք մ'ընելու կը վայելէին նոցա արդիւնքները: Երկրին մէջ, հանրօգուտ նորութեանց եւ իմաստուն յառադրութեանց վառարան մ'էր այդ դոգացես:

Պ. տը Լա Ռոշ-Էռմէլ, երիտասարդը պարտցնելով զղեկին բոլորտիքն, այս ամեն բաներուն վրայ ամիսի տեղեկութիւններ կուտար, եւ շինական կեանքն, որ այսպէս կը բացատրուէր բնութեան գրքին վրայէն, փթթինազարդ դաշտերու եւ գեղգեղափայլ արեգական ներքեւ, շահեկանութիւն եւ գրեթէ հրապոյր կ'ունենար յաչս երիտասարդին, թերեւս անոր համար որ օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլի լուրջ ու շնորհագեղ դէմքը կ'անցնէր անոր շրջապատկերս ներքն:

Կոմսն ապա տարաւ զնա զղեկին յարակից շէնքերուն քով, զորս քանի մը տարիէ ի վեր բարւոքած եւ ընդարձակած էր:

— Կարծեմ ձի կը սիրէք, ըսաւ:

— Այո՛:

— Եթէ այդպէս է, դիտեցէ՛ք սըւոնք:

Միանգամայն բացաւ ախոսի մը դուռը, կաղնեփայտով դրուագեալ եւ եղջեր-

ուի եղջիւրներով դարդարեալ, ուր երկու զոյգ սքանչելի ձիեր դափր կը հատանէին եւ գլուխնին կ'երերցնէին կարասներու պէս:

— Իմ բուժածնե՛րս են, ըսաւ կոմսը:— Տեսաք անշուշտ ասոնց մայրերը վարի մարգագետնին մէջ . . . երկու մտրուկներով որք վստահ եմ թէ օր մը այս անասնոց պիտի հաւասարին:

Ախոսին քով կար դոմ մը, կաթնարան մը, լուացարան մը, ճերմակեղինաց սենեակ մը: Հետզհետէ այդ զանազան շէնքերը պտըտած ատեն, երկու երեք անգամ հանդիպեցան օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլի որ իւր հսկողութեան կանոնաւոր պաշտը կ'ընէր եւ իւր անուշ ու հակիրճ շեշտով հրամաններ կուտար սպասուհեաց: Անցած ժամանակ ժպիտով մը կ'ողջունէր հայրն եւ հօրեղբօրորդին, եւ կը շարունակէր պաշտիլ կաթնալիբ դաշտուբաններուն, լուացքով լցուն տաշտերուն և ճերմակեղինաց անուշահոտ կոյտերուն մէջտեղէն, այն լուրջ և քրմական դէմքով որ յատուկ էր իրեն: Շատ պարզ, այլ շատ խնամտ իւր արգուզարդին եւ անձին ամենայետին մանրամասնութեանց մէջ, բացայայտ կ'երեւէր թէ մանրակրկիտ մաքրութեան մը ճաշակն ունէր, եւ թէ իւր կալուածին ամենէն խոնարհ մասանց մէջ իսկ կը տիրէր այն:

Կոմսէն հրաժեշտ առնլու վրայ էր, երբ Ֆիլիբ տեսաւ որ գաւթէն ներս կը մտնէ բարձրահասակ երիտասարդ մը շիկագոյն պեխերով: Անմիջապէս ձանձեց զնա. իւր դպրոցական նախկին ընկերն էր, Կասդոն տը Եափիլ, Ժաննի խօսեցեալն: Չայն ևս գեղեցկացեալ գտաւ, ու սրանեղութիւն մ'զգաց: Իրարու ձեռք սեղմեցին, եւ Ֆիլիբ մեկնեցաւ:

Իւր այցելութեան պարագայներն հօրը պատմած ատեն, տեսակ մը վեհերոտութեամբ ըսաւ նաւ.

— Ժանն զարմանալի՛ է:

— Ո՞ր մասին, հարցուց պաղութեամբ Պ. տը Պուափիլիէ:

— Այժմ շատ գեղանի աղջիկ մ'է:

— Գէթ շատ ազնիւ աղջիկ մ'է . . . Ի խորոց սրտի կը յուսամ որ երջանիկ պիտի լինի . . . Իւր առնելիք երիտասարդը շատ հանձարեղ եւ փայլուն մէկը չէ . . . սակայն կ'ըսեն թէ բարի եւ մեծոգի մարդ մ'է:

— Երկա՞ր ատենէ ի վեր որոշուած է այս, հայր իմ:

— Ո՛չ . . . հազիւ ճինգ վեց օր է . . . Անցեալ երեքշաբթի էր որ Լէօբուլտ կոմսն եկաւ լուրն ինձ հաղորդեց:

Նմանապէս նախընթաց երեքշաբթի օրն

էր որ Պ. տը Պուափիլիէ յանկարծակի ունեցած էր իւր վտանգաւոր հիւանդութիւնը: Թուականներու այդ մերձաւորութիւնն անձկարեկ խորհուրդ մը ծնոյց Ֆիլիբի մտքին մէջ: Ա՛լ Ժաննի վրայ չխօսեցաւ իւր հօրն, ո՛չ ալ տիկին տը Գալիայի, որում նամակ գրեց այդ օրն, ինչպէս խոստացած էր:

Եարաթ մը մնաց ի Պուափիլիէ, իւր ժամանակին մեծադոյն մասն անցունելով բարեկամական կապեր վերահաստատելու իւր ընտանեաց ծերունի բարեկամներուն հետ որը շրջակայ գիւղերը կը բնակէին կամ մերձակայ փոքր քաղաքը: Անոնցմէ շատերուն մօտ հաճոյքով կը գիտէր կանոնաւոր, հանգարտ եւ արժանավայել կենաց սովորութիւններն, որոց օրինակն էր իւր ընտանիքն եւ բանաստեղծութիւնն էր գողցես իւր հօրեղբօրդուստրն: Այդ գաւառական կենցաղը, իրենց աւանդական անփոփոխութեամբ, ատենօք ապստամբեցուցած էին նորա մտառը երեւակայութիւնն, որ գործունէութեան եւ արկածից էր տենչացող: Մեռելաստան եւ մոմիայի սնտուկ անուանած էր ինքնին այդ նահապետական հին բնակարաններն յորս գաւալներն յաջորդաբար կը նստին հօրն եւ պապին թիկնաթուին մէջ, ձմեռ ատեն միեւնոյն վառարանին անկիւնն, ամառ ատեն միեւ-

նոյն պատուհանին քով: Քանզի չէին յուզիր, անչարժ կը կարծէր զայնս, որովհետեւ տարիք մը կայ ուր տենդը զօրութիւն կը կարծուի, եւ նազանքը՝ շարժում: Ուրի՛շ տեսակէտներ ունէր հիմա. կեանքը, դեռ առանց զայն ծերացնելու, հասունցուցած էր արդէն: Կ'սկսէր ըմբռնել թէ բարիպեան պերճափայլ գործունէութենէն ի բաց արկանելով այն ամենն որ աւելորդ եւ բիւզանդական էր, մեծ բան մը չէր մնար էական զոր կարելի լինէր գտնել գաւառական այդ իմաստուն երկրին մէջ. մինչեւ իսկ մտքերն աւելի առողջ եւ աւելի ուղիղ կը գտնէր անդ, նրբամտութիւնն աւելի բնական, եւ տըխմարութիւնն իսկ աւելի անկեղծ: Ի մի բան, գաւառը շատ գէշ աջօք տեսնելէ յետոյ, այժմ թերեւս չափազանց վարդապոյն կը տեսնէր. անտարակոյս յանցանքն Օրիորդ ժաննի էր:

Ճիւրք, ցորչափ Պուավիլիէ մնաց, մէկ երկու անգամ միայն Լա Ռոշ-Էռմէլի դըզեակը վերադարձաւ, հասկնալով թէ կորուսած էր ընտանեբար անդ յաճախելու իրաւունքն: Ս,յդ փափկանկատութիւն ծանր եկաւ իրեն, որովհետեւ հօրեղբօրդուստրը գտնէ հետաքրքրութեան սաստիկ զգացում մը կը ներշնչէր իրեն: Ս,յդ զգացումը գոհա-

ցնելու համար հարկադրեցաւ օգուտ քաղել զրացնութեան դիպուածներէն: Ժանն քանիցս եկաւ իւր հօրն հետ լուր աւնուլ Պատը Պուավիլիէի վիճակին վրայ: Երբեմն կը տեսնէր նորա ձիով անցնիլն հօրն եւ խօսեցեալին մէջտեղ: Կապոյտ կտակէ ամազոն մ'ունէր որ շատ լաւ կը վայելէր նմա: Վերջապէս, կիրակի մը, եկեղեցի հրաւիրուեցաւ՝ ընտանեաց նստարանին վրայ, եւ ապա մինչեւ դղեակ հօրեղբօրդուստերն ուղեկցելու հաճոյքը վայելեց. . . . Սակայն մի՛շտ հոն էր Եավիլ. . . տաղտկալի՛ էր այդ:

Աւելի բարեբաստ եղաւ այն իրիկունն ուր գնաց հրաժեշտ տալ Լա Ռոշ-Էռմէլեանց: —Յաջորդ օրը կը մեկնէր: Ս,յդ պահուն ժանն այլ եւս մէկդի թողուց կարծես այն չափազանց զգոյշ ընթացքը զոր մինչեւ ցայնվայր բռնած էր հօրեղբօրդուստին նըկատմամբ: Հայրն յանկարծ կոչուած լինելով իւր ազարակապանաց միոյն տունն, երիտասարդ աղջիկն երկար ատեն մինակ մնաց Ճիւրբի հետ, ոյր փափաքանօք՝ դաշնամուրին առջեւ անցաւ եւ երկու երեք վալս նուագեց եռանդնալից աշխոյժով, առանց վայրկեան մը կորուսանալու իւր դիմաց եւ շարժուածքին անդորր արժանապատուութիւնն: Ս,յդ ծաղկահասակ տանտիկինն արուեստագէտ մ'էր: Ճիւրբի ցոյց

տուաւ ուրիշ տաղանդներ ալ զորս երիտա-
սարդը չէր գիտեր : Հօրաբերովէն ուսած էր
նկարել ազնիւ մագաղաթի եւ յախճապակիի
վրայ . այդ միջոցին կ'երկնագրէր սեղանի
սպաս մը , բոլոր անօթներն եւս տալբեր
տարբեր եղանակաւ . մեծ աշխատութիւն
մ'էր այս եւ ճշմարտապէս գեղեցիկ գործ
մը : Նկարներն եւ գոյները փոխ կ'առնուր
երբեմն բնական ծաղիկներէ եւ սաղարթ-
ներէ , շատ անգամ ալ հին գրչագիրներէ
եւ խորհրդատետրերէ որոցմէ թանկագին
հաւաքածոյ մ'ունէր գղեկին մատենադա-
րանն : Հոն տարաւ զձիվր , և ցոյց տուաւ
նմա այդ հարստութիւնները , կրօնական
երկիւղած յարգանօք թղթատելով զայնս :
Իօսեցաւ նմա թէ այդ գրչագիրը ո՛ւնակից
եկած էին հաւանօրէն , ո՛ր ժամանակաց կը
վերաբերէին , անոնցմէ ոմանք ո՛ր պատմա-
կան անձանց պատկանած էին ,—եւ այս ան-
մենն իւր հակիրճ ու յստակ եղանակաւ ,
միակ բառով , առանց բնաւ յաւակնու-
թեան , ենթացել տալով սակայն թէ ի՛նչ
մեծ ու բազմազան կրթութիւն մ'առած է :

Այլ Լէոբոսը կոմսը չէր վերադառնար .
օրը կը տարածամէր . իրենց մենիկ տեսակ-
ցութիւնն երկար կը տեւէր , եւ ժանն տե-
սակ մը նեղութիւն կ'զգար :

—Եթէ կ'ուզէք , հօրս ընդ առաջ եր-
թանք , ըսաւ յանկարծ :

Մետաքսեայ տանթելէ քողը դուխն
անցուց , եւ ձիվրի հետ ուղղուեցաւ դէպ
այն ագարակն ուր կ'օմնը գնացած էր :
Դղեկին ճիշդ առջեւ կ'օկսէր զառիվար ա-
րահետ մը որ լճակի մը եզերքը կը քերէր ,
որովհետեւ Լա Ռոշ-Էումէլ , ինչպէս Պուա-
վիլիէ եւ գաւառին վաղեմի գղեկաց ոմանք
իրենց լճակներն ունէին : Ջրոյ բաւական
ընդարձակ տարածութիւն մ'էր այն , բըլ-
րակին ստորտը թաղուած : Լճափին մէկ
մասը ծածկուած էր թաւուտներով եւ հա-
ւամիգիներով , ուրիշ մէկ մասն ալ հաստա-
վիրդ ապառաժներով : Ագարակը քիչ մը
հեռուն էր ձորակին մէջ , ոյր խորն ոլորա-
պտոյտ կը սողոսկէր Օսմէ անուամբ գե-
տակ մը : Լճակին վրայ տիրող սեպածեւ
խարակէն , նայուածքը կը խորասուզէր ձո-
րակին մէջ եւ աւելի հեռուն , ծառագարդ
հորիզոններու վրայ , որոց վերջին յատակա-
ձեւերն ստուերամած կը նկարուէին վեր-
ջալոյսին մէջ :—Օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էումէլ
անդ կեցաւ իւր հօրն սպասելու համար ,
ընկերակցութեամբ այնմ զօր այնքան սի-
րած էր , Քով ի բով նստեցան ժայռի մը
չօր մամուռին վրայ եւ քիչ մ'ատեն մնա-
ցին լռիկ , դիտելով կապուտակ ծուխերն
որը աստ անդ կը վերանային խողանէ տա-
մալիներէն , ունկն դներով երեկորին աղ-

մուկներուն որք մերթ ընդ մերթ կը լըսուէին դաշտորէից խոր լուսթեան մէջ, — պահպան շունի մը հեռաւոր հաջիւններ, մարգերու խորերէն ելնող խուլ սրուռչիւններ, զանգակի անորոշ գունդիւն մը, յամեցեալ թռչնոյ մը երգը թաւուտին մէջ :

— Իարիցի բաղդատամբ շատ արտար երեւելու է ձեզ այստեղն, այնպէս չէ՞, ըսաւ Ժանն Ժսլտելով :

— Կարի բաղդը կ'երեւի ինձ, պատասխանեց երիտասարդն յուզեալ ձայնով : Անդորրութիւն մ'է այս . . . հոգեպարար անդորրութիւն մը . . . դոր յայամհետէ հառաչանօք պիտի յիշեմ մինչեւ ցոյն :

— Կը կարծէի թէ ուրիշ ճաշակներ ունիք դուք, յարեց մանկամարդուհին քիչ մը յետոյ :

— Այո՛ . . . մրմնջեց Ֆիլիբ, անտարակոյս շատ յոռի դազաւոր մ'ունիք վրաս, Ժանն :

— Ինչաւ երբէք, ըսաւ պարզապէս : — Ա՛հ, աւասիկ հայրս :

Կոմսին բարձր հասակը կ'երեւէր արահետին ծայրէն : Ժանն քանի մը քայլ յառաջացաւ դէպի նա :

— Հայր իմ, ըսաւ, Ֆիլիբ չուզեց մեկնել առանց ձեռքդ սեղմելու :

— Ներողութիւն կը խնդրեմ, սիրելի

զաւակս, ըսաւ կոմսը : Կարծածէս աւելի բռնուեցայ հոն :

Յայնժամ պատմեց թէ ազարակը կոչուած էր պատի մը յանկարծական վրուզման պատճառաւ, եւ այդ թեթեւ արկածը խօսակցութեան նիւթ եղաւ մինչեւ որ դղեակ վերագարձան : Իրան առջեւ, Ֆիլիբ հրաժեշտ տուաւ նոցա, եւ մեկնեցաւ :

Ճեպարայլ ընթացաւ դէպի Պուսպիլիէ. սակայն, ճանապարհի կիսուն, կանդ առաւ յայլակարծուց, արմուկն յեցուց փակոցին ուր տեղի ունեցած էր իւր առաջին տեսակցութիւնն հօրեղբորգոտերն հետ, ու մնաց անդ երազացնոր, մինչեւ որ մութը բոլորովին արեց դաշտին մէջ : — Յայնժամ վերստին Լա Ռոչ-Էոմէլի ճամբան բռնեց յամբնթացիկ . երբ դղեակին լոյսերը նշմարեց, աւելի յամրացուց քալումքը, պահ մը վարանեցաւ, յետոյ շարունակեց յառաջանալ զգուշարար :

Գետնայարկի սրահին պատուհանները կը բացուէին մէկ կողմէ գաւթին, եւ միւս կողմէ տօսախներով եզերեալ ծաղրոցի մը վրայ : Այդ պարտէզին մէջ մտաւ, և պատուհանաց միոյն մօտեցաւ : — Ընտանիքն հաւաքուած էր սրահին մէջ. կոմսը կը կարդար, ճակատը վայրահակ՝ սեղանի մը վրայ . նորա դէմ, ապետը կարգաւ տուն-

կեր կը շարէր բուսաբանութեան հաւաքածոյի մը մէջ . օրիորդ Անժէլիբ կապերտի երիզ մը կը կարէր . ծանն , քիչ մը մեկուսի նստած ջահակալի մը առջեւ , իւր սքանչելի պնակներէ մին կ'երփնագրէր : Երեսը պատուհանին դարձուցած էր , եւ Ֆիլիբ կրցաւ վերջին անգամ մ'ալ հեշտեալ դիտել այդ սէզ եւ անուշ դիմադժերն որք այդ պահուն իրենց սովորական պայծառութիւնը չունէին : Նորատի աղջիկն երազուն եւ մտազբաղ էր . իւր մեծ աչերը մերթ կը յածէին դատարկութեան մէջ :— Յանկարծ երկու արցունքներ ելան անոնցմէ , որպէս երկու մարդարիտներ , եւ սահեցան այտերուն վրայ . մասններուն ծայրովը մեղմիւ սրբեց զայնս , եւ գաղտ ակնարկ մը նետեց բոլորաբն՝ ապահով լինելու համար թէ ոչ որ նշմարած էր իւր թաղիացու մը :— Յետոյ լրջութեամբ շարունակեց աշխատութիւնը , սեւաթոյր յօրերը պատեղով : Օրիորդ ալ Լա Ռոշ-Էմմէլ դժգոհ էր ինքիրմէ :
 Կ'երեւի թէ Ֆիլիբ ալ Պուպլիկէ ալ գոհ էր ինքիրմէ , որովհետեւ յանկարծ նստեցաւ պարտէզին մէջ նստարանին վրայ , գլը իւր ձեռներուն մէջ առաւ , եւ արտասուեց :

Յաջորդ իրիկուն Բարիզ կը մտնէր :

Է.

— Հա՛ , աղէկ միտքս ընկաւ , հարցուց տիպիկն ալ Դալիա առ Ֆիլիբ՝ առաջին անգամ զայն տեսած ատեն , հօրեղբօր գուստրդ դարձեալ երկար սրունքնե՞ր ունի :

— Այո՛ :

— Միեւնոյն խոշոր բերս՞նը :

— Միեւնոյնը :

— Մատներն ալ մեղանով աղտոտած են :

— Մատներն ալ մեղանով աղտոտած են :

— Եւ ի՞նչ զգաց զձեզ տեսնելով :

— Աչինչ . ատենօք համոզած էին գինքն որ ինձ հետ պիտի ամուսնանայ , լա՛ւ . . . : Հիմա ալ կ'ըսեն որ ուրիշի հետ ամուսնանայ . . . դարձեալ լաւ : Այդ տեսակ աղջիկ մ'է :

— Ամուսի՞նն ի՞նչպէս մարդ է :

— Աղջկան նման . բարի գիւղացի մը :

— Հարսանեաց պիտի երթա՞ք : Ե՞րբ է հարսնիքը :

— Կարծեմ . . . վեց շաբաթէն կամ երկու ամիսէն . . . : Պիտի երթամ , եթէ հայրս փախաքի . . . եւ եթէ թոյլ տաք :

— Օ՛հ , ինձ համար բնաւ կարեւորութիւն չունի , բարեկամս :

Ֆիլիբ , ինչպէս կը տեսնուի , օգտուած էր տիկին ալ Դալիայի դպրոցէն ,

եւ կ'սկսէր զուգակշիռ գալ նմա այն մեծ արուեստին մէջ ուր ճարտարագոյն հանգիսացած էր մարքիզուհին:—Բաց աստի, միշտ պէտք ունէր անձին վրայ հսկելու՝ ծածկելու համար տառապանաց եւ մինչեւ իսկ սոսկման սաստկութիւնն զոր կը պատճառէր իրեն իւր բղջախոտ տարփանաց եւ հանապազորդ կեղծեաց կեանքն, յետ այն անապակ մթնոլորտին որոյ մէջ ատրած էր քիչ մ'առաջ: Միանգամայն, ատիկին տը Դալիայի կարծես չարութեամբ կը փնտուէր այնպիսի պատահարներ որք կրնային աւելի նողկալի գոյն մը տալ իրենց յարաբերութեանց: Այսպէս, գիշեր մը թաքուն պահեց զճիւղը պատուհանի վարագոյրի մը ետին, մինչդեռ ամուսինն իւր սենեակէն կ'անցնէր, ակուսէ վերադարձին: Արի՛ զգիշեր մը, գաղտնածածուկ գնաց դիմակաւոր պարահանդէսի մը զոր կուտար օտարազգի կին մը սակաւ իմն այլանդակ, եւ անդ դիմակով ընթրեց իւր ամուսնոյն դէմ եւ տարփածուն առնթեր:—Ճիւղը, որ բնաւ հաճոյք չէր զգար այդ օրինակ սրտալուսներէ, կը խորհէր մերթ թէ մարքիզուհին միտքը դրած լինելու է դէմ առ դէմ բերել զինքը Պ. տը Դալիայի հետ. սակայն ճշմարտութիւնն այս էր թէ մարքիզուհին միմիայն դրօսնելու համար կ'ընէր

այդպէս, եւ ոչ ուրիշ բանի համար: Յորչափ ճիւղի կը ծանրանային զըզուանքն եւ անձկութիւնքն այդ չարաչուք տարփանաց, իւր ի Պուսկիլիէ բնակութեան տպաւորութիւնք աւելի կենդանութիւն եւ հրապոյր կ'զգենուին իւր մտքին մէջ: Իւր Ժամն հօրեղբորդատեր պատկերը մանաւանդ օր քան զօր աւելի յանկուցիչ եւ հոգեգրաւ կ'երեւէր նմա: Տիկին տը Դալիայի հանդէպ, յաջս իւր կ'զգենուր նա լուսանութ հրեշտակի մը ջինջ պայծառութիւնն: Երբ կը խորհէր թէ հօրեղբորդուստրն այնքան արժանիք, շնորհք եւ տաղանդներ ձեռք բերած էր՝ իրեն յարմարելու եւ հաճոյանալու համար, թէ ծնելն ի վեր իրեն նուիրած էր այնքան ջանք, այնքան դիւցազնական կամք, այնքան արցունք,—թէ ինք կրնար իւր բոլոր կենաց մէջ կրթնիլ այդ կորովի եւ անուշ էակին, նեցուկ ունենալով զնա բարոյ, խաղաղութեան եւ պատուոյ մէջ,—եւ թէ ինք մերժած, արհամարհած եւ առ յուէտ կուրուսած էր այս ամենն,—այս խորհուրդը նորա սիրտը կ'արիւնէին խանդալանօք եւ վշտով:

Այս վշտազին յուզմանց ծփանաց մէջ, Բարիզ վերադառնալէն քիչ յետոյ նամակ մ'ստացաւ իւր հօրմէն, որ առաւել

եւս ամբոխեց զնա : Պ. տը Պուալիլիէ կը ծանուցանէր նմա թէ օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլի եւ Պ. տը Շապիլիլի առաջագրեալ ամուսնութիւնը խզուած էր :—Իրր միակ բացատրութիւն , կը յաւելուըր թէ խզումը տեղի ունեցած էր առանց ազմուկի եւ երկու կողմանց համար հաւասարապէս պատուաւոր պայմաններով :—Ֆիլիբ , իւր նորոգ յիշատակաց օգնութեամբ , անմիջապէս կը-ռահեց այդ իրողութեան պատճառներն , որք , ինչպէս վերջէն իմացաւ , բոլորովին համաձայն էին ճշմարտութեան : Օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլ , վերստին տեսնելով իւր հօրեղբորորդին , զգացած էր իւր սիրոյն զարթնուըր նորա համար , եւ շէր ուզած ամուսնանալ ուրիշի մը հետ՝ շրթանց եւ սրտի կեղծեօք :

Այս լուր այն աստիճան խոտովեց եւ տակնուվրայ ըրաւ երիտասարդն , որ չկըրցաւ եղեւութիւնը ծածկել տիկին տը Դալիայէ :

—Իրա՛ւ որ , ըսաւ , խեղճ հօրեղբոր-դուտարս աղետից խաղալիկ դարձեր է . . . : Իւր ամուսնութիւնը խզուեր է :

—Վա՛յ . ինչո՞ւ համար :

—Չեմ գիտեր . կ'ենթադրեմ թէ խոսեցեալը պաղեր է իրմէ վերջին պահուն :

—Օ հօ՛ , ըսել է հրէշ մ'է այդ աղջիկն , ըսաւ մարքիզուհին :

—Այդ կից աւելի գէշ . . . սովորական աղջիկ մ'է :

—Մտի կոյտ մը :

—Այդ որ մտ բան մը , այո՛ :

—Եւ հայրդ , որ վայելչակալով մարդ մ'է , ի՞նչպէս մտքէն անցուցած է զձեզ ամուսնացնել այդքան անտանելի արարածի մը հետ :

—Ո՛հ , գիտէ՛ք , ընտանեաց մէջ մարդ կը վարժուի այլոց . իրենց բուն կերպարանքով չտեսներ դայնս . մնաց որ հայրս նախապաշարուած էր ինչ ինչ պարագայներէ :

—Այդ կից զատ , ըսաւ մարքիզուհին խընդալով , ամուսնացողն ինք չէր :

—Բնականաբար :

Ըսել է Փա՛նն ազատ էր : Ըստ ամենայն հաւանականութեան , կը բաւէր բառ մ'ը-սել որպէս զի այդ հաւատարիմ եւ անկեղծ ձեռքն իւր ձեռքին մէջ իյնար , որպէսզի տիրանար այն երջանկութեան՝ որ ամեն վայրկեան իւր երազն եւ վիշտն էր եղած . . . : Այդ լուրն առնուըն պէս , ի՞նչ փորձութիւն մ'ունեցաւ երթալու նետուելու ազնուասիրտ աղջկան ոտից առջեւ , եւ այդ գեղեցիկ աչերէն խլելու խնդութեան արցունքներ :

Այդ գեղածիճող երսնութիւնը վայելելու համար բան մը միայն կը պահպէր ,

զոր դժբաղդարար շատ դժուար էր ձեռք բերել,—մարքիզուհւոյն թոյլտուութիւնը ։ Այդ թոյլտուութիւնն առ ոչինչ գրեւն ո՛չ ուղղամտութիւն էր, ո՛չ ալ դիւրին . մըտքէն խկ չանցուց զայդ ։ Իրմէ խնդրելն ալ անօգուտ էր, եւ ազոր վրայ ալ չմտածեց ։ Հետեւաբար շարունակեց, յուսահատ սրտով, քաջքել իւր առաւել եւս ծանրակիր շղթայն ։

Գրեթէ նոյն ատենները նոր կնճիռ մը եկած էր աւելնալ իւր կացութեան անձկութեանց վրայ ։—Պ. տը Դալիա, անգլուհւոյ մը հետ իւր առաջին ամուսնութենէն աղջիկ մ'ունեցած էր, Գլոդիլտ տը Դալիա, որ մինչեւ տասնեւփեց տարեկան մեծցած էր Բարիզի գիշերօթիկ մեծ վարժարանաց միոյն մէջ ։ Ապա յանձնած էր զնա մօրը մէկ քրոջ խնամոցն՝ անգլիերէնի մէջ յառաջդիմելու պատրուակաւ, այլ իրօք զերծ մնալու համար տհաճութիւններէն զորս հասարակաց կեանքը կրնար յառաջ բերել մանկամարդ աղջկան եւ մանկամարդ մօրուին միջեւ ։ Գլոդիլտ յայնժամ երկու տարիէ հետէ յԱնգլիա էր ։ Պ. տը Դալիա, տեսնելով որ զայն ամուսնացնելու ժամանակն եկած էր, Լոնտոն զնացած և ազջիկն ի Բարիզ բերած էր ։

Գլոդիլտ տը Դալիա փոքրիկ աղջիկ մ'էր

թխաթոյր, զարմացկոտ ու պայծառ նայուածքով, մանկաւիկի մը պէս խիզախ եւ սաթի պէս նուրբ ։ Անգլիական թեթեւ շեշտ մ'ունէր բաւական շնորհալի ։ Իւր հայրն երկար ատենէ ի վեր պատմած էր նմա Ֆիլիբի պատմութիւնն . հետեւաբար չզարմացաւ այնքան մտերիմ գտնելով զնա ընտանեացն առտնին կենաց մէջ, եւ ընդհուպ տեսնուեցաւ թէ մանաւանդ հաճոյք մը կ'զգար աղկից ։ Առաջուց վիպական սէ՞ր մը յղացած էր իւր հօրն երիտասարդ ազատչին համար, առաջին անգամ զայն տեսնելուն պէս հաւնեցա՞ւ նմա . կամ մանաւանդ իւր կանացի սրամտութեամբ կուահեց թէ իւր մօրուին անհաճոյ լինելու գլխաւոր միջոցն էր հաճոյ լինիլ Ֆիլիբի ։—Ինչ որ ալ լինի, առաջին օրէն նորա նկատմամբ բռնեց սիրալիւր ընթացք մը որ մարքիզուհւոյն կասկածներն արթնցուց ընդհուպ ։ Եթէ Գլոդիլտ տակաւին նախանձորդ մը չէր, գէթ ուրախութեան տարօրէն խանգարիչ մ'էր արդէն ։ Ֆիլիբ հագիււ նստած էր իւր մօրուին առանձնասենեակն, որ նոյնհետայն անդ կը հասնէր, սիրուն գընջուհւոյ մը պէս ասպերասան, ժպտուն եւ թեթեւոտն ։

—Չձեզ անհանգիստ չե՞մ ըներ, մօրաբոյր,—կ'ըսէր անոնց մէջ տեղ բազմելով,—

որովհետեւ մօրաքոյր կը կոչէր զտիկին տը Գալիա անուշ ասացուածքով մը զոր նմա պատուիրած էր իւր հայրն . այլ նենգա-
ժէտ եղանակ մ'ունէր ամօրաքոյրս ըսելու ,
—որ արտասովոր ծերութեան եւ դառա-
մուծեան հանգամանք մը կուտար այդ
բառին :

Իսովեալ մանկամարդ աղջկան պատ-
ուասիրական խնամքներէն , չարչար-
եալ մարքիզուհւոյն կասկածոտ անվստա-
հութենէն , եւս առաւել չարչարեալ իւր
տարփանքէն , որում հազորդակից շէր այլ
եւս , Յիլիր յայնժամ մտաւ նոր շրջանի մը
մէջ , ոյր վշտերն , ամօթն եւ վտանգներն
անհնարին սաստկութեան մը հասած էին :

Օր մը , տիկին տը Գալիա , օրիորդ Գլ-
դիլտի յանդուզն ոտնձգութիւններէն զայ-
րացեալ , պարտ անձին համարեց ամուսնոյն
գեկուցանել իւր աղջկան անպատշաճ վար-
մունքը :

—Կը հաւաստեմ ձեզ , ըսաւ , թէ շատ
ծաղրելի ընթացք մը ունի Յիլիր տը Պուա-
վիլիէի հետ , այն աստիճան որ սրտնեղու-
թիւն կ'զգամ :

—Յիլիր ինչպէս կը վարուի , հարցուց
Պ. տը Գալիա :

—Ո՛հ , շատ լաւ , շատ զգուշութեամբ :

—Եւ իրօք կը կարծէք թէ Գլդիլտ քիչ
մը կը սիրէ զնա :

—Չեմ գիտեր թէ կը սիրէ . անգլիա-
կան կրթութիւն մ'առած է , եւ երիտա-
սարդաց հետ ունեցած ընտանի ձեւերը
բացայայտ նշանակութիւն մը չունին , ս-
կայն անպատշաճ են մեր մէջ :

—Եթէ այգպէս է , մտիկ ըրէք ինձ ,
սիրելիս , ըսաւ Պ. տը Գալիա , շատ հրճուե-
ցայ ձեր տուած լուրէն , որովհետեւ ի վա-
ղուց հետէ իմ հաստատ գաղափարս է ամ-
ուսնացնել այդ երկու երիտասարդներն :

—Ա՛հ , ըսաւ մարքիզուհին :

—Հարստութեան տեսակետով , — շա-
րունակեց Պ. տը Գալիա , — անշուշտ ան-
յուսալի ամուսնութիւն մ'է այս Յիլիրի
համար : Գլդիլտ մէկ միլիոն հինգ հարիւր
հազար Փրանք օժիտ պիտի բերէ . պատ-
կառելի դուստր մ'է այս : Պուավիլիէներն
ալ ընտրելագոյն ընտանիք մ'են . երիտա-
սարդն ինձ մատուցած է ծառայութիւն մը
զոր յաւէտ չպիտի մոռնամ : Յաց յայտնանէ ,
երկու տարիէ ի վեր ճանչցցի զնա և աղջը-
կանս համար լաւագոյն ամուսնոյ մը չեմ
բաղձար : Հիմա . . . գիտեմ թէ Յիլիր շատ
վեհերօտ է , և բնաւ չպիտի համարձակի
այս տեսակ խնդրանք մ'ուզել ինձ . . .
Ըստ իս , կարելի է անիղծօրէն վարուիլ
այդ տեսակ աղու մը հետ : Ուստի ես պի-
տի ուզել մ' խնդրանքը :

— Դժբաղդութիւնն այն է որ, ըսաւ մարքիզուհին թեթեւապէս պոստելով յօնքերը, պիտի մերժէ :

— Ինչո՞ւ : Անտեղի է այդ : Գլոգիլտ շատ սիրուն է . . . սքանչելի օժիտ մ'ունի . . . խենդութիւն կը լինի մերժելը . . . Միայն թէ թաքուն սէր մը չունենայ այլուր, եւ՝ որչափ գիտեմ՝ չունի :

— Կը սխալիք, ըսաւ մարքիզուհին ժըպտելով, ունի :

— Ո՞ւր . . . մե՞ր ընկերութեան մէջ :

— Ոչ, — գաւառին մէջ . . . հօրեղբօրդ ուստր մը :

— Հօրեղբօրդ ո՞ւստր մը : Ադոր խօսքն ըրած չէ ինձ :

— Անշուշտ ոչ . այրերն յարմար չեն այդ տեսակ խոստովանութեանց . սակայն, ես, ես գիտեմ նորա գաղտնիքներն : Հօրեղբօրդ ուստր մ'ունի . . . օրիորդ տը Լա Ռօշէն մէջ, զոր կը սիրէ անդատին ի տղայ տիւոց . . . Իւր վերջին ուղեորութեան ատեն կերպիւ իւրիք նշանուեր են . կը կարծեմ իսկ թէ ամուսնութեան թուականն ալ որոշուած է :

— Ա՛հ, ի՛նչ սրտնեղութիւն : Այդ մասին լիուրի տեղեկութիւն առէք, սիրելիս : Արդէն այս գիշեր անշուշտ պիտի տեսնեմ զինք ահուճրին մէջ . . . : Պիտի քաշքշեմ

ամուսնութիւնը . . . տեսնենք ի՛նչ տեսակ բան մ'է այդ :

Մարքիզը քանի մը խօսքեր եւս մրմնջեց դժկամակութեամբ եւ դուրս ելաւ :

Կէս ժամ յետոյ, Ֆիլիբ տը Պուազիլիէ երկտող մը կ'ստանար տիկին տը Դալիայէ եւ ապշութեամբ կը կարդար անդ սա բառերը .

« Ամուսնացեք ձեր հօրեղբօրդ ստեր հետ : — Նարկ անհրաժեշտ է : — Սուտ մի՛ հանէք զիս : »

Այս տարօրինակ հրաման թէ եւ անբացատրելի խռովութիւն մը պատճառեց նորա զազափարաց, սակայն երիտասարդը կռահեց ճշմարտութիւնը, թէ եւ շփոթ կերպիւ : Գէթ կասկածեցաւ թէ մարքիզուհին, իւր նախանձընդդէմ գրդուութեան մէջ, այդ յուսահատ միջոցին զիմած էր՝ հեռացնելու համար զինքն իւր ուրջուէն . . . : Թերեւս այդ մտեղնոտ սիրտը նախամեծար կը համարէր ինքն իսկ հրաժարիլ իւր տարփանքէն, քան տեսնել իւր տարփանքն ոստիսի մը մրցութեան և սպառնալեաց ներքեւ որում հարկադրեալ էր հանդուրժել : — Երիտասարդն յանհունս հրճուեցաւ այդ մտածութեամբ : Ի՛նչ, առանց նենդութեան, առանց ազմուկի, առանց ազախարչանքի պիտի ազատէ՞ր այդ անիծեալ

լուծէն, վերստին տէ՛ր պիտի լինէր իւր անկախութեան, խաղաղութեան, սպառա-
յին, դարձեալ իշխան պիտի դառնար իւր
կենաց եւ պիտի կարենա՛ր նուիրել զայն
Ժաննի :

Տենդոտ անհամբերութեամբ սպասեց
այն ժամուն յորում Պ. տը Գալիա սովոր էր
ակումբ երթալ, եւ վազեց մարքիդուհւոյն
տունը զնաց : Տիկին տը Գալիա, ի նախա-
զգուշութիւն նորա այցելութեան, զԳլոգիլտ
Օրէրան զրկած էր տիկին տը Արպեռնէի
հետ : Ֆիլիբի ընդ առաջ ելաւ, ձեռները
բռնեց, եւ կանացի գորովոյ եւ անուշու-
թեան շեշտով մը որ սովորական չէր իրեն .

— Ներողութիւն կը խնդրեմ, ըսաւ :
Մեծ զոհողութիւն մը կը պահանջեմ՝ ձեզ-
մէ . . . բայց ի՞նչ ընեմ . . . : Երկու խօս-
քով ըսեմ թէ Պ. տը Գալիա կ'ուզէր զձեզ
ամուսնացնել Գլոգիլտի հետ . . . նորա կաս-
կածներն յարուցանելն աչքս առնլով, հարկ
եղաւ ըսել թէ ուրիշի խօսք տուած էիք եւ
այդ ուրիշին անունը տալ . . . : Ձեր հօ-
րեղբորդուստրը միտքս ինկաւ . . . եւ ա-
նոր անունը տուի . . . : Նա է եղեր թէ
ուրիշ մը, հոգ չէ . . . կամ մանաւանդ,
անկեղծօրէն խօսելով, նախամեծար կը հա-
մարիմ զնա . . . գէթ չպիտի նախանձիմ
իբմէ . . . խեղճ աղջկի :

Ֆիլիբ զգաց թէ գործերն յուսացածին
չափ լաւ չէին երթար : Սարսուռ մը անցաւ
երակացը մէջէն :

— Կը ներէք, ըսաւ, ի՞նչ կերպիւ կ'ըմ-
բռնէք այս գործը :

— Տէ՛ր Աստուած, այնպէս ինչպէս որ
է . . . : Ամուսնանալուդ պէս, կուգաք
Բարիդ կը հաստատուիք նորա հետ եւ ինձ
կը ներկայացնէք :

Ֆիլիբ վայրիկ մը ժողովեց ինքզինքն՝ ա-
չերը խոնարհեցուցած . յետոյ, վեր առնլով
զայնս .

— Այդ տեսակ բան չեմ ըներ, ըսաւ :

— Ձէ՞ք ըներ :

— Այ : Ձեմ ամուսնանար ո եւ է կնոջ
հետ՝ մտքիս մէջ կանխաւ ունենալով այդ
չազաշուա երկղխութիւնը :

— Հապա իմ ըրածս ի՞նչ է, ըսաւ մար-
քիդուհին : Արդեօք կը կարծէք թէ ձեզնէ
աւելի՞ կը սիրեմ ապրիլ երկղխութեան
մէջ . . . եւ սակաւ մինչեւ վիզս թաղուած
եմ ազոր մէջ :— Օ՛ն, այդ տեսակ փաստեր
պէտք չեն, բարեկամս . . . : Ըսէ՛ք թէ ձեր
հօրեղբորդուստրը սոսկում կ'ազդէ ձեզ, —
թէ զոհողութիւնը վեր է ձեր ոյժերէն . . .
թող այդպէս լինի . . . սակայն ապահով ե-
ղիք ըսածիս վրայ, — կորսուած եմ ես . . .
եթէ գիտ սուս հանէք, ամուսինս ամեն
բան կը հասկնայ :

Ճիլիբ խորհեցաւ քանի մը վայրկեան , յետոյ վարանոտ ձայնով մ'ըսաւ , նման մարդու մը որ քայլը կը դնէ վտանգաւոր գետնի մը վրայ .

— Բայց . . . երբ ատենօք այդ ամուսնութեան խօսքը կը լինէր հօրեղբորդ ստերս եւ իմ միջեւ . . . գաւառին մէջ բնակութիւնը գլխաւոր պայմաններէ մին էր . . . եւ շատ կարելի է որ ընտանիքը մինչեւ հիմա պնդէ այդ պայմանին վրայ :

— Անկարելի է այդ , ըսաւ մարքիզուհին :— Մնաց որ , այդ պահանջումն անհեթեթ է , մանաւանդ հիմա որ դիրք մ'ունիք Բարիզի մէջ :

Յետոյ , յանկարծ , կռահելով թակարդն , եւ Ճիլիբի վրայ յառելով իւր հրացայտ բերեր .

— Բայց . . . ձեր հօրեղբորդ ուստրն ըսածնուդ չափ տգեղ է :

— Աւա՛ղ , այո , պատասխանեց Ճիլիբ :

— Լա ուրեմն , բարեկամս . . . իմ դեղեցկութիւնն չը՞ բուեր ձեզ :

— Այո՛ , անտարակոյտ .— սակայն այս ամենն այնքան նոր է , այնքան անակընկալ . . . : Թող տուէք , կ'աղաչեմ , թիչ մը մտածել , մինչեւ որ որոշումս տամ :

Ի դարձին , Ճիլիբ զիշերուան մնացեալ մասն անցուց խորհելով ի՛նչ ընթացք բռն-

նելու էր այսքան փափուկ պարագայի մը մէջ : Գժբազդ արար մտած էր այնպիսի արկածի մը մէջ ուսկից մարդ խոտոր ձամբայնեւրով միայն կրնայ դուրս ելնել : Հետեւարար իւր տուած որոշումը կատարելապէս ուղիղ չէր եւ չէր կրնար լինիլ : Թերեւս լաւագոյն որոշումն էր զոր կրնար ձեռք առնուլ : Ամեն պարագայի մէջ ամենէն աւելի ա՛յց յարմար թուեցաւ նմա :— Ի մի բան , որոշեց այս անակնկալ առիթէն օգուտ քաղել վերստին տիրանալու համար իւր ազատութեան : Հօրեղբորդ ստերն հետ պիտի ամուսնանար , սակայն Բարիզ չպիտի տանէր զնա , եւ ամեն յարաբերութիւն պիտի խզէր տիկին տը Գաւիայի հետ : Գաւառի մէջ բնակիլն արդարացնելու համար՝ առաջ պիտի բերէր ընտանեացը կամքն եւ հօրն առողջութիւնը : Ինքզինքը կ'սփոփէր այն յուսով թէ Ժամանակն հետզհետէ պիտի վարժեցնէր զմարքիզուհին այդ ելից եւ վերջի վերջոյ համակերպութեամբ պիտի ընդունէր դոյն :— Այո յատակագծին յաջողութիւնն անհաւանական չէր , պայմանաւ մը միայն , այն է թէ մարքիզուհին առ յաւէտ , կամ դո՛նէ մինչեւ ցամուսնութիւն կարծէր թէ Ժամն տը Լա Ռոշ-էս-մէլ անշնորհ կրն մ'էր եւ արհամարհելի ոտխա մը : Սակայն Ճիլիբ նոյնհետոյն ըմբռնեց թէ դիւրին չէր

անխախտ պահել նորա այդ բարեբաստիկ պատրանքը :

Արդարեւ , յաջորդ օրն , երբ Յիլիբ յայտարարեց թէ պատրաստ էր կատարել նորա պահանջած անձնուիրութիւնն , եւ երբ տիկին տը Դալիա չնորհակալութիւնն յայտնեց փոյթեռանդն , ծաղկահասակ կիսն երիտասարդին ներկայեց իւր յայտադրոյն քանի մը յօգուածներն , ի միջի այլոց հետեւեալը . — տարակոյս չկար թէ օրիորդ տը Լա Ռոշ-էռմէլ քիչ ատենէն Բարիզ պիտի գար իւր ճորձոյկով (trousseau) զբաղելու համար : Տիկին տը Դալիա , իբր ընտանեաց բարեկամ , նորա տրամադրութեան ներքեւ պիտի դնէր ինքզինք , վաճառատանց մէջ պիտի ընկերակցէր նմա , իւր հայթայթ իջնեւորուն պիտի տանէր , եւ այսպէս բնականաբար պիտի հաստատէր իրենց արագայ մտերմութեան հիմունքը : — Յիլիբ ո եւ է առարկութիւն չըրաւ այդ սուկալի պայմանին վրայ , իրեն վերապահելով ի դերեւ հանել զայն ամեն կարելի միջոցներով :

Փութալով ճողոպրիլ այս դժօրքէն ուր բերանը չէր կրնար բանալ առանց սուտ մ'ըսելու , նոյն օրն իսկ նամակ մը գրեց հօրը՝ բացորոշապէս ծանուցանելու համար իւր դիտաւորութիւնն , — զոր ընդհուպ պիտի հաստատէր բանիւ բերանոյ : Երկու օր

յետոյ , իւր ամուսնութեան մտադրութիւնն յայտնելէ վերջ առ Պ. տը Դալիա եւ նորա խնդակցութիւնն ընդունելէ զկնի , մեկնեցաւ Բարիզէն՝ միտքը դնելով կարելի եղածին չափ ուշ վերադառնալ անդ :

Երբ երեկոյին Պուալիլիէ հասաւ , հայրն երկար ատեն իւր զրկաց մէջ պահեց զնա , եւ ըսաւ նմա սրտայուզութեամբ մը որ յարտասուս փղձկեցուց զՅիլիբ .

— Երժանի՛կ կ'ընես զիս . . . շա՛տ երջանիկ , զաւակս :

— Բայց կը սիրեմ զնա . . . հետեւաբար մեծ արժանիք մը չկայ աստ , գոչեց Յիլիբ : Գիտե՞ , յարեց անձկանօք :

— Իե՛ս ոչ . իւր հօրը միայն քիչ մը խօսք բացի այդ մասին :

— Հարցնելու պատճառն այն է որ շատ սէր է , շատ պատուախնդիր . . . : Եթէ ինձ դէմ քէ՛ն պահած է . . . եւ եթէ մերժէ՛ :

— Չեմ կարծեր , ըսաւ Պ. տը Պուալիլիէ . սակայն , եթէ կ'ուզէք , զաւակս , անմիջապէս ապահով կը լինինք այդ կէտին վրայ :

Լա Ռոշ-էռմէլ զնացին այն պահուն ուր առաջին աստեղը կ'երեւէին ծառոց կատարին մէջտեղէն : — Սպասաւոր մը , որում հանդիպեցան զղեակին գաւթին մէջ , գընաց փութանակի իմաց տուաւ նոցա գա-

լըստն առ Լէօրդոս կոմս, որ անմիջապէս դուրս ելաւ սրահէն եւ սեամին վրայ եկաւ :

— Բարեկամս, ըսաւ Պ. տը Պուալիլիէ, կուգամ խնդրել ձեզնէ որ իրականացնէք բոլոր կենացս բաղձանքը՝ ձեր դստեր ձեռքը շնորհելով այս անառակ դաւիին :

Կոմսը գլուխը խոնարհեցուց սիրահամբոյր քաղաքավարութեամբ :

— Գիտէք, բարեկամս, ըսաւ, որ եթէ ինձմէ կախումն ունենար, այդ անառակ գաւակն ի վաղուց հետէ որդիս կը լինէր. սակայն, փա՛ռք Աստուծոյ, սպասելով բան մը չկորուսինք : Մեզ կը վերադառնայ կրակի եւ բոցի մէջ մխուժ, եւ այդ ու լաւագոյն դարձած : — Պարտիմ յաւելուլ թէ աղջիկս տակաւին չգիտեր մեզ ըրած պատիւնիդ, եւ թէ բան մը չեմ կրնար ըսել նորս հաւանութեան մասին : Թոյլ տուէք ինձ քանի մը վայրկեան տեսակցիլ նորս հետ :

Սրահին կից առանձնասենեակը մտցուց գայնս : Քանի մը վայրկեան յետոյ, անոնց ըով դարձաւ ժամնի ընկերակցութեամբ : Օրիորդ տը Լա Ռոչ-էոմէլ շատ գունատ էր, այլ մշտ հանդարտ :

— Ճիլիբ, ըսաւ յառաջանալով դէպի երիտասարդն անուշ վեհութեամբ, — աւա-սիկ ձեռքս :

Ը.

Պաւառը լաւ կողմեր ալ ունի, գէշ կողմեր ալ : Լաւին վրայ պիտի խօսինք միայն : — Լաւ կողմն է, ամեն բանէ առաջ, ընտանեկան տունն որ բնաւ գոյութիւն չունի ի Բարիդ, ժառանգական վաղեմի բոյնն է այն գոր սերունդը յաջորդաբար կը նորոգեն, այլ չեն փոխեր, ուր գլխաւոր տոհմակիցը բարեպաշտ պարտականութիւն մը կը համարի բնակիլ ի չգոյէ հօրն, եւ ուր թո՛ած գնացած թո՛չունը մերթ ընդ մերթ կուգան կաղուրիլ, իրենց մանկութեան փրկարար յիշատակաց մէջ : Երբ, կեանքէն պարտասած ու կրքերէն հմայաթափ, մարդ վերադառնայ այդ սիրելի ապաստաններն, անդորրութեան եւ հանգստութեան ի՛նչ զգացմամբ կը շնչէ երբեմնի բոյրերն, ի՛նչ քաղցրիկ մեղամաղձութեամբ ունին կը դընէ տանն ընտանի ազմուկներուն, այն խորհրդաւոր ձայներուն, այն մրմուռններուն, այն հեծութեանց, զորս լսած են մեր նախնիք եւ մեր զաւակները պիտի լսեն մեզնէ յետոյ : Այդ անընդհատ աւանդութեանց մէջ կեանքդ գոգցես կ'երկարաձգի անցելոյն եւ ապագային մէջ տեսակ մը յաւելտեսականութեամբ :

Ճիլիբ, Պուալիլիէ հասնելուն յաջորդ.

մէկ բանի օրերն , զգաց այդ սրտայուզու-
թիւնքն իրենց բոլոր սաստկութեամբ , որոց
աւելի փայլ կուտար պարկեշտ եւ երջանիկ
սիրոյ մը հրապոյրը : Նախ զգաց զայն ան-
խառն երանութեամբ , ինչպէս նաւարեկ-
եալն՝ զոր կոհակը կը նետէ ծովափին վրայ՝
առաջին ժամերուն կ'զգայ մի միայն ապ-
րելու եւ շնչելու հրճուանքը :—Սակայն
ընդհուպ յիշեց թէ իւր դիւթական ապա-
ւէնն , հանգոյն Ռուզնոնի կղզիին , ազատ
չէր անհաճոյ միջամտութիւններէ . . . :
Եթէ կարենա՛ր , մոզական գաւազանի հար-
ուածով մը , անանցանելի վիճ մը փորել
Բարիզի եւ Լա Ռոշ-Էլմէլի մէջտեղ , ինչ
փրկութիւն . . . ի՛նչ հանգստութիւն :

Սյլ շոգեկառքին սուր սուլումն , որ
առտու իրիկուն կը լուէր անտառաց մէ-
ջէն , կ'աղբարարէր նմա թէ այդ վիճը գո-
յութիւն չունէր , եւ թէ տիկին տը Գալիա
կրնար յանկարծ անկուիլ իւր խօսեցելոյն
եւ իրեն մէջտեղ , իբր ուրուական իւր
խառնակեցիկ երիտասարդութեան :—Սյդ-
ցնորքն յեղակարծուստ կը գրաւէր զնա ժան-
նի հետ պտըտած կամ խօսակցած միջոցին .
գիշերն , ընդոստ կ'արթնցնէր զնա , և այդ
Գալիա անունն , որ երբեմն այնքան հեշ-
տալուր հնչած էր ականջին , այժմ կը պա-
շարէր նորա միտքն՝ զառանցանաց ատելի

ժտութեամբ : Սրբապղծութեան մը պէս կը
ճնշէր զնա գաղանիքն զոր իւր հետ կը կրէր
ընտանեացն առանին սուրբ կենաց մէջ :
Քսան անգամ , թիչ մնաց որ յայտնէր զայն
իւր հօրը , ժաննի իսկ . սակայն այս գաղա-
նիք իւրը չէր միայն , եւ չէր կրնար ի վեր
հանել զայն առանց անձին անպատուու-
թեան : Բաց աստի , այդ երանաւէտ եւ
խաղաղ հոգիներուն մէջ ինչպէս սերմանել
նմանօրինակ յայտնութեան մը խռովու-
թիւնն : Յուսաց որ միշտ պիտի կարենայ
խնայել նոցա տոյնգունակ անձկութիւն մը ,
եւ իրեն պահեց իւր բեռան բոլոր ծան-
րութիւնը .

Հաստատապէս որոշած լինելով անգարձ
խզել իւր յարաբերութիւնները մարքիզուհ-
ւոյն հետ , դժուարին և տաժանելի պաշտօնն
ունէր պատրելու գտիկին տը Գալիա ի մա-
սին իւր դիտաւորութեանց և ամեն բանի ,
մինչև ցկատարումն իւր ամուսնութեան :
Մտաղիլը էր ապա բանի մը ամիս ճամբոր-
դել ժաննի հետ , և այսպէս , ժամանակ
վատկելով , խզումը կատարել առանց չչնկո-
ցի եւ գայթակղութեան : Եթէ չէր ուզեր ,
մինչեւ այդ ատեն , տիկին տը Գալիայի
կասկածներն յարուցանել , պարտէր միշտ
նամակ գրել նմա , ինչպէս խոստացած էր :
Սյդ նամակաց իւրաքանչիւրը խմբագրելու

համար ի՛նչ սոսկալի ճիգեր կը թափէր օնամակները չէի՞ն կրնար օր մը ժաննի ձեռքն անցնիլ: Հարկ էր որ հաւատարմութեան բաւական գրաւականներ թուէին ադոնք մարքիզուհւոյն, եւ միանգամայն օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլ չկրնար երբէք գտնել անդ նողկալի հերքումն այն խանդակաթ խօսքերուն զորս Յիլիբ ամեն օր կը շուայէր նմա յայնժամ:

Մնաց որ, ո՛չ իւր ընտանիքէն, ո՛չ ալ ժաննէ կը պահէր իւր բարեկամական թըղթակցութիւնը մարքիզուհւոյն հետ: Պ. տը Դալիայի հետ ունեցած արկածն, իրենց սերտ կապակցութիւնը, նորա տան մէջ վայելած մտերմութիւնն երկար ատենէ ի վեր ծանօթ էին ի Լա Ռոշ-Էռմէլ: Պ. տը Պուալիլիէ, ամեն անգամ որ Բարիզ դնացած էր, գորովալի համակրութեամբ ընդունուած էր մարքիզէն եւ նորա կնոջմէն: սիրապատար յիշատակ մը պահած էր Յիլիբի եւ իրեն համար ցոյց տրուած աղապատանքէն, եւ մասնաւորապէս տիկին տը Դալիայի նկատմամբ կը տածէր ծերունի ազնուականի սէր մը: Ժանն, որու մեռանդալից բանիւք խօսած էր յաճախ իւր զաւկին ազնուաշուք բարեկամուհւոյն վրայ, կը քաջքէր նորա բարիզեան տարիանքը: Մըտքէն երբէք անցուցած չէր թէ հօրը տար-

փանքը կրնար միեւնոյն ժամանակ զաւկին ալ տարսիանքը լինիլ: Իմացած էր թէ մարքիզուհին հարսնացու աղջիկ մ'ունէր: Աղկից, եւ մանաւանդ մարդկային իրերն իրենց մաքուր եւ ուղիղ կողմէն տեսնելու բնական տրամագրութեամբ, կ'երեւակայէր թէ Յիլիբի բարեկամուհին կարելի էր որ դեղանի լինէր, այլ պատկառելի էր անշուշտ: Քանի մը օր յետոյ տեղի ունեցող դէպք մ'իսկ չփարատեց այդ պատրանքը, թէեւ շատ յարմար էր ջնջելու զայն:

Յիլիբի յարատեւ սրտատանջութիւնը, թաքուն անձկութիւնն եւ մուսլ մտախուհութիւնը չէին կրնար ընդ երկար վրիպիլ օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլի պէս սրամիակ գորովասիրտ կնոջ մը աչքէն: Ժամանակէ մը ի վեր Ժանն անհանգստութեամբ կը դիտէր այդ անբացատրելի նշաններն, եւ կը հարցնէր ինքնին թէ երջանկութիւնն զոր վերջապէս ձեռք ձգած լինիլ կարծած էր՝ մօտ չէ՞ր արդէն իրմէ խուսափելու, երբ Յիլիբի վարմանն եւ ընթացքին մէջ աւելի ակներեւ այլակերպութիւն մը առիթ տուաւ նմա բացատրութիւն խնդրելու երիտասարդէն:

Իրենց ամուսնութեան թուականն որոշուած էր. վեց շաբաթէն տեղի պիտի ունենար, սեպտեմբերի սիկդան: Հազիւ ժա-

մանակ մնացած էր հարսանեկան սապա-
տին համար հարկ եղածը գնելու եւ ձորձ-
մոյկը պատրաստելու : Ժաննի հօրաքոյրն ,
օրիորդ Անժէլիք , ծանոյց առաւօտ մը ,
ընտանեաց նախաճաշի միջոցին , թէ որո-
շած էր եղբորդատերն հեա Բարիզ երթալ ,
ընկերակցութեամբ պարոնայց տը Պուալի-
լէի , այդ կարեւոր մանրահասնութեամբք
գրադելու համար : Մեկնման օր որոշուե-
ցաւ յաջորդ հինգշաբթին : Երբ այդ խընդ-
րոյն վրայ կը խորհրդակցէին , Ժանն ապ-
շութեամբ նշմարեց Ֆիլիբի լուծիւնն եւ
խոռով ու այլայլակ զէմբը :—Նախաճաշէն
յետոյ ձիով շրջագայութիւն մ'ըրին ան-
տառաց մէջ : Ահրազա կոման , որ կ'ընկե-
րակցէր իրենց , ըստ սովորութեան ետ մնա-
ցած էր զգուշաւորութեամբ եւ երկուքն
ալ առանձին թողուցած էր քով ի քով :
Ժանն օգուտ քաղեց առիթէն եւ մտրակո-
վը թեթեւապէս դպչելով իւր խօսեցելոյն
թեւին .

—Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ , Ֆիլիբ , ը-
սաւ լուրջ դէմքով : Ըսէք , կ'աղաչեմ :

—Բայց . . . ոչինչ , ըսաւ երիտասարդը՝
փորձելով ժպտիլ :

—Կը ներէք . . . Ժամանակէ մը ի վեր
գամ քան զգամ տխուր , լուսկեաց եւ դըժ-
բաղդ էք :—Է՛հ , Ֆիլիբ , եթէ կը զղջաք ար-

դէն , եթէ կ'զգաք որ սխալեր էք ,—ձեր
պատուոյն կը դիմեմ . . . ըսէք ինձ որոշա-
կի : Կանխաւ կը ներեմ ձեզ : Շատ տա-
ռապեցայ կենացս մէջ , եւ պատրաստ եմ
տառապիլ տակաւին . . . կը զարմանայի՛-
երջանիկ լինելուս վրայ . . . սակայն տե-
սակ մը տառապանք կայ որ անտանելի
պիտի լինի ինձ համար , մահացու պիտի լի-
նի ինձ համար , — եւ չեմ ներեր որ իմ
վրաս դնէք այդ տառապանքը . խարուած
լինելու վիշտն է այն , ախաւայ սիրուած
լինելու եւ առ պարտուց կնութեան առ-
նուած լինելու նուաստացումն է այն . . . :
Ամեն բան կ'ընդունիմ , ի բաց առեալ
զայդ :

—Ժանն , ըսաւ Ֆիլիբ՝ մանկամարդ օղ-
ջկան վրայ յառելով իւր աչերն յորս կար-
դաց նա ամենէն խորին ու ամենէն յուզ-
եալ անկեղծութիւնը , կը սիրեմ զձեզ . . .
չափազա՛նց կը սիրեմ զձեզ . . . և միմիայն
զձե՛զ կը սիրեմ . . . : Եթէ այժմ հարկադ-
րուիմ բաժնուիլ ձեզմէ , սիրտս ջարդակո-
տոր կը լինի . . . : Առաջի Աստուծոյ , ա՛յս
է ճշմարտութիւնը :

—Կը հաւատամ , ըսաւ Ժանն :

Երկար շունչ մ'առաւ եւ շարունակեց .

—Լա՛ւ , բարեկամս , բայց ի՞նչ ունիք . . .
Թող կուտա՞ք որ ենթադրութիւններ ընեմ :

Քանի որ ձեզի սոսկում պատճառօղն ես չեմ . . .

—Սոսկում, մրմնջեց երիտասարդը ցած եւ սիրատոչոր ձայնիւ, ես կը պաշտեմ՝ զձեզ :

—Շնորհակա՛լ եմ, ըսաւ խնդալով :— Բայց բանի որ ես չեմ, ըսել է գաւառական կեանքն է որ կը սոսկացնէ զձեզ . . . այնպէս չէ՞ : Երբ ի Բարիզ ուղչւորութեան խօսքը կը լինէր, տեսայ որ գունատեցար : Ձեր սիրական Բարիզը վերստին տեսնելու եւ ապա առ յաւէտ թողլու գաղափարը ճմլեց սրտերնիդ, այնպէս չէ՞ . . . : Ըսէ՛ք, եթէ այդպէս է, շատ դառնակսկիծ կը լինի ինձ համար բոլորովին բաժնուիլ հօրմէս, սակայն չե՞նք կրնար երկուքի բաժնել մեր կեանքը, մէկ մասը Բարիզ անցունել եւ մնացեալն աստ : Փոհ կը լինի՞ք այս կարգադրութենէն :

—Ս,՛, սիրելիս, ըսաւ Ֆիլիբ, որչափ հետու էք ճշմարտութենէն : Պէտք է գիտնաք թէ իբր ի դբախտի կ'ապրիմ աշխարհի այս անկեան մէջ . . . : Իմ միակ երազս է աստ ապրիլ եւ մեռնիլ ձեր քով . . . : Մահու չափ կ'ատեմ Բարիզը . յոսի եւ թշուառ յիշատակներ միայն ունիմ անդ, և վերստին քանի մը օր անդ բնակելու մտածումն իսկ կսկծալի է ինձ համար . . . :

Յիմարութիւն մ'է այս, նանրահաւատութիւն մը, ինչ որ կ'ուզէք, բայց կը պաղատիմ, ե՛տ կեցէք այդ ուղեւորութենէն :

Ժանն երիտասարդին նայեցաւ :

—Պատճառ մ'ունիք, ըսաւ, զոր չէք ըսեր ինձ :

—Ս,՛, պատճառ մ'ունիմ, պատասխանեց Ֆիլիբ՝ ազդուաբար շեշտելով խօսքերը :—Վատահութիւն ունեցէք յիս, եւ մի՛ հարցունէք այդ պատճառը :

Օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլ պահ մը խորհեցաւ լռին :—Թէեւ չկրցաւ թափանցել Ֆիլիբի կնճռոտ գաղտնեաց, գէթ որոշապէս կուանեց գլխաւոր կէտն յանկարծական սրամտութեամբ : Հասկցաւ թէ հօրեղբորորդին իւր երիտասարդութիւնը չազած էր ո եւ է յանցանքի մը ոյր խղճի խայթը կը ճնչէր զինքն, ապօրինի կենակցութեան մը որ իւր միտքը պաշարած էր և ուսկից ի՛նք, Ժանն, պիտի ազատէր զնա : Երբէք մտքէն չանցուց թէ իւր խորհրդաւոր ոտխն էր տիկին տը Դալիս, անշուշտ անոր համար որ մարքիզուհւոյն անունն ընտանի էր իրեն եւ ամեն օր անխորհուրդ կ'արտասանէին զայն իւր առջեւ :

Ս,ս յայտնութիւն յուզեց զօրիորդ տը Լա Ռոշ Էռմէլ, այլ անհաճօյ չթուեցաւ նմա . իւր հօրեղբորորդւոյն երկդիմի եւ

կասկածելի վարման պատճառներն ի յայտ կ'ածէր. միանգամայն ազատարարի դեր մը կուտար իրեն, որ հաճելի էր իւր երեւակայութեան, կը հմայէր իւր գիտակցութիւնն եւ կը զրգուէր իւր բնաւորութեան քաջարի եւ դիւցազնական կողմերը:

— Լաւ ուրեմն, ըսաւ քաղցրութեամբ, որոչեցինք, Բարիզ չպիտի երթանք . . . Ես արդէն շատ չէի բաղձար . . . Միայն թէ ձեր արժանապատուութիւնը պիտի վիրաւորի . . . կանխաւ կը ծանուցանեմ ձեզ թէ շինական հարսի մը պէս հազուած պիտի լինիմ:

— Սակայն, ժանն, սքանչելի կերպիւ կը հազուիք . . . Մինչեւ հիմա ո՞վ կը կարէր ձեր հազուսանները:

— Մինչեւ ցարգ, նորատի դերձակուհի մը ունէի քաղաքէն, որ բաւական տաղանդ ունէր, եւ երկուքս մէկտեղ գէշ աղէկ բան մը կը յարմարցնէինք . . . Բայց նա ալ ամուսնացաւ եւ գաւառէն մեկնեցաւ:

— Կարելի չէ՞ որ, ըսաւ Ֆիլիբ, շրջագեստներէդ մի քանին զրկես իբր օրինակ:

— Օհ, սրբան բարեսիրտ էք, ըսաւ ժանն խնդալով: Ամենէն ճարտար դերձակուհիներն իսկ շատ անգամ ճաշակաւոր բան մը չեն կրնար ընել երբ իրենց գլուխն առաջնորդ մը չունենան: Թո՛ղ որ ձորձ-

մոյկ մը մի միայն շրջագեստներէ չբաղկանար . . . Գոնէ անհրաժեշտ է որ հանձարեղ թղթակից կին մ'ունենամ ի Բարիզ՝ հսկելու համար աշխատութեանց վրայ, եւ ոչ ոք կը ձանչեմ անդ . . . Տեսնենք, տիկին տը Գալիա բարեկամուհիդ յանձն կ'առնո՞ւ բարեկամաբար ինձ մատուցանել այդ ծառայութիւնը:

— Տիկին տը Գալիա՞, ըսաւ Ֆիլիբ, ոյր սիրտն սկսաւ յանկարծ տրոփել: Ո՛հ, ոչ, բնաւին ոչ: Ձեմ ըսեր թէ կարող չէ. սակայն որչափ գերբընտիր կին մը լինի, յոյ՛ւ բնաւորութիւն մ'ունի . . . շատ յոյ՛ւ . . . եւ կը վախնամ . . .

— Որ զինքն անհանգիստ ընէք, ըսաւ: Եթէ այդպէս է, ա՛լ չխօսինք ադոր վրայ. զիս կ'առնուք այնպէս ինչպէս եմ, բարեկամս . . . եւ կը լինիսյ կ'երթայ:

Ու սկսաւ խնդալ իւր անկեղծ գեղեցիկ ծիծաղով, որ իւր շրթունքը վեր կ'առնուր սպիտակ ակռայներուն վրայ եւ երկու սիրուն փոսիկներ կը փոթէր այտերուն վրայ:

Սակայն Ֆիլիբ, իւր վշտակտուտ բաղին մէջ, մէկ անձկութենէ ելնելով միւսին մէջ պիտի իյնար: Հազիւ ազատած այն երկիւղէն թէ առաջադրեալ ուղեւորութեան միջոցին տիկին տը Գալիա երես առ երես պիտի գտնուէր ժաննի հետ, սոսկմամբ

հարցուց ինքն իրեն թէ ի՞նչպէս պիտի կրնար դարմանել մանկամարդ կնոջ պայմանագրոյն այդ ակներեւ բռնաբարումն : Ինչպէս կը յիշուի , այդ ուղեւորութիւն իրենց պայմանագրոյն մէջ անցած էր , եւ երիտասարդն յանձն առած էր այդ առիթէն օգուտ քաղելով իւր խօսեցեալը ներկայացնել մարքիզուհւոյն . Ծիլիբ ինչ պատրուակ ալ գտնէր իւր խօստմնազանցութիւնն արդարացնելու համար , մարքիզուհին անշուշտ ծանր կասկածներ պիտի յղանար , որոց հետեւանքները կրնային կարի տագնապալից լինիլ : Ժաննի թեւադրած միջոցն , զոր նախ եւ առաջ մերժած էր արդարացի փափկանկատութեամբ , յանժամ պաշարեց իւր միտքն : Ո՛րչափ խորհեցաւ ազօր վրայ , այնչափ համոզուեցաւ թէ մարքիզուհւոյն կասկածանաց առաջքն առնլու լաւագոյն և թերեւս միակ միջոցն էր նմա առաջարկել վստահալից պաշտօնն , զոր օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էոմէլ կ'ուզէր տիկին տը Գալիայի յանձնել :

Մանուցանելէ յետոյ Ժաննի թէ վերջ ի վերջոյ կը հաւանէր իւր գաղափարին , երկար աշխատութեամբ նամակ մը գրեց մարքիզուհւոյն , որով կը հաղորդէր թէ Պ. տը Լա Ռոշ-Էոմէլ յօղային ծանր կաթուած մ'ունեցած էր , թէ իւր աղջիկը չէր կրնար հեռանալ քովէն , ի Բարիզ ուղեւորու-

թիւնն յակամայս յետաձգուած էր , եւ թէ Ժանն կը դիմէր տիկին տը Գալիայի ազնուարտութեան՝ հսկելու համար իւր ճորձմոյկին զանազան մասանց գնման եւ պատրաստութեան :

Այս նամակ անմիջական հետեւանք մ'ունեցաւ , զոր Ծիլիբ կուհելու էր , այլ զոր նախատեսած չէր եւ որ սրտափաթ ըրաւ զինք : Մարքիզուհին սիրալիր բանիւք պատասխանեց . սակայն Ծիլիբի չուղղեց իւր պատասխանն , այլ Ժաննի : Աւասիկ այդ պատասխանն , որ ընդհանուր սքանչացման առարկայ եղաւ ընտանեաց մէջ .

« Ընտանեացս զգածուած եմ , օրիորդ Ժանն , ձեր բարեկամութեան հաւաստիքէն : Արդէն իմ խօսք բազմաձայն էր ընդհուպ յարաբերութեան մոտեւ ձեզ հետ , և ձեզ հաճոյ լինիլ . — Ուստի կարելի եղածին չափ շուտ զրկեցէք ինձ ծրար մը ձեզ պէտք եղած բոլոր բաներուն , օրինակներ , չափեր , նմոյներ , եւ այլն : Մի՛ մոռնաք բանի մը հրահանգներ տալ , եւ հաւաստի եղէք թէ սիրաբողբօլ ետանդեամբ ամեն ջանք ի գործ պիտի դնեմ՝ վայելչազեղ զարդարելու համար զձեզ : — Թոյլ կուտա՞ք ինձ , սիրելի զաւակս , ողբադուրել զձեզ :

« ԼՈՒԻՉ ՏԸ ԴԱԼԻՍ. »

«Յ. Գ.—Մի՛ մոռնաք զոյգ մը կօշիկ եւ զոյգ մը ձեռնոց :»

Երեք օր յետոյ, Տիկին տը Գալիա առաւօտուն կ'ստանար նամակ մը օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էսմէլէ, միանգամայն եւ խոշորկեկ սնտուկ մը զոր նմա կը զրկէր մանկամարդ աղջիկը :—Մարքիզուհին նախ բացաւ նամակն, որ այսպէս գրուած էր .

«Պապիկիքի հօրեղբորդիներս, տիկին, այնքան մեծ պարծանք մը կը համարին իրենց ձեր բարեկամութիւնն, որ կերպիւ իւր ընտանիքէն դուրս մէկը պիտի լինէի եթէ ես եւս չջանայի վայելել զայն : Քանի որ կը հաճիք ինձ նուիրել ձեր բարեկամութիւնն հօրսանեացս նախընթաց օրը, այնքան բարեբաստութիւն կ'զգամ որքան չարաչար կը գործածեմ ձեր բարեացակամութիւնը : Սակայն անշուշտ հասկցաք թէ յորդեռանդն համակրութեան եւ յարգաւոր վստահութեան հետեւանք էր իմ ցոյց տուած յանդգնութիւնս : Ուստի եւ ձեր նամակն, որքան ալ փաղաքշական էր, զարմանք չպատճառեց ինձ բնաւ . սիրտս կ'ակնկալէր զայդ ձեր սրտէն :

«Ձեր սպասուիրանաց անսպառով, կը համարձակիմ, տիկին, մանր մունր պիտոյք-

ներս զրկել ձեզ : Բիշ մը շինական պիտի գտնէք զայնս, այլ ձեր գիւթական գառազանաւ պիտի հսկիք անոնց եւ հրաշալիքներ պիտի դարձնէք : Անոնց կցած եմ փոքր ցուցակ մը թէ ի՛նչ անհրաժեշտ կը թուի ինձ այս հանգիստաւոր պարագայից մէջ : Խոնարհաբար ձեզ կը ներկայեմ զայն, խնդրելով սրբազրել զայն ըստ ձեր ճաշակին, որ, գիտեմ, աշխարհի ամենէն կատարեալն է :

«Գորովալիր երախտագիտութեամբ ձեր ձեռները կը համբուրեմ, տիկին :

«ԺԱՆՆ ՏԸ ԼԱ ՌՈՇ-ԷՍՄԷԼ»

Գալիա մարքիզուհին, սոյն նամակը կարդացած ատեն, բանի մը անգամ յօնքերը պնտոնց զարմացմամբ եւ սրանեղութեամբ : Այս նամակը, թէեւ հրաշակերտ մը չէր, սակայն բաւական ճարտար դարձուածք մ'ունէր եւ գեղջուկ Սանտրիյոն մը, որպէս ինք կ'երեւակայէր զօրիորդ տը Լա Ռոշ-Էսմէլ, չէր կրնար գրել զայդ :—Երկիւղները դոյզն ինչ փարատեցան մտածելով թէ Տիկիք անպատճառ հսկած էր ուղղագրութեան՝ հօրեղբորդ ստերը պատիւը փրկելու համար :

Յետոյ բացաւ սնտուկը զոր իւր արդուզարդի խուցին մէջ դնել տուած էր :—Երբ մէկդի առաւ ողորկ թղթի թերթերը,

ծոեցաւ ձգոցներուն վրայ, իւր նուրբ
ոնգունքն ունեցան, եւ քանի մը անգամ
ուժով շնչեց՝ լաւաբոյնս զգալու համար
անտի բուրոջ թեթեւ անուշահոտութիւնը :

— Այս աղջիկը շատ խնամոտ է, մրմըն-
ջեց : Ի՞նչ է այս բոյրն . . . Ո՞ւսկից կ'առ-
նու :

Յամբարար սնտուկէն հանեց պարունակ-
եալ առարկայներն, իւր որսը դարձնող
գազանի մը ուշադիր հետաքրքրութեամբ
հետզհետէ շօշափելով եւ հոտոտելով զայնս :
— Ժանն գրկած էր երկու շրջազգեստ, մին
բաց եւ միւսը գոց . տիկին տը Գալիա կա
խեց զայնս, շտկեց, պարզեց, խորագնեց
ամենայետին ծալքերն ու ծոռութիւններն,
եւ ճակատը մթազնեցաւ :

— Հասակը քիչ մը կարճ է, ըսաւ,
այո՛ . . . այլ վայելչակա՞մբ :

Քանի մը կտոր ձերմակեղէններ ալ կա-
յին, որք աղնիւ եւ նուրբ ճաշակի ու
մաքրութեան յայտարար նշաններ էին : Նեղ
ու երկար ձեռնոցները պատրիկեան ձեռ-
քի մը չափը կուտային : Վերջապէս կօշիկ-
ներն, որոցմով մարքիզուհին վերջացուց այս
չահագրգիռ խուզարկութիւնը, նոր չէին,
եւ իրենց նուրբ ու սիրուն ձեւն այնու-
ուշագրաւ էր զի բնականին վրայ կաղա-
պարուած էին :

Այս մանրամասն ըննութիւնն աւարտելէ
յետոյ, տիկին տը Գալիա պահ մը լռու-
թեամբ դիտեց գորդին վրայ զիրուցան փռու-
ուած զանազան առարկայներն արդուզար-
դի . յետոյ նստաւ, ձեռները ծնդանց վրայ
դրաւ, եւ խուլ ձայնով մ'ըսաւ .

— Զիս կը խարեն . . . այդ աղջիկը գե-
զանի է :

Մարքիզուհոյն եւ Ժաննի միջեւ սխեալ
նամակագրութիւնը տակաւ տակաւ մշտա-
տեւ ու ամենօրեայ դարձաւ : Տիկին տը
Գալիա, իւր նոր բարեկամուհոյն ծառա-
յութիւն մտաուցանելու եռանդէն մզուած,
գրեթէ ամեն օր նամակ կը գրէր նմա՝
պատմելու համար վահառատանց մէջ ըրած
պտոյաները, դնումներն, ընտրութիւնները,
նմա կարծիք տալու կամ առնելու համար :
Ժանն կը պատասխանէր միեւնոյն փոյթե-
ռանդնութեամբ, եւ իրենց թղթակցու-
թիւնն օր քան զօր դիւրահաղորդ մտեր-
մութեան մը հանգամանք կ'առնուր : Պ. տը
Պուապիլիէ եւ Լա Ռոշ-Էոմէլը անհատնում
ներբողներով կը դրուատէին բարեսիրտ
մարքիզուհոյն արտասովոր հաճոյսկատա-
րութիւնն : Աւելորդ է ըսել թէ Ֆիլիբ մի-
այն մասնակից չէր ընտանեացն այդ խան-
դավառութեան . առաջին օրէն՝ երբ տե-

սած էր ուղղակի յարաբերութեանց հաստատումը ծաննի եւ մարքիզուհւոյն միջեւ, չարագուշակ նշան մը համարած էր զայդ : Հտակցած էր թէ բաղդը վերջնապէս երես կը դարձունէր իրմէ, թէ այլ եւս տէր չէր ճակատագրին, եւ թէ աղէտ մը մտաւրտ էր, ստակալի՛ աղէտ՝ այնու զի չէր կրնար գուշակել թէ ի՛նչ ձեւով վրայ պիտի հասնէր :—Սակայն երկար ատեն չ'սպասեց զայդ գիտնալու համար :

Օր մը տեսաւ թէ հայրն եւ Լա Ռոշ-Էռմէլը միահաղոյն կը խորհրդակցէին թէ պետչա՞ճ չէր ծաննի հարսանեաց հրաւիրել կին մը որ այնքան մեծ անձնուիրութիւն ցոյց կուտար նորատի աղջկան համար : Ս.յս հարցն առաջարկեցին Ֆիլիբի, որ զգաց յանկարծ թէ գետինը կը խուսափէր իւր ոտից ներքեւ : Ի զուր փնտռեց առարկութիւններ, չգտաւ : Ետտացաւ երկչտութեամբ գիտել տալը թէ այդ օրինակ հրաւէր մը կրնար նեղել զտիկին տը Ռալֆա, թէ չպիտի համարձակէր թերեւս մերժել, այլ շատ բարիգեան, շատ կենցաղասէր սովորութիւններ ունէր, թէ գիւղը կ'ատէր եւ թէ վերջապէս այդ հրաւէր մեծ տագնապի մէջ պիտի թողուր զնա :—Ծանն մէջ մտաւ յայնժամ, եւ յայտարարեց թէ հարկ էր երախտագլխտութեան այդ ընա-

կան հաւատարմը տալ առ տիկին տը Ռալֆա, եւ թէ ինք իւր վրայ կ'առնուր այնպիսի հրաւէր մ'ուղղել նմա որ չկաշկանգներ նորա ազատութիւնը :

Հետեւաբար, նոյն օրն իսկ դորովալից նամակ մը գրեց, որուն ստորոտը քանի մը տող յաւելցուց իւր հայրն.—Հազիւ կը համարձակէին իրեն առաջարկել իրենց վաղեմի գրեկին ասպնջականութիւնը, սակայն իւր եւ Պ. տը Ռալֆայի ներկայութիւնը ծաննի հարսանեաց՝ լրումը պիտի լինէր իւր շնորհաց, որոց համար բոլոր ընտանիքն արդէն երախտագլխտ էր :

Ֆիլիբ, որ աչռելի մտտանջութեան մէջ խորասուզուած էր այդ գառնաղէտ պատահարէն, դոյզն յուսով մը կ'ապրէր միայն . ինքզինքը տակաւին կը մխիթարէր այն յուսով թէ մարքիզուհին, զոհ մնալով եւ ամեն երկիւղները փարատելով այս իրողութենէն, մերժմամբ մը պատասխանելու ազնուութիւնը պիտի ունենար :

Պատասխանը չուշացաւ . հետեւեալ օրն ստացան զայն :—Սեասիկ մարքիզուհւոյն նամակը .

«Արդէն ես անձամբ պիտի խնդրէի այդ ասպնջականութիւնը, ս'իբեիլա :—Հետեւաբար պիտի գամ ութ օր մնալ ձեր քով, եր-

կուշարթի երեկոյ պիտի հասնի՞մ, հետո բերելով ձեր շրջագգեստներն :— Ի տես ընդհուպ, սրտակիրդդ իմ :

«Յ. Գ.— Գալով Պ. տը Գալիայի, կարելի է, շատ կարելի է որ քանի մը օր վերջ գայ ինձ միանալ : Ըսէ՞ք Պ. Ճիլիբի :»

Այս երկտողը, փայլակի մը պէս կարճ, փարատեց Ճիլիբի հուսկ յետին պատրանքները . մարքիզուհին անշուշտ կը կասկածէր թէ խարուած էր, թէ ժանն սիրեցեալ եւ սիրուելու արժանի ոտիս մ'էր . կուգար ապահով լինիլ այդ մասին, եւ երիտասարդը շատ լաւ ըմբռնեց յետ դրութեան սպառնալից նշանակութիւնն :

Ըսել է զառանցանքն իրականութեան կը դառնար. կեղծիքը մարմին հառնուր, ու այլեւս միմիայն չէր երազեր զայն . կը տեսնէր, կը շօշափէր, կ'զգար նորա շունչն իւր դիմաց վրայ :— Սոսկալի ժամ մ'եզաւ այդ, խելայեղութեան ժամ մը :— Ի՛նչ ընելու էր :— Բովանդակ ճշմարտութիւնը խոստովանիլ իւր հօր, Լա Ռոշ-Էսմէլի կոմսին, ժաննի, — դատաւոր ընտրե՞լ զայնս, եւ տպաւ ինի՞լ նոցա կարեկցութեանս :— Պահ մը ունեցաւ այդ ահռելի փորձութիւնն . . . Յայնժամ անշուշտ, ինկատ առնելով իւր անկեղծութիւնն, իւր տառապանքը, պիտի ներէին իրեն, նե-

ցուկ պիտի լինէին իրեն այդ զարհուրելի ճգնաժամուն մէջ . իրեն պիտի միանային հեռացնելու, յաղթահարելու համար այդ ուրուականն որ կը մտնէնար :— Այո՛, ճարպիկ ու խոհեմ մարդու գործ էր այդ . սակայն վատի գործ էր, անպատուել էր կին մը որ իրեն փտահացած էր :

Ի բաց վանեց այդ փորձութիւնն, եւ հաստատապէս որոշելով ամեն ինչ կորսնցնել քան իւր արժանապատուութիւնն, սպասեց :— Ընթերցողը կ'երեւակայէ անշուշտ թէ ի՛նչ ճիգ թափեց որպէս զի մինչեւ այդ չարաչուք երկուշաբթին պահէ, ընտանեացն ու խօսեցելոյն հանդէպ, հանդարտ եւ զուարթ դէմք մը :

Այսու հանդերձ, փրկութեան վերջին յոյս մը չէ՞ր մտար դեռ : Կարելի չէ՞ր որ արիւնի տը Գալիա շնչմարեր ժաննի բնատիւ հրապոյրն որ հմայած էր գմիլիբ : Բարի վայելչագեղ բարձր գասուն տիպարաց վարժուած լինելով, կարելի չէ՞ր յուսալ թէ աննշան աղջիկ մը պիտի համարէր զօրիորդ տը Լա Ռոշ-Էսմէլ, բիշ շատ ակնահաճոյ տգեղ աղջիկ մը, որ բոլորովին ի սուտ չպիտի հանէր Ճիլիբի ըրած նկարագրութիւնն :— Այո մասին ալ իւր պատրանքն ընդհուպ յօլտ ցնդեցաւ :

Տիկին տը Գալիա, որպէս կանխաւ ծա-

նուցած էր, յաջորդ երկուշաբթի երեկոյին հասաւ, ժամ հնգին ատենները, — Գաւառին մէջ պատշաճից օրէնք է որ մանկամարդ աղջիկը, իրենց ամուսնութեան նախընթաց օրերն, հասարակութեան չեն երեւիր: Լա Ռոշ-Էոմէլի կոմսն, որ շատ բնականօրէն էր ի մասին ձեւակերպութեանց, որոշեց զի ժանն համակերպի ընդհանուր սովորութեան եւ մարբիզուհւոյն սպասէ գղեկին ծառուղւոյն մէջ, մինչդեռ հնք՝ Պուալիլիէի հօրեղբօրորդուցն ընկերակցութեամբ՝ կայարան պիտի երթար ընդունելու համար զտիկին տը Գալիա: — Իեմբը զարմացական արտայայտութիւն մ'ըզեցաւ երբ մարբիզուհին, վախճէն իջնելով, երեւցաւ իւր երիտասարդութեան եւ գեղոյն լիակատար փայլով: — Երկուստեք քաղաքավարական խօսքերու փոխանակութենէն յետոյ, իրենց կառքն առաւ զնա եւ քան վայրկեան յետոյ յաղթանակաւ կ'անցնէին ծառուղւոյն սպիտակ փակցնէրէն:

Ժանն ազկից քանի մը քալ հետու կեցած էր հօրեղբօրն եւ օրիորդ Անժէլիբի մէջտեղ: Կտուաց ազմուկը լսելուն պէս, յառաջացաւ բերկրապատար դէմքով. կառքը կանգ առաւ, տիկին տը Գալիա, կոմսին ձեռաց կրթնելով, թեթեւօտն ցատքեց խճուղւոյն մէջտեղը, ժպիտ ի շրթունս,

եւ ինքզինքը դէմ առ դէմ գտաւ ժաննի: — Արագ հայեցուածքով մը յօտից ցզլուխ դիտեց զնա, երկու ձեռները բռնեց, անգամ մ'ալ նայեցու նմա, եւ շնորհալի կերպով ըսաւ.

— Երեւակայածիս պէս կը գտնեմ զձեզ: Կ'ուզէ՞ք ողջագուրել զիս, սիրելիս:

Ժանն քանի մը վայրկեան այլայլեալ մնաց, — տատամուծեան զիրքով մը զօր կարելի էր վեհերոտութեան վերագրել. աչքերը խոշոր բացուած էին, որպէս թէ օտարօտի եւ անահնկալ տեսարանէ մը սահմուկած լինէր. սիրան ուժով մը վեր կ'առնուր նորա սեղմիրանն: — Ապա, տէր լինելով անձին.

— Տիկին, մրմնջեց հազիւ լսելի ձայնով մը, որքան բարի . . . ե գեղանի՛ էք:

Եւ իրենց երեսներն իրարու հպեցան:

— Սիրասուն զուակ, յարեց տիկին տը Գալիա՝ մեղմիւ զարնելով նորա ձեռքին:

Եւ, դառնալով Ֆիլիբի, որ ուշագրութեամբ կը դիտէր այս տեսարանին մանրամասնութիւնները.

— Քիչ մը ինձ եկէք, ըսաւ ժպտնով:

Քանի մը քայլ հեռացաւ ընտանեաց խմբակէն, եւ թեւն անցունելով երիտասարդին թեւէն, ցած ձայնով մ'ըսաւ.

— Իուք սովորակածն կը գտնէք այդ աղջիկը:

— Բայց . . . անուշտ :

— Ո՛հ , շա՛տ լաւ . . . միայն թէ , բա-
րեկամն , լաւ ուչ դրէք ըսածիս , այդ ա-
մուսուծիւն տեղի չպիտի ունենայ :

— Բայց այդ ամուսուծիւնը . . . դուք
անձամբ հրամայեցիք :

— Հիմա ալ հակառակը կը հրամայեմ :

— Շատ ուշ է :

— Այլ կրկնեմ թէ տեղի չպիտի ունե-
նայ :

— Ա՛հ . . . ի՞նչ պիտի ընէք արգիլելու
համար :

— Ամեն բան :

Ձայս ըսելով հեռացաւ ըովէն , և Ժաննի
քով դառնալով .

— Ձի նախանձիք , սիրելիս , ըսաւ իւր
ամենէն անուշ ժպտով ու ամենէն հեշտա-
լուր ձայնով , — կ'ըսէի իրեն թէ արդարեւ
շա՛տ սիրուն էք :

Ապա գղեակի մտան , սիրելաբար խօսե-
լով այլ եւ այլ նիւթերու վրայ : Յետոյ
օրիորդ Անժէլիք՝ եղօրօդատերն աջակցու-
թեամբ՝ տեղաւորեց զմարքիզուհին իրեն
սահմանեալ սրահին մէջ : Իւր սենեկապա-
նուհւոյն հետ միայնակ թողուցին զնա անդ ,
յայտնելով թէ զանգակն ընդհուպ պի-
տի ծանուցանէր ընթրեաց ժամը :

Ընթրիքի միջոցին , որում մասնակցեցան

նաեւ Պ. տը Պուավիլիէ եւ որդին , Ֆիլիբ ,
ա՛լ ոյէտը չունենալով իրագեկ յինելու
մարքիզուհւոյն զգացմանց , միմիայն գրա-
ղեցաւ դիտելով Ժաննի դիմադներն եւ
անոնց արտայայտութեան թափանցելու
ջանալով : Դժմարած էր թէ մանկամարդ
աղջիկն ի՞նչ ապշութեամբ համակուած էր
զտիկին տը Դալիս տեսած առաջին վայր-
կեհին : Աներկբայ էր թէ այդ վայրկեհին
իսկ ահաւելի լոյս մը ծագած էր նորա մտաց
մէջ : Բայց մինչեւ ո՞ր ատիճան տեղեկու-
թիւն սենէր , ի՞նչ գիտէր , ի՞նչ կը կասկա-
ծէր , ի՞նչ մեկնութիւն կուտար Ֆիլիբի ըն-
թացքին , մարքիզուհւոյն ընթացքին : Առ-
հաւիր ջանաց նորա երեսին վրայ կարգալ
այս առեղծուածոց լուծումը : Դէմքը վե-
րըստին զգեցած էր անդորրութեան , քաղց-
րութեան եւ վէսութեան երեւոյթն . իրեն
այնպէս եկաւ միայն թէ սովորականէն ա-
ւելի մտախոհ էր : Մերթ եւս այնպէս
թուեցաւ իրեն թէ նորա լուրջ գեղեցկու-
թիւնը կը պայծառանար այն տարօրէն ճա-
ռաղայթացմամբ , զոր նահատակութեան
մերձեցումը կը դնէր ծաղկահասակ քրիս-
տոնէուհեաց ճակտին վրայ . . . Երբէք այն-
քան սէր զգացած չէր նորա համար : Հէ՛ք
սիրեցեալ աղջիկ . ի՞նչ պիտի լինէր . ի՞նչ
պիտի պատահէր . . . : Ի՞նչ անձկութեանց ,

ի՞նչ գայթակղութեանց, ի՞նչ անձանօթ-
վատաց պիտի մատնուէր :

Մարբիզուհին սակայն բոլորովին երջա-
նիկ կը թուէր՝ պարկեշտ անձանց այքան
հաճոյալի ակումբի մը մէջ գտնուելուն հա-
մար : Իւր վայելչաշուք Բարիզուհեոյ դերը
կը խողար արքայավայել համարձակութեամբ
որ յատուկ էր իրեն, մէկուն միւսին շնորհալի
խօսք մ'ուղղելով, Պ. տը Պուավիլիէ միտքը
ձգելով հասարակաց յիշատակներ, Լէորոլտ
կոմսին խօսելով իւր բնակարանին վեհ ու
բանաստեղծական գրողին վրայ, Անդուան
ասպետին՝ իւր սրնգին եւ Պէթովէնի վրայ,
օրիորդ Անժէլիբի՝ ջրաներկի եւ սիպէի
(sépia) վրայ :—Ուստի եւ, երբ ընթրի-
քէն յետոյ սրահն ելան խաչուէ խմելու
համար, ընտանեաց բոլոր անդամներուն
միջեւ լսեց փաղաքական զգուշաւոր շը-
շուկ մը ուր «սքանչելի» բառն յանկերգի
մը պէս կը յեղյեղուէր :

Երեկոյթի միջոցին, տիկին տը Գալիա
խնդրեց ժամնէ որ քանի մը բան նուագէ
դաշնամուրին վրայ, եւ ժամն հնազանդ ե-
ցաւ : Ապա խնդրեց տեսնել այն պնակներ-
քէ մին զորս այնքան լաւ կ'երթնագրէր,
եւ օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլ փութաց ներ-
կայացնել անոնցմէ մին, այս աշխատու-
թեան վրայ քանի մը հակիրճ բացատրու-

թիւններ տալով, զորս աւարտեց հանդար-
տօրէն ըսելով .

—Մեծ բան մը չէ, տիկին :

—Է՛հ, օրիորդ, ըսաւ մարբիզուհին,
եթէ այսպէս երթայ՝ պիտի քաշուիմ ձեզ-
նէ . . . որովհետեւ վերջապէս օմեն տա-
ղանդ ունիք . . . կատարեա՛լ էք . . . ան-
տանելի է այս :

Ասոր վրայ ոտք ելաւ, հոգմահարին
ետեւ ծածկեց յօրանջումն, եւ ուղեւորու-
թեան յոգնութեանց պատճառաւ ջներոզու-
թիւն խնդրելով, հրաժեշտ տուաւ իւր աս-
պնջականաց :

Գուրս ելնելէ առաջ՝ Ֆիլիբի ձեռքը
սեղմեց :

—Աւ վաղիւ, բարեկամս, ըսաւ .

Եւ աւելի ցած ձայնով յարեց, այլ միշտ
ժպտելով, իւր թէ մեծարանաց խօսք մ'ուղ-
ղէր նմա .

—Երկու օր պայմանաժամ կուտամ ձեզ
որչում մը տալու համար.—այնուհետեւ ե՛ս
գիտեմ ընելիքս :—Գիշեր բարի :

Թ.

Յաջորդ երկու օրերը մեծ մասամբ նուիր-
ուեցան հիւրասիրելու զտիկին տը Գալիա :
Սուաւօտուն ոտքով կը շրջադայէին Լա Ռոշ-

Էռմէլի եւ Պուսպիլիէի անտառաց մէջ, եւ միջօրէէն յետոյ կառքով կը պտըտէին շըրջակայից ամենէն նշանաւոր վայրերը: Բաց յայսցանէ, կ'գրադէին հարսանեաց պատրաստութեամբք եւ մանաւանդ ձորձուցիկին քննութեամբ եւ փորձերով:

Այս զանազան պարագայից մէջ, ահաբի տաւան՝ այր թատերավայրն էր յայնժամ Լա Ռոշ-Էռմէլի դղեակը՝ կերպիւ իւրը կեդրոնացեալ կը մնար երեք գլխաւոր դերակատարաց միջեւ, որոնք միայն գիտէին նորա դադարն ինչ ալ եւ ալ աստիճանաւ: Գողցես լըին համաձայնութիւն մը կար տիկին տը Գալիայի, Ֆիլիբի եւ Ժաննի միջեւ՝ կարելի եղածին չափ երկար ատեն պահպանելու համար ընտանեացն անդորրութիւնն, որովհետեւ տիկին տը Գալիա, որքան ալ անտարբեր լինէր իւր աստիճանականաց հանգստութեան, Էսկան շահ մ'ունէր զգուշանալու ո եւ է չչնկոցէ՝ ցորչափ կը պահէր մտերմական կարգադրութեան մը յոյսը: Սակայն եւ այնպէս, հակառակ իւր ծածկամտութեան հրաշալի զօրութեան, կը պարտասէր այս շարունական ճգէն, եւ երբ միայնակ զտնուէր Ֆիլիբի եւ Ժաննի հետ, կ'իսովին կը հանէր իւր դիմակը՝ շունչ առնլու համար: Յայնժամ կ'երեւէր մտազբաղ, հեգնական, խորխոր:

Միւս երկուքը, դժգոյն որպէս զնա, սըրտաթուռք, ակնկառոյց, կը հարցնէին իրենք իրենց եւ կարծես կը հարցնէին նմա թէ ե՞րբ պիտի բարեհաճէր խորտակել այդ շըրջթայն եւ սխիլ մահացու թշնամութիւնները զօր կը գուշակէին:

Ֆիլիբ չէր սխալած: Ժանն, վարքիզուհւոյն գալուստէն ի վեր, կ'զգար թէ վտանգ մը կախուած էր գլխոյն վերեւ: Խ վաղուց հետէ, ինչպէս կը յիշուի, հասկցած էր թէ օր մը պահապան հրեշտակի դեր պիտի կատարէր հօրեղբորդուոյն մօտ՝ փրկելով զնա մեղսապարտ կապակցութեան մը խղճի խայթերէն եւ խոովիչ յիշատակներէն: Տիկին տը Գալիայի յանկուցիչ գեղն եւ թերեւս նորա առաջին նայուածքին մէջ տեսած մտեկան սպառնալիքը բոլորովին բացած էին նորա միտքն: Այդ վայրկեանէն ալ տարակոյն չունեցաւ թէ մարքիզուհին էր այն կինն այր տարփանքն անտանելի շղթայ մը դարձած էր Ֆիլիբի համար: սակայն Ժաննի սրամտութիւնն եւ հեռատեսութիւնն ազկից անդին չէին կրնար երթալ...: Այդ կինն ի՞նչ ընելու եկած էր ի Լա Ռոշ-Էռմէլ. ի՞նչ կ'անցունէր մտքէն: Ժանն կ'ըզգար թէ զարհուրելի գաղտնիք մը կար այդտեղ. այդ բան անձուլութեամբ կը համակէր զինքն, ալ սրտաթափ չէր ընէր, որով-

հետեւ , առանց բացայայտուպէս ըմբռնելու Ֆիլիբի ընթացքին նշանակութիւնը . նորա չարժուածքին եւ դիմաց վրայ կը տեսնէք անկեղծութեան ակներեւ նշաններ . բաց յայտանէ կը յիշէր թէ այդ վերջին ժամանակները միշտ սաստիկ առարկութիւններ յարուցած էր ընդդէմ այն ծրագրոց որք կերպիւ իւր կրնային մերձեցնել զինքը տիկին տը Ղալիայի . այդ նշաններէն եւ յիշատակներէն կ'եղրակացնէր թէ մարքիզուհւոյն ներկայութիւնն իրմէ՛ աւելի նշանածին համար առարկայ մ'էր նողկանաց եւ սոսկման :

Այդ համոզումէն ներշնչեալ , որոշեց արիաբար զիմագրուել այդ նորօրինակ ազգէտին եւ վստահալից սպասել նորա վախճանին : Ինքն իրեն կ'ըսէր թէ սիրուած էր , եւ ա՛լ ոչ մէկ բանէ կը վախճար : — Թերեւս իսկ այդ վեհանձն հոգին արգահատանաց զգացում մ'ունեցաւ այդ գեղապանձ նախանձորդին համար , որ իւր կարգին այնքա՛ն կը տառապէր անշուշտ : Ինչ որ ալ լինի , ժանն , հակառակ իւր թաքտն միջկութեան , բարի ու խանդակաթէր նորա նկատմամբ , իբր թէ փափաքէր մխիթարել կամ հանդարտել զնա :

Երբորդ առուր առաւօտուն , նախաձայլէն յետոյ , Ղալիա մարքիզուհւոյն սանդուղին անդաստակին վրայ հանդիպեցաւ օրիորդ տը

Լա Ռոշ-Էռմէլի որ կը պատրաստուէր դուրս ելնել :

— Կը հաճի՞ք ինձ ընկերանալ , տիկին , ըսաւ ժանն : — Օղն հիանալի է , եւ շատ հեռու չպիտի երթամ :

— Յօժարակամ , ըսաւ մարքիզուհին , գլխարկս դնեմ եւ դամ :

Քանի մը վայրկեան յետոյ , մարքիզուհին նմա միացաւ դղեկին գաւթին մէջ :

— Տեսնե՞ք ս'ըր պիտի տանիք զիս , սիրելիս :

— Հիմա կը տեսնէք , ըսաւ ժանն խընդալով : Սա չափը գիտցէք միայն թէ նեղ ճամբայներէ պիտի տանիս՝ զձեզ :

Քանի մը քայլառաջացան գլխուոր ծառուղոյն մէջ եւ ձախ կողմէն ընդհուպ մըտան ոլորապտոյտ արահետ մը , որ առլեփ կը բարձրանար ընդմէջ երկու ցանկերու : Վաղնիներու , կիպրոսներու եւ կարճաբերձ ծառատնկոց խառնամանեալ օտտերը կը պահէին անդ ստուերախած աղօտութիւն մը , ուր արեգակը տեղ տեղ կ'արձակէր իւր լուսաբորբ ճաճանչները : Ժեռուտ ժանապարհին դժուարութիւնքն , ոտից ներքեւ գլորող քարերը , շրջազգեստից կառչող թուփերը՝ բնական եւ գրեթէ զուարթ խօսակցութեան մը նիւթ դարձան երկու մանկամարդ կանանց համար , ան-

ընդհատ ձայնարկութեամբք խառն : Ժանն շուժափութեամբ տիկին տը Դալիա առջեւէն մէկդի կ'առնուր ցցունազարդ ոտտերն եւ փոյտ մացառները . մինչեւ իսկ ձեռք կը կարկառէր նմա շատ դերբուկ անցքերուն մէջ : Մարքիզուհին կ'ընդունէր այս փոքր ծառայութիւնները , գլխու թոյլ շարժմամբ շնորհակալ լինելով : Ապա կը շարունակէր հետեւիլ իւր առաջնորդին՝ հեգնական ակնարկ մը նետելով նորա վրայ , որ կարծես կ'ուզէր ըսել .

—Չո՛ւր ջանք , սիրունիկս :

Եղաւ վայրկեան մը ուր Ժանն ետ մնաց քիչ մը : Փոսին մամուռին մէջ նշմարած էր այն կապուտակ սիրուն փոքրիկ ծաղիկներէն որք անմեռուկի կը նմանին , թէեւ աւելի պայծառ կապոյտ մ'ունին , եւ որք այդ դաշտաց մէջ եղանակին վերջին ծաղիկներն են : Փոքր փունջ մը կազմեց անոնցմէ , կնիւնի շիւղով մը կապեց եւ տիկին տը Դալիայի մատոց , հովուուհւոյ սիրալիք խոնարհութեամբ ողջունելով զնա : Մարքիզուհին վարանեցաւ , շեշտակի նորա վրայ յառեց իւր աչերն , եւ նորա աչաց մէջ շնորհալիք բարութեան արտայայտութիւն մը միայն տեսնելով , թեթեւ իմն շառագնեցաւ եւ փունջն առաւ :

Արահետին բարձունքը կը գտնուէր

գուռն այն փոքրադիր գերեզմանատան , որոյ մէջտեղ կը բարձրանար թեմին եկեղեցին : Հողաբլրոյ մը կատարն էր այդ , ուր ակնարկը կը խորասուզէր ի հեռուստ այն խոր եմակին մէջ ուր օձապտոյտ կը սողակէր Օսմէ գետակն , եւ ծառազարդ հորիզոններուն վրայ որք ամփիթէատրոնի պէս տարածուած էին չորս կողմ : Միջօրէի արեգակն յայնժամ իւր պայծառ լոյսը կը հեղուր այդ զուարթ ու հանդարտ դաշտանկարին վրայ , դէս ու դէն շողացնելով , մթամած դալարեաց մէջտեղ , ագարակի մը պատին սպիտակութիւնը , փոշելից ուզուոյ մը ակօսը , դանգատան մը հերձաքարերն եւ սրածայր սլաքը :

—Ի՛նչ սիրուն է , ըսաւ տիկին տը Դալիա՝ հարիւրամեայ կարմրածառի (if) մը հովանւոյն տակ նստելով , այն սեղանածեւ տապանաքարերէ միւոյն վրայ որք գեղջկական գերեզմանատանց ազնուապետական յիշատակարաններն են :

—Ո՛հ , այո՛ , ըսաւ Ժանն , ոյր աչերը կը բոցավառէին ի տես այդ գեղազուարճ բնութեան զոր կը պաշտէր :

Յետոյ , քանի մը վայրկեան թողլէ յետոյ զմարքիզուհին իւր տարտամ հայեցողութեան մէջ , յարեց .

—Վայրկեան մը եկեղեցի պիտի մտնեմ . . . կուգա՞ք :

—Ո՛չ, ըսաւ ցրտութեամբ մարքիզուհին :

Եւ յարեց անդէն .

—Ես բանի մը չեմ հաւատար :

—Գէթ թոյլ կուտա՞ր որ ձեզ համար աղօթեմ, ըսաւ Ժանն ժպտելով :

—Ո՛հ, Տէ՛ր Աստուած, այո՛ . . . անշուշտ թոյլ կուտամ :

—Ըսել է կը հաճիք ինձ սպասել աստ, այնպէս չէ՞, ըսաւ Ժանն :

Եւ ներս մտաւ փոքրիկ եկեղեցոյն յարկածածուկ գաւթէն :

Տիկին տը Դալիա ա՛յդ օրը նշանակած էր Ֆիլիբի՛ նորա որոշումն իմանալու կամ իւր որոշումն հաղորդելու համար : Ֆիլիբ մոռցած չէր զայդ, եւ առաւօտուն կանուխ, հաստատապէս միտքը դնելով վերջ տալ զինքը տանջող ահակի անտուգութեան, Լա Ռոշ Էռմէլ գնաց : Դղեկին մէջ ըսին նմա թէ մարքիզուհին քառօրդ մը առաջ դուրս ելած էր Ժաննի հետ, եւ երկուքն ի միասին մտած էին յեկեղեցին տանող արահետը :

—Մէ՞ն միայնակ :

—Մէն միայնակ :

Տիկին տը Դալիայի գալուստէն ի վեր Ֆիլիբի ուղեղը պաշարող չարաշուք խորհրդոց մէջ, խորհուրդ մը կար զոր նախ ի

բաց մերժած էր իւր խօլական ցնորք մը, եւ որ սակայն հետզհետէ անդիմադրելի կերպիւ տիրած էր նորա մտքին : Մարքիզուհին, — երբ երիտասարդն հարցուցած էր նմա թէ ի՛նչ պիտի ընէր իւր ամուսնութիւնն արգիլելու համար, — սա միակ բառով պատասխանած էր նմա . « Ամե՛ն բան » : Անդադար կը յեղյեղէր ինքնին այդ զարհուրելի բառն որ ինչքան անորոշ, այնքան ճշգրիտ էր . « Ամե՛ն բան » : Այո՛, գիտէր արդարեւ թէ ամեն բան ընելու կարող էր . . . : Գիտէր թէ ամեն հաւատքէ եւ ամեն սկզբունքէ զուրկ, կարի վիպական եւ արկածախնդիր, կրքէ, նախանձէ եւ վիրաւորեալ վէսութենէ արբչու, իւր հրապուրիչ եւ ցուրտ պատեանին ներքեւ՝ աստուածապարարի (bacchante) մը վայրագ մոլեղնութիւնը կը սնուցանէր հոգւոյն մէջ :

Առանց կարենալու որոշ կամ գէթ ճշմարտաման կերպարանք մը տալ իւր երկիրդներուն, եւ ջանալով հանդերձ առ ոչինչ գրել զայնս, տարօրինակ անհանգրստութիւն մը կ'զգար երբ տիկին տը Դալիա վայրիկ մը միայնակ մնար Ժաննի հետ : Երբ իմացաւ թէ դաշտերը գնացած էին ի միասին, սիրտն յանկարծ սկսաւ տրոփել խռովութենէ եւ անձկութենէ : Հապճեպիւ

կարեց անցաւ նոցա հետեւած ուղին, եւ ընդհուպ հասաւ գերեզմանատան վանդակորմին առջեւ: — Տեսաւ յայնժամ զտիկին տը Դարիա որ տապանաբարի մը վրայ նըստած էր եւ իւր փուռնին կապուտակ ծաղիկները կը խածատէր: Նորա ոտից խօշիւնէն գլուխն ասդին դարձուց

— Ա՛հ, դ՛ու՛ք էք, ըսաւ: Շատ ճշդապահ էք . . . Օրիորդ ժանն ներս է, հանգիստ եղէք: Մօտեցէ՛ք:

Եւ ձայնը ցածցնելով.

— Յայտնապէս ըսէք, ի՞նչ որոշեցիք, ի՞նչ պիտի ընէք:

— Բայց դ՛ու՛ք ինչ կը պահանջէք ինձմէ, հարցուց Ֆիլիբ նոյն ձայնով:

— Կը պահանջեմ որ խղէք այդ ամուսնութիւնը:

— Խզե՛մ այդ ամուսնութիւնը . . . վերջի՛ն պահուեն . . . ի՞նչ կերպով . . . ի՞նչ պատրուակաւ . . . : Կուզէք որ հայրս, ազգականներս եւ աշխարհիս բոլոր պարկեշտ մարդիկ յիմար ու թշուառակա՛ն յորջորջեն զիս . . . : Մտիկ ըրէք, Լուիզ, կրնամ անգամ մ՛եւս ըսել թէ, մօտալուտ վտանգէ մ՛ազատելու համար՝ դուք իսկ հրամայեցիք ինձ այս ամուսնութիւնն, որ այն ատեն մտքէս անգամ չէր անցներ. սակայն աւելորդ է այս, դիտեմ, չպիտի համոզուիք . . .

պիտի ըսէք թէ չէիք դիտեր ժաննի այս կերպ լինելը . . . : Սակայն, հանդատացէ՛ք . . . Սյդ աղջկան, նորա ընտանեաց, իմ ընտանեաց խնայելու համար ձեր սպառնացած տագնապներն եւ գայթակղութիւնը, պատրաստ եմ ամեն զոհողութեանց, մինչեւ իսկ ձեր պահանջած զոհողութեան, — սակայն պայմանաւ մը. այդ զոհողութիւնը կատարելու համար միջոց մը հարկ է որ ոչ ժաննի եւ ո՛չ ինձ համար անպատուաբեր լինի, եւ դ՛ու՛ք պէտք է ցոյց տաք այդ միջոցն . . . որովհետեւ ես ո՛րչափ կը մտածեմ, չեմ կրնար գտնել:

— Շատ պարզ է, ըսաւ տիկին տը Դարիա իւր յամր ձայնով: Խզումը թող ժաննի կողմէն գայ . . . : Միթէ չի՞ գիտեր ամեն բան:

— Բան մը չի գիտեր, ըսաւ Ֆիլիբ խորոխտ անխռովութեամբ. գէթ ես բան մ՛ըսած չեմ իրեն:

— Սներկբայ եղիք որ կասկածներ ունի . . . : Սյուս հանդերձ պատմեցէ՛ք նմա եղելութիւնը:

— Սրտօնութիւն կուտա՞ք:

— Կատարելապէս . . . : Սյն ատեն ի՛նչ պիտի մերժէ զձեզ . . . Շատ կանոնաւոր կը լինի:

— Թո՛ղ այդպէս լինի: Սյսօր կը խօսիմ իրեն:

—Այս պահուս իսկ խօսեցէք . . . եւ ան-
միջապէս եկէք ինձ բերէք իւր պատաս-
խանն . . . : Աւասիկ կը լսեմ նորա՝ քայլե-
րուն ձայնը :

Մարբիզուհին ոտք ելաւ եւ տեսնելով որ
Ֆիլիբ կը յառաջանայ գէպի ճամբուն կողմը .

—Ո՛չ, ո՛չ, անհանգիստ մի լինիք, ըսաւ :
Գիտեմ ճամբան : Ի կրկին տես, բարե-
կամս . . . ի տես ընդհո՛ւսկ :

Դուքս ելաւ գերեզմանատունէն եւ ա-
րահետին ստուերաց մէջ աներեւութացաւ :

Գրեթէ նոյն վայրկեանին, օրիորդ տը Լա
Ռոշ-Էռմէլ կը փակէր վարձակահան եկեղեց-
ւոյն դուռն եւ կը յառաջանար դէպի Ֆի-
լիբ :

—Դո՛ւք, ըսաւ զարմացմամբ : Մարբի-
զուհի՞ն ուր է :

—Գղեակ դարձաւ : Կ'ուզեմ քանի մը
վայրկեան տեսակցիլ ձեզ հետ, Ժանն :

—Ա՛հ, ըսաւ, խռովեալ ակնարկ մը
նետեւելով երիտասարդին պղտոր աչերուն վը-
րայ : Լա՛ւ :

Երիտասարդին քով նստաւ, տիկին տը
Գալիայի բազմած տեղն :

—Ի՞նչ կայ, Ֆիլիբ :

—Սիրելիդ իմ Ժանն, ըսաւ խորազգաց
չեչտով մը, ի վաղուց հետէ գիտակ պիտի
լինէիք ըսելիք գաղտնեացս, եթէ այդ

գաղտնիք միմիայն իմս լինէր : Այսօր ար-
տօնութիւն կուտան ինձ ձեզ յայանելու
այդ գաղտնիքն . . . : Չմեզ բաժնել կ'ու-
զեն, հէ՛զ Ժաննս . . . : Ինձ կ'արգելուն ա-
մուսնանալ ձեզ հետ : Պէտք չունիմ ան-
ուանելու այն անձն որ կը կարծէ թէ իրա-
ւունք ունի այդպէս ընելու : Դուք դատա-
ւոր եղէք թէ ունի՞ թէ ոչ այդպիսի իրա-
ւունք մը :

Յայնժամ պատմեց նմա, մեծ ակնածու-
թեամբ՝ թէ եւ կատարեալ անկեղծութեամբ,
իւր աղիտարեր կապակցութեան առամն,
նախ իւր խղճատութեան տաղնապներն,
ապա կրքին յոյզերն, յետոյ խղճի խայթերն,
յետոյ նողկանքն, յետոյ ատելութիւնն . ը-
սաւ նաեւ թէ գէպերու ի՛նչ այլանդակ
յաջորդութեամբ մարբիզուհին ինք խոր-
հուրդ տուած, գրեթէ հրամայած էր այդ
ամուսնութիւնն, ինչպէս այդ անակնկալ
առիթէն օգուտ քաղած էր ինք վերստին
աէր լինելու համար իւր ազատութեան,
դարձեալ ձեռք ձգելու համար իւր խղճին
անդորրութիւնն, եւ իւր կեանքը նուիրե-
լու համար այնմ որ իւր գործվանաց միակ
առարկայն եղած էր . վերջապէս ի՛նչ կեր-
պով տիկին տը Գալիայի կասկածներն եւ
նախանձը մղած էին զինքն այս յուսահատ
ծայրայեղութեան—գալու անձամբ նետ-
ուելու իրենց միութեան մէջտեղ :

— Էս իմ պատասխանս տուի, ժանն, յարեց Յիլիբ. ո՛չ աղաչանք եւ ո՛չ սպառնալիք կրնան երբէք չըթնեռէս խել բառ մը որ յետս կոչու՞մ մը լինի իմ սիրոյս, բառ մը կարենայ թշնամանք մը լինիլ քեզ համար . . . Հիմա, սիրեցեալդ իմ, դո՛ւք ալ տուէք ձեր վճիռը. եթէ կը նախանձիք անցեալէն, եթէ սրտատանջ անձկութեամբ կը դիտէք ներկայն ու ապագայն եւ եթէ կ'ուզէք մերժել զիս, մերժեցէ՛ք. ինչ պատճառ ալ տաք ձեր ընտանեաց եւ ամենուն, ի՛նչ պատրուակ ալ գտնէք զիս վտարելու համար, բառ մը չպիտի ընեմ անձիս պաշտպանութեան համար, ամեն բան պիտի ընդունիմ, ի սուտ չպիտի հանեմ զձեզ:

Ժանն մտիկ ըրած էր զնա խորին ուշադրութեամբ, գլուխն ուղիղ եւ քիչ մը ետեւ՝ ըստ իւր սովորութեան, հայեացքը կորսուած հեռուն, հորիզոնին վրայ: Երբ Յիլիբ խօսքն աւարտեց, դարձաւ առ նա.

— Յիլիբ, ըսաւ, այդ կինն որչափ ալ չար լինի, դժբաղդ է, եւ կը կարեկցիմ նմա: Սակայն երկիւղն ի՛նչ է չեմ գիտեր: Դուք զիս կը սիրէք, ես ալ զձեզ . . . ու չեմ բաժնուիր ձեզնէ:

Տեսնելով արտասուաց երկու կաթիլներու սահիլն իւր սիրահարին աչքերէն, ինքն եւս փղձկեցաւ ու ճակատը ծածկեց ձեռ-

քին մէջ: Յետոյ, աշխուժիւ ոտք ելնելով.

— Օ՛ն, ըսաւ, տղայութիւնս պէտք չէ: Թերեւս հարկ պիտի լինի զինուիլ մեր բոլոր արութեամբ: Տեսնենք, շարունակեց ժպտելով, երկուքս ի միասին փնտռենք քիչ մը թէ ի՞նչ կրնայ ընել մեզ:

Յիլիբի թեւին կրթնեցաւ, եւ ամենէն երկար ճամբան բռնեցին դղեակ վերադառնալու համար, ջրնալով կռահել թէ ի՛նչ կրնար ընել այդ կին:

Կէս ժամ յետոյ, Յիլիբ տը Պուսպիլիէ տիկին տը Գալիսի սենեակը կը մտցուէր: Սարբիզուհին, գոգգետ վստահ իւր յաղթանակին վրայ, անհոգ դէմքով մը հարցուց նմա.

— Ի՞նչ ըրիք տեսնենք:

— Ի՞նչ ընէի . . . օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էնմէլ, ում պատմեցի բոլոր ճնամարտութիւնն, հաւատարիմ կը մնայ միշտ իւր ըզգացմանց եւ ծրագրոց:

Սյո խօսքին վրայ, մարբիզուհոյն գեղեցիկ նրբենի դիմագծերը մոխրի գոյն առին եւ չրթուները թեթեւ իմն սարսուցան ջղաձգաբար. սեղանին մօտեցաւ, երկու երեք տող գրեց նամակի թուղթի թերթի մը վրայ, եւ ուղղակի Յիլիբի վրայ երթալով.

— Եթէ ձեր ամուսնութիւնն այս վայրկենիս իսկ չխզուի, — նորա կողմէ թէ ձեր կողմէ, փոյթս չէ, — ժամէ մը կը զրկեմ այս հեռագիրը :

Ֆիլիբ ակնարկ մը նետեց հեռագրոյն վրայ, որ սա բառերէն բաղկացեալ էր .

«Մարքիզ տը Դալիա . — Բարիդ

«Շատ ծանր եւ ստիպողական գործ : Ձեր ներկայութիւնն անհրաժեշտ : Վաղն երեկոյ կ'սպասեմ ձեզ : »

— Եւ վաղն, աւելցուց մարքիզուհին ուժգնութեամբ, երբ աստ հասնի, նմա պիտի յանձնեմ ձեր բոլոր նամակներն որք քովս են :

— Պիտի սպաննէ զձեզ, ըսաւ Ֆիլիբ :

— Այդ ձանձրոյթէն պիտի ազատեմ ըզնա, բարեկամս . . . : Ինձ պէտք եղածն ունիմ . . . : Երբ Բարիզէն մեկնեցայ, գիտէի թէ գործերը կրնան մինչեւ այս կէտին հասնիլ : — Այն վայրկենին ուր ձեր նամակները նորա ձեռաց մէջ պիտի դնեմ, — մահն արդէն հո՛ս պիտի լինի :

Եւ լանջըը ծեծեց մահահրաւէր շարժմամբ մը : Յետոյ նստաւ շնչասպառ եւ ուժաթափ :

— Օ՛ն, տեսնենք, ըսաւ, այս մասին

խորհրդակցեցէք օրիորդ Ժաննի հետ . . . որպէս զի ես ալ գիտեամ ընելիքս :

— Ա՛ռ զէք որ այս բաներն ըսե՛մ Ժաննի . . . նմա հաղորդե՛մ ձեր սոսկալի սպառնալիքը, գոչեց երիտասարդը խուլ ձայնով : — Ա՛ռ զէք որ պաղատիմ նմա ե՛տ կենալ ինձմէ՛ որպէս զի անձս ազատեմ ձեր ամուսնոյն սուրէն : — Շատ լաւ է այս, շնորհակալ եմ : — Ոչ մէկ բառ պիտի ըսեմ նմա, կը հասկնա՞ք . . . զրկեցէք ձեր հեռագիրը : Մարքիզուհին հնչեցուց զանգակն, եւ սպասաւ որ մը ներս մտաւ անմիջապէս :

— Խնդրեցէք որ, ըսաւ, հաճին լծել տալ բաց կառքը, քաղաք պիտի իջնեմ քանի մը բան գնելու :

Երբ սպասաւորը քաշուեցաւ գնաց, Ֆիլիբ ծանրութեամբ ողջունեց դոկիկն տը Դալիա եւ դուրս ելաւ սենեակէն :

Ժանն, որպէս համաձայնած էին, դղեկին գաւթին մէջ կ'սպասէր նմա : — Երիտասարդը ժպտեցաւ նմա եւ ձեռքը բռնելով .

— Միշտ անորոշ սպառնալիքներ, ըսաւ, սակայն կը վարանի, եւ կը կարծեմ իսկ թէ հեռագիր մը կը պատրաստէ՝ ինքզինքը Բարիզ կանչել տալու համար :

— Շատ դուռնատ էք, բարեկամս, ըսաւ Ժանն :

— Այո՛, մեր խօսակցութիւնը տաժա-

ների եղաւ բնականաբար . սակայն ըսածներս ճիշդ են :

— Գոհութիւն Աստուծոյ , եթէ այդպէս է . . . : Կը մեկնի՞ր , Ֆիլի՛բ :

— Այո , հայրս եւ ես ժամադիր եղած ենք նօտարին , միջօրէէն յետոյ :

— Ընթրիքին պիտի գաք անշուշտ :

— Անշուշտ :

Եւ երեսասարդն հեռացաւ դէպի ծառուղիները , քանիցս ետին դառնալով ու ժպտելով նմա :

Ժ .

Մինչդեռ տիկին տը Դալիա , իւր հնարած պատրուակաւ , Ա . . . քաղաքը կ'երթար՝ անձամբ հեռադրատան յանձնելու համար իւր երկտողը , Ֆիլիբ , քաջուած այն սենեակին զոր ի Պուազիլիէ պատրաստած էին՝ քանի մ'օրէն անդ ընդունելու համար իւր ծաղկահասակ կիներն , իւր հուսկ յետին պատրաստութիւնները կը տեսնէր :

Որոշած լինելով չպաշտպանել ինքզինքը Պ . տը Դալիայի հետ ունենալիք մենամարտին մէջ , որ յանմհետէ անխուսափելի էր , հրաժարած էր կեանքէն : Չպիտի խօսինք իւր անձկութեանց վրայ . սակայն ինչ որ ալ լինէին իւր սխալներն , այդ վայրկեանին քաւեց զայնս :

Երեկոյեան ժամ հնգին՝ տիկին տը Դալիա վերադարձաւ ի Լա Ռոշ-Էումէլ : Կառքէն իջած ատեն , տեսաւ զԺանն որ կ'ողջունէր զինքը սրահին բաց պատուհանաց մէկէն . Մօտեցաւ :

— Հիմա ալ ես պիտի պտտոյնեմ՝ դձեղ , ըսաւ . . . կուգա՞ք :

Ժանն զարմացմամբ նայեցաւ նմա , նորա բռնազբօսիկ ժպտին ներքեւ նշմարեց դէմքին արտասովոր այլալուծիւնը , ըսպէ մը վարանեցաւ . յետոյ , ոտք ելնելով .

— Այո՛ , տիկին , ըսաւ , սիրայօժար :

Դղեակին մօտ ճեմելիք կար որուն համար մարքիզուհին մասնաւոր սէր մը կը տածէր առաջին օրէն : Բլրակի մը զառիվայրին վրայ կախուած ծառաստան մ'էր այդ . տեսակ մը անդլիական դարաստան շինած էին անդ , դէս ու դէն կանաչագեղ ծործորակներով , և որուն ընդհանուր տեսքն անսեթեթ էր , մինչեւ իսկ վայրենի : Կարի անպաճոյճ արուեստ մը փայլ տուած էր նորա բնական գեղեցկութեանց և անկանոնութեանց : Ոլորապտոյտ ճանապարհները կը սղոսկէին նորա թաւուտներուն մէջտեղէն , կղզիացեալ վաղեմի կաղնեաց , մամուպաա ահադին ժայռերու , ստուերամած եղեւնեաց պուրակներու քովէն կ'անցնէին և վերջի վերջոյ կը յանդէին այն լճակին ափանց

միոյն որ արդէն յիշուած է այս վէպին մէջ աւելի բարեբաստ ժամու մը : Այդ հովանուտ լճակին վերեւ ոստախիտ անտառակ մը կար որ կը տիրէր լայնատարած եւ եւ խորայտակ ջրին վերեւ , նոստատուեր եւ գէճ անտառակ մը ոյր վիպական եւ գրեթէ թատերական տեսքն աչքի զարնող հակապատկեր մ'էր նորմանտական դաշտորէից վայրենի միօրինակութեան :

Տիկին ար Դալիա քայլերը կ'ուղղէր յայնժամ դէպ այդ նուիրական անտառն , ընկերակցութեամբ օրիորդ ժանն ար Լա Ռոշ-Էռմէլի : Իւր քալուածքը , սովորաբար այնքան ճապուկ ու շնորհալի , իւր ձիգ ուղղորդութեամբ եւ խտութեամբ ցոյց կուտար ջղային ծայրայեղ պրկում մը : Անձուկ ճանապարհաց մէջ մերթ ընդ մերթ ետին կը դառնար քանի մը անկարեւոր բառ ուղղելու համար ժաննի , եւ ժանն կ'ապշէր նորա ձայնին կցկտուր շեշտէն . նըմանապէս կը զարմանար նորա նայուածքին խռովախուժ արտայայտութեան , եւ մանաւանդ ջղածգական շարժման վրայ որ անդուլ կը թարթափէր նորա արտեւանունքն եւ երկար բիբերը :—Տակաւին ընդ տպաւորութեամբ այն ապահովիչ եւ ստայօղ փօքքերուն որոցմով Ծիլիւր հարկ համարած էր պատրել նորա անհանդստու-

թիւնը , մանկամարդ աղջիկն այդ յուզման եւ տառապանաց նշանները կը վերագրէր բնականաբար դառնակսկիւժ զոհողութեան մը անձկութեամբ , եւ խանդաղատ արգահատանք մը կ'զգար այդ վատաբաղդիկ կնոջ համար :—Անկից աւելի իրագեկ , ընթերցողին հետ կրնանք թափանցել մարքիզուհւոյն յուզման բուն պատճառին :—Իւր մոլեղին բարկութեան առաջին թափն անցած էր , իւր չարաշուք հեռագիրը զրկած էր , եւ այժմ'յետս կ'ընկրկէր իւր կոջած ուրուականին առջեւ , այն քստմնելի վախճանին առջեւ զոր ինք իւր ձեռօք պատրաստած էր : Որոշած էր գերագոյն փորձ մը փորձել հեռացնելու համար մահու բաժակն որ արդէն կը սառեցնէր իւր շրթունքը : Կը խորհէր ուղղակի կոջում'ընել ժաննի դիւրագոյնութեան : Եթէ յաջողէր ի գութ շարժել զնա—կամ սարսափեցնել— , դեռ ամեն բան կորսուած չէր , հետեւեալ օր պատրուակ մը կը դտնէր իւր ամուսինը խաբելու համար ի մտին հեռագրոյն :

Լճակին ստուերաշուք եզրն հասած էին . հանդիպակաց եզրն հասարակաց ուղի լինելով , դղեկին բնակիչներն եւ հիւրերը սովորաբար դարաստանէն կ'անցնէին երբ ուղէին լճակն երթալ , երեկոյեան սղօխը

չնչելու կամ նաւարկութեամբ զբօսնելու համար : Այս նպատակաւ եզերքի սեպածեւ ժայռին մէջ ասնդուղ մը փորած էին եօթն ութ աստիճանաւ , որոյ ստորոտն , առկախ լիաններու ներքեւ , կապուած էր սպիտակ մակոյկ մը զոր «օրիորդին մակոյկը» կը կոչէին :

Մարբիզուհին , որ վայրկեանէ մը ի վեր մտախոհ դէմքով կը դիտէր լճակին տըխրազրեցիկ մակերեւոյթն , յանկարծ դպաւ ժաննի թեւին :

—Օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլ , ըսաւ , խօսելիք ունիմ ձեզ . . . կ'ուզէ՞ք պարտցնել զիս ջուրին վրայ . . . կը խօսակցինք :

Ժանն հաւանութեան նշան մ'ըբաւ գլխովը , մարբիզուհին զգուշութեամբ իջաւ սանդուղին լւրծուն աստիճաններէն եւ մակոյկին մէջ մտաւ : Ժանն ալ անմիջապէս մակոյկին մէջ ցատքեց եւ ձեռքն առաւ թեւեւակները :

—Ո՞ր կ'ուզէ՞ք երթալ , ըսաւ :

—Ուր կարենանք ապահով լինիլ թէ ոչ որ պիտի լսէ մեզ , ըսաւ տիկին տը Գալիա : —Հո՞ն :

Ու ձեռքով կը ցուցնէր լճակին ծայրերէն մին , որում խորին միայնութեան երեւոյթ կուտար բարձրաբերձ եւ դաւաբազդեաց ժայռ մը :

Մակոյկը , ճարտար ձեռքերէ վարեալ , խտորնակ գծով կտրեց լճակն , յուշիկ սահեցաւ ուռենեաց ներքեւէն եւ կանգ առաւ ժայռին առջեւ : Ժանն մակոյկին մէջ առաւ թեւեւակներն , ակնապիշ նայեցաւ տիկին տը Գալիայի եւ սպասեց :

Մարբիզուհին իւր սպիտակ ձեռներէ մին ջուրին մէջ կախեց եւ քանի մը վայրկեան ջուրը խառնեց անխօսուկ : Յետոյ յանկարծ .

—Օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլ , ըսաւ , չեմ սիրեր զձեզ . սակայն գիտեմ թէ աղնիւ եւ քնքոյշ էակ մ'էք . . . : Ինչպէս կ'ամուսնանաք մարդու հետ որ գիտէք թէ տարփածուս է :

—Տիկին , ըսաւ Ժանն , ինչո՞ւ համար վնասեցիք այքան կսկծեցուցիչ տեսակցութիւն մը . . . տեսակցութիւն մը ուր ամենէն զգոյշ , ամենէն անմեղ խօսքերս թշնամանք մը պիտի թուին ձեզ . . . : Է՛հ լաւ , այո՛ , իմ խօսեցեալս խանդաղանօք , կաթողին սիրած է զձեզ , գիտեմ . . . թերեւս հիմա իսկ կը սիրէ . . . միշտ պիտի սիրէ զձեզ իւր յիշողութեան մէջ , եւ այդ մտածում կենացս ժանջնական տանջանքը պիտի լինի . . . բայց վերջապէս տակաւին ինչ կրնաք յուսալ այդ տրիփէն . . . : Թոյլ տուէք ինձ ըսել , ա՛լ նորա վշտերը միայն

պիտի կրէք, որովհետեւ Տիրիբի հոգւոյն մէջ վերջ ի վերջոյ հզօրագոյն դարձած են պարտականութեան եւ պատուոյ զգացումները, զորս ընդերկար լռեցուցած էր կիրք մը . . . որ շատ դիւրաւ կը հասկցուի, տիկին, երբ մարդ տեսնէ զձեզ . . . Այդ զգացումնք կը վերագարձնեն զնա իւր հօր, իւր ընտանեաց, իւր մանկութեան խօսեցելոյն . . . եւ կ'ուզէք դա՛րձեալ խլել զնա ի մէջ . . . Իւր սրտին արդի վիճակին մէջ, ի՞նչ պիտի ընէք զնա . ի՞նչ մտերմութիւն, ի՞նչ երջանկութիւն յայսմհետէ կարելի են ձեր եւ նորա միջեւ . . . Խորհա՛՞ծ էք այս մասին: տիկին, ըսէ՛ք:

—Օրիորդ ժանն, պատասխանեց մարքիզուհին, ձեր փաստերը զերընտիր են եւ անշուշտ պիտի համակերպէի անոնց, եթէ, ձեզ նման, սիրելու այնքան հանդարտ եղանակ մ'ունենայի . . . Բայց, երբ ես կը սիրեմ, երբ ես անձնատուր կը լինիմ, ա՛լ ոչ իրաւունք կը ճանչեմ, ո՛չ պարտք, ո՛չ պատիւ . կիրքս միայն կը ճանչեմ . . . եւ նմա կը հետեւիմ մինչեւ ցժայր, մինչեւ յամօթ . . . մինչեւ ի մահ, եթէ հա՛րկ լինի . . . Իմ ոճիրս է այդ, կ'ընդ ունիմ սակայն իմ արդարացու՛մն է նաեւ: Եւ դո՛ւք ի՛նչ արդարացում ունիք: Յրտութեամբ, խոհեմութեամբ, բարեպաշտութեամբ՝ ձեռ-

ուընիդ կը դնէք սրտի մը վրայ որ ինձ կը պատկանի, զոր գե՛ած եմ կնոջ մը ամենէն թանկագին բանով . . . : Անխղճութեամբ կը խլէք զայն ինձմէ, կը յուսահատեցնէք զիս, անխնայ կ'սպաննէք . . . : Աւասիկ ձեր կրօնքին թելադրած վարմունքը . . . : Է՛հ լաւ, բա՛րը նորա գլխուն եւ ձեր գըլխուն:

—Ա՛հ, տիկին, կը ներէք, ըսաւ ժանն, կը ջանամ հանդարտ լինիլ, եւ այս է անշուշտ ձեր արհամարհանաց պատճառը . . . : Սակայն, ես եւս, կը պարծենամ այդու, գիտեմ սիրել . . . : Ես ալ իմ կիրքս ունեցած եմ . . . եւ պատրաստ էի հետեւիլ նմա, —եւ տակաւին կը հետեւիմ,—ոչ թէ ձեզ նման մինչեւ յամօթ, ո՛չ . . . այլ, ձեզ նման, մինչեւ ցմահ . . . : Ամուսինն զոր կը ջանաք յախշտակել ինձմէ, ծնելէս ի վեր կը սիրեմ. կենաց մէջ դեռ հանդպած չէիք նմա երբ ես արդէն կը սիրէի զինքը . . . : Ձեր սիրտն յուզելէ առաջ, իմ սիրտս կտոր կտոր ըրած էր, եւ սակայն կը սիրէի՛ . . . : Այնչափ արցունք թափել տուած է ինձ որքան դուք չզիտի թափէք երբէք, եւ սակայն դադրած չեմ զնա սիրելէ . . . : Ձիս թողուց եւ խաբեց, եւ նորա համար հաւատարիմ ազապատանաց զգացումներ, երջանկութեան մաղթանքներ, գորովանաց

աղօթքներ եւ արցունքներ միայն ունեցայ . . . : Աւասիկ իմ սիրելու եղանակս կարծեմ թէ ձերինը կ'արժէ :

— Ըսել է կռուոյ կ'սկսինք , ըսաւ մարքիզուհին , անադորոյն կռուոյ մը :

— Ո՛չ . . . : Ո՛հ , ոչ , տիկին , գոչեց Ժանն նորա վրայ ծռելով եւ ձեռները բռնելով : Ար պաղատի՛մ , թող հաշտութիւն լինի . . . հաշտութիւն մեր միջեւ եւ մեր վրայ : Կ'ուզէի ձեր ծնգաց փարիլ՝ կարենալու համար լաւագոյնս պաղատիլ . . . : Այն երջանկութիւնն որ կը խուսափի ձեզմէ , զոր ալ չէք կարող վերստին գտնել— կ'զգաք ինձ նման— այդ կորուսեալ սիրոյն մէջ , խնդրեցէ՛ք զնա աւելի բարձր եւ աւելի սուրբ զգացումներէ . . . ոչ թէ զըջումէ , չեմ համարձակիր դատել զձեզ . . . այլ ձեր աւելի հանդարտ խղճատութենէն , արժանաւորապէս կատարուած զոհողութեան մը հպարտութենէն , այն վեհանձն մտածումէն թէ բարիք՝ ըրած էք՝ մինչ կրնայիք չարիք գործել , թէ յարգած էք հանգստութիւնն պարկեշտ ընտանիքի մը զոր կրնայիք սպոյ եւ յուսահատութեան մէջ ընկղմել . . . : Ո՛հ , ըրէ՛ք զայս , տիկին , եւ այնչա՛ր պիտի սիրեմ զձեզ . . . պիտի օրհնեմ զձեզ , պիտի պաշտեմ :

Ծաղկատի աղջիկը խօսած էր այնքան

առչորուն եւ այնքան հոգեգրաւ սրտաղեղմամբ որ մարքիզուհին զարմացաւ եւ այլայլեցաւ : Յետոյ յանկարծ , ետ մղելով Ժաննի ձեռներն .

— Այո՛ , ըսաւ , այժմ աւելի կը գնահատեմ զձեզ , կը հաւատամ թէ կրնաք սիրել , օրիորդ , եւ Պ. տը Պուալլիլիէ կարծածէս աւելի երջանիկ է . . . : Միայն թէ , — Լաւ ուչ դրէք ըսածիս , — ձեր ամուսինը չպիտի լինի նա երբէք :

— Տիկին . . .

— Ա՛յ ուրիշ խօսք չուզեր , բողբոջին աւելորդ է : Արոշումս տուած եմ , եւ որովհետեւ ձեր խօսեցեալն , ինչպէս կ'երեւի , ձեզ հազորդած չէ զայն , ըսեմ ահաւասիկ : Պիտի հրաժարիք այս ամուսնութենէն , եւ այսօր իսկ . պատրուակ մը գտնելը ձեզ կը թողուան Ապա թէ ոչ . . . ամուսինս , զոր հեռագրաւ կոչեցի հիմա , վաղն իրիկուն աստ պիտի լինի . նմա պիտի յանձնեմ Պ. Ֆիլիբի նամակները : Փոյթս չէ թէ ի՛նչ պիտի պատահի ինձ . սակայն կ'երեւակայէք անշուշտ թէ ինչ տեղի պիտի ունենայ նոցա երկուքին միջեւ : — Այժմ , խօսեցէք :

— Տիկին , ըսաւ Ժանն սիգութեամբ վեր առնելով իւր գունամթափ ճակատը , սոսկալի՛ բան է այս . . . : Սակայն Ֆիլիբ մարդ մ'է , պիտի պաշտպանէ ինքզինքը :

Մարքիզուհին նորա վրայ արձակեց մահացու ատելութեան ակնարկ մը, եւ կարճ դադարէ մը յետոյ .

—Օրիորդ, ըսաւ ցրտութեամբ, ետ դառնանք եթէ կ'ուզէք . . . : Կարճ եմ ժամանակն է :

Ժանն, առանց պատասխանելու, ջրին մէջ իջուց թեւեւակներն :—Իրենց կարճատե նաւարկութիւնը լռիկ անցաւ, եւ ըանի մը վայրկեան յետոյ մնկողիք կը մտատեար լճափին, ժայռին մէջ փորուած սանդուղին ստորոտը :

Օրիորդ տը Լա Ռոշ-Էռմէլ ելաւ իւր նստարանէն եւ սպասեց որ մարքիզուհին առջեւէն անցնի եւ զառաջինն ելնէ ցամաք :—Ս'հ, տէ՛ր Աստուած, ըսաւ տիկին տը Իպլիա որ նոյնպէս ոտք ելած էր եւ թեւեւակով մը կը խաղար, անցէք . . . միմեանց քաղաքավարութիւն ընելու պէտք չունինք :

Ժանն, ի լուր այդ անկիրթ յանդիմանութեան, արհամարհանօք խառն այն զարմացումն ունեցաւ զոր պիտի զգար սրտի տէր մարդ մը երբ մենամարտի վայրին վրայ թշնամանքներ լսէր հակառակորդէն : Այդ տպաւորութիւն ակներև տեսնուեցաւ նորա շրթանց արհամարհոտ ծալքին մէջ : Տիկին տը Իպլիա նշմարեց զայդ, եւ իւր հոգւոյն

մէջ կուտակեալ ատելութեան եւ զայրոյթի հեղեղը պոռթկաց : Խաղի մէջ խաղացած էր իւր սէրը, պատիւը, կեանքն . . . եւ ամեն բան կորուսած էր : Յուսահատութեան խելացնորութիւնն եւ ոճրի փորձութիւնն ունեցաւ :

Ճիշդ այդ վայրկենին, Ժանն, ոտքի կեցած մակոյկին յառաջակողմը, կը պատրաստուէր ոտքը դնել սանդուղին առաջին աստիճանին վրայ . մարքիզուհին, յանկարծ երկնցընելով թեւեակը զոր ի ձեռին ունէր, ժայռին կրթնցուց եւ ուժգնութեամբ ետ մղեց մակոյկը : Ժանն, գոգցես կախուած խորտուբորտ լճափին եւ խորայատակ ջուրին մէջտեղ, սաստկութեամբ զգաց վտանգն և առաջ նետուեցաւ խելայեղ : Իւր ոտքն հասաւ առաջին աստիճանին, սակայն սահեցաւ տամուկ ըսրին վրայ . դեղեւեցաւ, ջանաց կառչիլ թեթեւ ոտտերուն որք ջրին վերեւ կախուած էին, եւ արդարեւ բաւական ոյժ գտաւ այդ ազգազուն յենարանին մէջ ետեւ չոստնելու համար . սակայն երեսի վրայ գետին ինկաւ, եւ գլուխն ընդհարեցաւ աստիճանի մը անկեան : Գերագոյն ճգամբ մը, ոտք ելաւ վաղվաղակի եւ խենդի պէս վեր ելաւ սանդուղէն . յետոյ, արիւնաշաղախ ճակտով, դառնալով դէպի տիկին տը Իպլիա որ յոտին կանգնած էր մակոյկին մէջ .

—Ո՛հ, տիկի՛ն, ըսաւ . տիկի՛ն :

Եւ հէգ աղջիկը, խօսական շարժմամբ մը նեցուկ մը փնտռելէ յետոյ չորս դին, ծանրութեամբ փռուեցաւ հողին վրայ :

Մարբիզուհին լճափին մօտեցաւ տենդոտ աճապարանօք . մտկոյէն իջաւ եւ սանդուղներէն վեր վաղեց : Ժաննի բով գնաց, որ զգայազիրկ դեպին փռուած էր նորա դալիահար դէմքը դէպի երկինք ուղղուած էր, եւ արեան կայլակներ, վիրաւոր ճակտէն բղխելով, յամբար կը գլորէին սպիտակ սյտերն ի վար :—Տիկին տը Դալիա, աչերը մոլորուն, մազերը ցիրուցան, ռնգունքը դողդոջուն, տակաւին դեղանի, այլ Եւմենիդէսի մը վայրագ գեղեցկութեամբ, նորա վրայ ծռեցաւ, գիտեց զնա, յետոյ դիտեց բերանաբաց անդունդն՝ այդ անչարժ մարմնէն երկու քայլ հեռի :—Սյդ վայրկենին, տերեւոց յանկարծական խշրտոց մը լսուեցաւ իւր ետեւէն . յետկոյս դարձաւ :—Ֆիլիբն էր :

Սյդ անակնկալ երեւոյթին ի տես, մարբիզուհին պահ մը համակուեցաւ կատարեալ խեղճարութեամբ . ձեռները կարկանոց իբր թէ ետ մղելու համար զՖիլիբ եւ անկից ծածկելու համար Ժաննի անկենդան մարմինն :—Երիտասարդը նորա վրայ յառեց աչերը սոսկալի հաստատութեամբ, բառ մը

չարտասանեց եւ ուժղութեամբ մէկդի հրեց զնա . յետոյ ծունր դրաւ, Ժաննի ձեռքը բռնեց, բազկերակը զննեց, եւ ուժով մը շունչ մ'առաւ՝ որպէս մարդ մ'որ կ'ազատի մահառիթ երկիւղէ մը :

—Ժա՛նն . . . սիրեցեալդ իմ . . . ըսաւ իւր դէմքը մօտեցնելով խօսեցելոյն դիմաց . . . Ժա՛նն . . . խօսեցէք . . . կը պաղատի՛մ :

Տեսաւ որ նորա բաց շրթունքը մեղմիւ կը գոցուէին եւ աչերը կը բացուէին կիսովին :

—Ժա՛նն . . . ես եմ, ըսաւ :

Մանկամարդ աղջիկը նախ եւ առաջ նայեցաւ նմա տարտամ ապրութեամբ, ապա ճանչեց զնա եւ ժպտեցաւ :

—Ո՛ր տեղդ կը ցաւի, սիրեցեալդ իմ՝ Վիրաւորուած էք, ըսէ՛ք :

—Ո՛հ . . . բան մը չունիմ . . . մրմնջեց, շունչի նման թեթեւ ձայնով մը . . . իրաւ որ բան մը չունիմ . . . ճակատս միայն սկրդուած է . . . ուրիշ ոչինչ . . . Ոտք ելնեմ եւ քալեմ :

—Ո՛հ . . . դեռ ո՛չ . . . սպասեցէք . . . Իայց ի՞նչ պատահեցաւ, ըսէ՛ք :

Եւ իւր աչերն յակամայս դարձան դէպի մարբիզուհին :

—Ի՞նչ պատահեցաւ :

Ժաննի աչերն ալ ուղղուեցան միեւնոյն.

կրով եւ անքթիթ յառեցան տիկին տը Դա-
լիայի վրայ, որ, յոտին, յամբ, անչարժ,
սոսկալի կերպիւ գունատ, մեքենական
չարժմամբ կը շտկէր խառնափնդոր մազերը:

—Ոչի՛չ, ըսաւ ժանն քիչ մը սպասեցէ
յետոյ, մակոյկէն իջած ատենս անճարակ
գտնուեցայ . . . սանդուղին վրայ սահե-
ցայ . . . ուրիշ բան չկայ:

Յետոյ, խօսքը տիկին տը Դալիայի ուղ-
ղելով եւ ժպտելով նմա .

—Ներողութիւն կը խնդրեմ, տիկին,
ձեզ պատճառած երկիւղիս համար . . . Օն,
հաճեցէք ձեռքերնիդ տալ ինձ եւ օգնել:

Այդ վեհանձն խօսքերն, այդ անակըն-
կալ խօսքերը մարքիզուհւոյն սրտին մէջ
յառաջ բերին այն յանկարծական զգա-
ծումներէ մին, այն ուժգին տեղատուու-
թիւններէ մին, որոց ենթակայ է կիրքն:—
Սոյն գունակ կիներէ կարելի է ամեն բան
փայնալ,—եւ ամեն բան յուսալ:—Եփոթ
զարմացման փայրկեանէ մը յետոյ, փութով
մօտեցաւ ժաննի եւ օգնեց նմա մեծ խնամ-
քով, մինչդեռ նա ոտք կ'ելնէր դժուարաւ:
—Երբ յոտին տեսաւ զնա, նորա ձեռները
բռնեց եւ անթարթափ աչօք նմա նայեցաւ .
յետոյ սրտին վրայ քաշեց եւ ընդ երկար
սեղմեց զնա, կաթնգին եռանդեամբ համ-
բուրելով:

Յայնժամ դառնալով դէպի Յիլիբ, որ
պաշտօնեամբ կը դիտէր այս տեսարանը:

—Սո՛ւտ կը խօսի, ըսաւ . . . :—Ուղեցի
զինքն սպաննե՛լ:

Ու կիսանուաղ նստեցաւ մացառաց մէջ
ցանուցիւր քարերէ միոյն վրայ, ձեռացը
մէջ ծածկեց գլուխն, եւ արտասուե՛ց կողն
կողագին:

.

Գղեակ կը մտնէին երբ տիկին տը Դա-
լիայի յանձնուեցաւ հեռագիր մը որ նոր
հասած էր. պատասխանն էր իւր ա-
մուսնոյն որ կը խոստանար ի Լա Ռոշ-Էռ-
մէլ լինիլ յաջորդ երեկոյին: Մարքիզուհին
իրեն պահեց հեռագրոյն ճշմարիտ պարու-
նակութիւնը. սակայն շատ տխուր կեղծեց
ինքզինքն, եւ ըսաւ թէ ամուսինն ընդ փոյթ
ի Բարիզ կը կոչէր զինքն՝ իրենց հիւանդ
զաւկին քով: Անմիջապէս իւր պատրաստու-
թիւնները տեսաւ՝ նոյն իրիկունն իսկ մեկ-
նելու համար:

Ժանն, քիչ մը անհանդիստ լինելով իւր
պատահարէն, հարկադրուած էր անկողին
մտնել: Ճամբայ ելնելէ առաջ, մարքիզուհին
խնդրեց որ պահ մը մինակ թողուն զինքն
ընդ նմա: Անկողնոյն քով նստաւ եւ երկար
ատեն ժաննի ձեռքն իւր ձեռաց մէջ պա-

հեց անխօսուկ : Յետոյ ոտք ելնելով յանկարծ .

— Հարսանեաց ընծայս պիտի տամ ձեզ , սիրելիս , ըսաւ :

Բացաւ ուղեւորութեան արկղիկ մը զոր սեղանին վրայ դրած էր ներս մտած ատեն եւ հանեց անտի նամակաց ծրար մը զոր ցոյց տուաւ նմա տխուր ժպիտով մը :

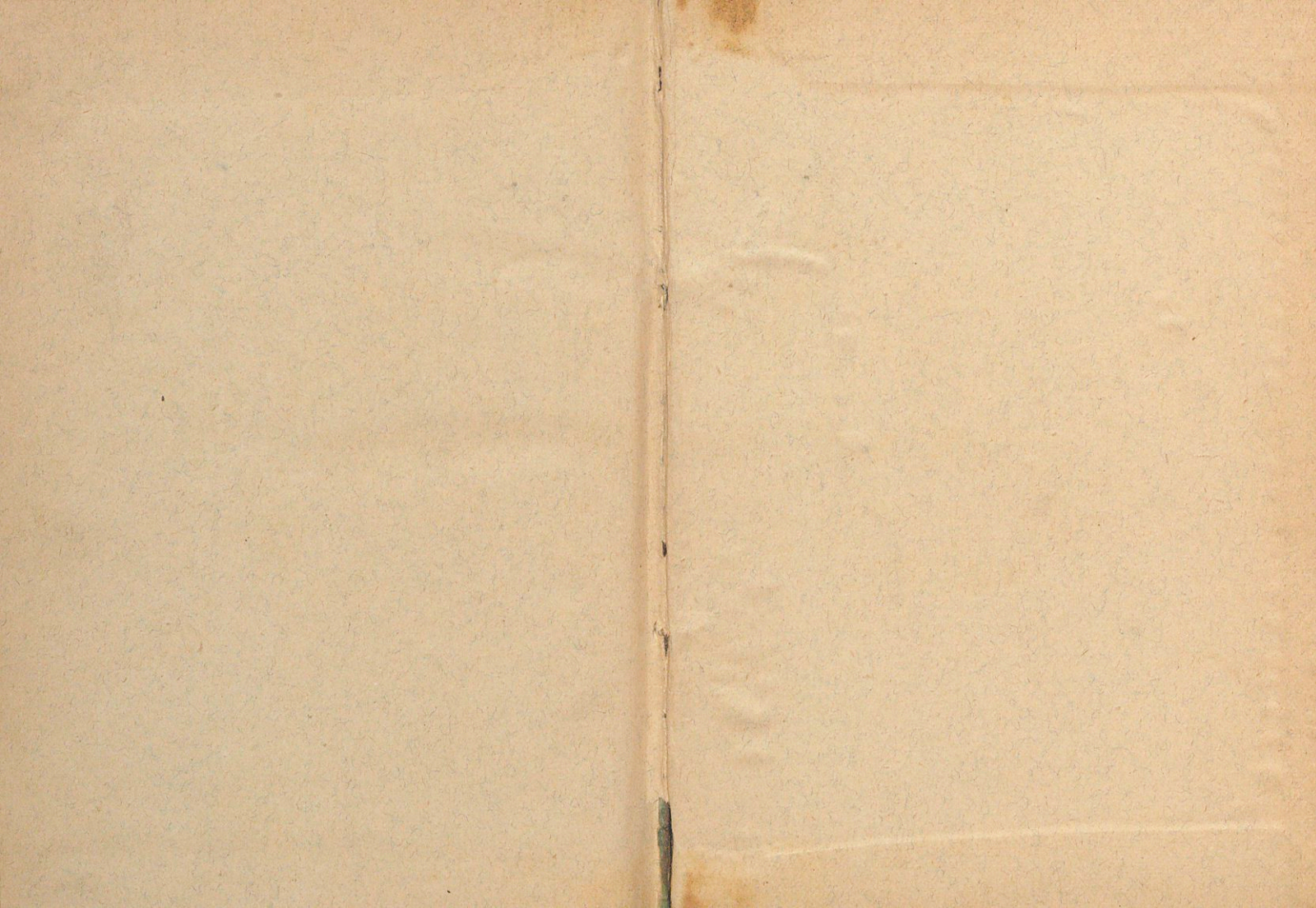
— Երեկոյները զով էին արդէն , եւ սենեկին մէջ կրակ կը վառուէր : Մէկիկ մէկիկ հոն նետեց նամակներն :— Ապա , Ժաննի քով դառնալով , վրան ծռեցաւ եւ մեղմիւ համբուրեց ճակտին վէրքը :

— Մնաք բարով , ըսաւ :

Եւ մեկնեցաւ :

Վ Ե Ր Զ

р. У.

№ 6229